

DE INVEN-
TIONE, DESCRIP-
TIONE, TEMPERIE, VI-
RIBUS, ET INPRIMIS
usu Thermarum D. Caroli

IIII. Imperatoris

*LIBELLUS BREVIS QVI-
dem, sed utilissimus, scriptus*

à

FABIANO SUMMERO
PHILOSOPHIE ET ARTIS
Medicæ Doctore eximio, ex
Thermis Carolinis ori-
undo.

*Premissa est narratio illius Cataclysmi,
qui anno superiore 82. easdem
Thermas obruit.*

Nunc tertia vice recusus & Indice
rerum memorabilium auctus.

LIPSIÆ,

MICHAEL LANTZENBERGER
excudebat, Anno 1609.

DEINVEN

LEONE, DESER

TIONE, TEMERIE, VI

LIENS, ET INRIE

alla Imperatoris D. Caroli

IIII. Imperatoris

ABELLUS RENIS RVI

dem. Schillingen, Schillingen

3

ASTANO SVMMERO

PHILOSOPHIA ET ARTIS

Medici D. Gode eximio, ex

Thomae Carolini ori-

und

hinc est notandum illius Carolini

notandum hinc est notandum

hinc est notandum

hinc est notandum hinc est notandum

hinc est notandum hinc est notandum

hinc est notandum

hinc est notandum

hinc est notandum hinc est notandum

hinc est notandum hinc est notandum

57

STRENUIS ET AM-
 PLISSIMIS VIRIS, GENE-
 ROSA NOBILITATE, EQVESTRIS
 ordinis Dignitate, Virtutum & Doctri-
 næ laude Clarissimis Dominis, Dominis,
 CHRISTOPHORO MARQVART, de
 HRADKHU in Püela Patri, & SEBA-
 STIANO filio germano, Domi-
 nis suis vera animi reve-
 rentia colendis:

*Gratiam & pacem à Deo per Chri-
 stum precatur.*

Voties animum meum
 subit recordatio illius Catacly-
 smi, qui anno superiore octua-
 gesimo secundo, patriam in
 primis meam, cum vicinis ali-
 quot oppidis, vicis & pagis obruit, non pos-
 sum non vehementer perturbati, cum gem-
 itu, patriæ commiseratione, & seria consi-
 deratione paternæ iræ, immensæ potentæ,
 & majestatis divinæ. Hunc enim ipsum Do-
 minus nono Mensis Maji, circa horam p. m.
 secundam, ad Depolæ oppidum, tribus
 miliaribus à patria distans, excitavit, nubi-
 bus

)a(2

DE CATACLYSMO

bus in aëre ex materia densissima & variè
 mista conflatis, quæ huc illucq; agitata &
 coacta, maximo cum impetu & fragore im-
 brem largissimum, grandine, flammis & ful-
 minibus coruscantem effuderunt, & pisci-
 nas aliquot in vicinia cum minores, tum am-
 pliores abruperunt, & collectis undiq; atq;
 accumulatis aquarum fluctibus, Novofor-
 rum primò, oppidum deinde Perschau, ali-
 quot postea Molendina, & varii generis ædi-
 ficia ad Depolæ fluvium, intra montes ex u-
 traque parte labentem extructa, Thermas
 deniq; nostras Carolinas de repente & mi-
 serabiliter obruerunt. Hic namq; Cataclyf-
 mus, continuò agitatis, subito accumulatis,
 in altum surgentibus, & horribiliter tumef-
 centibus atque frementibus undis, paulò
 ante quintam horam circa cœnæ tempus,
 in maxima copia ligna cum minora, tum
 majora avexit, tanquam imminentis cervi-
 cibus nostris evidentia signa. Canales de-
 inde universos, per Depolam fluvium ex-
 porrectos, calidamque balneis inferentes,
 ipsaque balnearia penè omnia, cum quatu-
 or pontibus super flumen locis diversis
 extructis vehementi impetu & fragore de-
 struxit, diripuit, atque abduxit. Hujus vi ac
 vehementia fundamenta ædificiorum, flu-
 ctibus undique collidentibus, atque exaltu-
 anti-

antibus conquassata, ædes aliquot cum in foro, tum alijs in locis insigniores, uno oculi momento partim disjectæ, & everse, partim integræ abductæ, tandemque collisæ sunt; Integra platea, quam Crucis vocarunt, cum omnibus domibus propè fluvium extractis, destructa; Petra quoque durissima, cui innixæ domus fuerunt, fluctuum sævitia excavata fuit adeò, ut ne vestigia quidem ullorum ædificiorum apparerent. Neque verò exundatio illa ædificiorum solummodò secum traxit non tam dilacerationem, atque deformationem, quàm ruinam & dissipationem, sed etiam, (quod aspectu miserandum, & auditu horrendum erat) diversæ ætatis, sexus, & variæ conditionis homines, cum domesticos inquilinos, tum extraneos hospites, tum etiam pauperes, atque mendicos obruit, vel in folijs lavantes, vel mensa accumbentes, vel laboribus intentos, vel supellectilis aliquid secum auferre, vel fugam ex præsentis mortis periculo arripere conantes, & securitatem sibi, vitæque prorationem pollicentes, illosque celerrimè aquis insinuos suffocavit atque abripuit à complexu quidem parentum liberos, à præsidio hospitem peregrinos, à tutela dominorum servos & ancillas, ab amicorum necessitudine amicos distraxit. Tum cum ingen-

)a(3 ti ani-

DE CATACLYSMO

ti animorum perturbatione auditi sunt horren- di aquarum sonitus, & fremitus, visæ ædificiorum ruina præcipites, consp- ectæ fugæ celeriter arreptæ trepidantium virorum, matronarum, & puellarum, ho- nestate & nobilitate generis præstantium, & per aliquot ædium contiguarum testæ (quæ paulo post magna ex parte ever- sa sunt) perrumpentium, atque ad tutiora lo- ca festinantium: Exauditæ rursus lamenta- biles parentum, amicorum, & dominorum voces, deplorantium subitaneâ suorum mor- tem, clamores item miserabiles illorum, qui vel ex diluvio eluctati, in eminentioribus lo- cis suorum spectabant præsens mortis peri- culum, vel aquis immersi, inter vitam & mortem colloctabantur, vel ædibus inclusi, atque aquarum exundatione undique cir- cundati, opem implorabant inquilinorum: Atque hi mira arte cum periculo conjuncta aliquos extrahebant aquis. Quod si rerum omnium, seu damnum illatum, seu factu- ram factam, seu perniciem intolerabilem commemorari necesse esset, nimis proluxa fieret oratio. Nam & hospitum nobiliû præ- ciosa auri, argenti atq; vestium ornamenta, fluctibus grassantibus abrepta, & inquilino- rum varii generis merces, lautæq; supellex abducta, vini, cerevisiæ, frumenti, carniû, pisci-

piscium, atq; plurimarum rerum copia ex
 cellis, piscinis, & receptaculis ablata, agro-
 rum, pratorum, & hortorum cum amœnita-
 te & fertilitate conjuncta soliditas, disrup-
 ta & deformata, fruges cum floribus, herbis
 atque arboribus corruptæ, equi, currus, &
 diversi generis jumenta miserè suffocata fu-
 erunt. Duravit autem ista fluctuum sævitia
 atque altitudo ingens, neque visa hætenus,
 neq; audita unquam vel in patria, vel in vi-
 cinia, horas octo continuas. Post primam
 verò noctis horam, aquis paulatim decre-
 scentibus, visus est rursus cum vapore exor-
 tus, atque auditum murmur pristini illius
 Thermarum fontis, quæ res multorum ani-
 mos tanquam fulmine prostratos erexit, &
τὸν πᾶσι δέλιος metum abstulit. Neque verò
 populares miseri, & plurimum spoliati pe-
 cunia, rebus, & vestibus hospites, manè pro-
 pter pontiû destructionem coire poterant,
 sed tanto perterrefacti malo, & penè exani-
 mati metu gemebant, & miserabili admo-
 dum aspectu communem miseriam ex utra-
 que parte fluminis intuebantur, ignorantes,
 quosnam, quot, & quales homines vis aqua-
 rum suffocasset. Verum post meridiem circa
 horam tertiam ponticulo super flumeti
 summa difficultate, præcurante & urgente
 hæc rem industriâ & fide D. Georgi Fleis-

neri affinis mei, extracto, in magna copia peregrini (qui ex vicinis locis spectandæ calamitatis causa adventârant) convenerunt, & mutuis lacrymis ærumnas suas deplorarunt in foro, cujus posterior pars aquarum savitia ita disrupta, atque excavata fuit, ut è profundo fundamenta soliorum perventorum apparetent, & undique calcis insiginis moles conspiceretur, profutura scilicet futuræ ædium cum refectioni, tum instaurationi. Atque hæc quidem omnia non fama, non nunciis, nec literis accepta refero, sed cum illo ipso tempore, partim familiæ meæ, partim Thermarum usurpandarum causa aliquandiu in patria commorarer, non solum spectator sui istarum calamitatum, sed etiam consolator afflictorum, & (quod absque laudis affectatione accipi cupio) opirulator eorum, qui undique aquis cincti populum à me validè excitatorum, fide & opera circa noctis horam decimam & undecimam, non absque periculo extrahebantur. Sequentibus postea diebus quæ sita cum dolore, & reperta fuerunt, cum in lateris domibus, tum infra Thermas inter faxa, dumeta, & dissipata ædificiorum rudera, suffocatorum, atque abductorum corpora, quæ divetis temporibus, cumque largis lacrymis terræ mandata sunt ultra viginti,

his exceptis, quos & vis aquarum in longum abduxit suffocatos, & ex plebeiorum & mendicorum numero neque scire, neque investigare potuimus. Ex abductorum verò varii generis bonorum atq; mercium copia parum est repertum, arcæ aliquot cum Inquilinorum, tum generosæ nobilitatis dominorum, longè infra Thermas inventæ, quæ agyretarum violentia reſerata, & furtim creptis vestibus, ornamentis, & theſauris precioſis relicta fuerunt. Ex ingenti præterea perturbatione illa postea quidem honestæ existimationis viri mortui, & partu laborantes matronæ extinctæ sunt, partim in ipsis Thermis, partim in itinere, dum redire domum conarentur.

Cum autem varia homines de tantis aquarum fluctibus, periculis, & miseriis judicare soleant: audivi tum etiam multas multorum & à se invicem discrepantes sententias. Aquis enim adhuc horribiliter fremmentibus, obviam mihi factus in platea vir quidam peregrinus, ex serio pietatis affectu hanc vocem edidit: quam magnifica est gloria tua, Domine? Cui ego ex Psalmo subjeci: Quam magnifica sunt opera tua, Domine, Omnia in sapientia fecisti, Impleta est terra bonis, & malis etiam tuis, quæ non peccata, sed pœnæ sunt peccatorum, justiciam

Psal. 104.

Amos 3.

etiam tuam celebrantes. Nunquid est enim malum in civitate, quod non facit Dominus? Aliquorum etiam popularium meorum, quos hinc inde cum dolore discurrens, ex Dei verbo sum consolatus, audiivi responsa cum voluntate Dei congruentia. Nonnulli, ut fieri solet in tantis miseris, stupore attoniti, & ceu Panico terrore abrepti, nullas ediderunt voces. Mater verò mea carissima (quæ annum vitæ suæ absolvens septuagesimum sextum, anno proximè elapso beatè ad Dominum hinc emigravit) sapè me & multis aliis audientibus, magna animi cum commotione dixit: Nihil aliud has esse Cataractas, quàm Dei justissimi manum & virgam potentem, ad nos humiliandos, & propter varia delicta castigandos, cui nos subijci oporteat vera cordis contritione, delictorum confessione, fide sincera, ardentibus precibus, vitæ & morum emendatione. Sed auditæ sunt rursus aliquorum querulæ, & indignationis plenæ voces, hanc calamitatem Sagarum incantationibus & Præstigiatorum magicis artibus assignantes, atq; diris ipsos devoventes: quorum ego iudicium, producto in medium Dei verbo, corrigere tum quidem conatus sum. Non enim tantorum malorum causa præcipua, quam *superiorum* vocamus, quaerenda est, aut
in in-

-401-187

in infansio syderum positu, motu, lumine & influentia, aut in fati necessitate, aut in fortuna & casus volubilitate atq; inconstantia, aut in Sagarum & præstigiatorum incantationibus, aut deniq; in naturalium causarum dispositione atq; affectione ; Sed in sapientissima, iustissima, efficacissima, maxime admiranda, & humiliter adoranda **ÆTERNI DEI PROVIDENTIA.** Hic etenim conditor est, rector, & moderator omnium creaturarum, hic secundum Nalsianzeni theologi apologiam, universam rerum molem velut quibusdam vinculis adstrinxit, ex hujus voluntate & nutu omnia pendent, huic omnia cedunt & prona sunt, hoc dicente res sunt, agitante moventur, morum inhibente suspenduntur, interdicante conquiescunt, volente mutantur, hunc adorant angeli, contremiscunt Diaboli, fugiant impii, stupent cœlum, terra, mare, hic tonat voce sua terribiliter : Dicit nivi, & mox adest in terra, & imbri, & imber adest potenter, à cujus flatu venit gelu, magna vis aquarum : Qui ponit tenebras latibulum suum, tenebrosam aquam, densas nubes (quales in Thermis nostris imminente nostris cervicibus aquarum illa exundatione non sine animorum perturbatione conspeximus) Qui de cœlo mittit iræ suæ sagittas, fulgu-

Ioban. 5.

Gen. 1.

Act. 17.

Psal. 104.

105. 10.

Mat. 8. 14.

Esa. 6.

Iacob. 1.

Iob 37.

Psal. 18.

Psal. 144.

DE CATACLYSMO

ram multiplicat, conturbat & prosterne
1. Sam. 2. omnes impios terræ. Cujus admiranda po-
Gen. 50. tentia in mediis contrariis efficax est, cum
 ex malis bona eliciendo, tum malum in bo-
 num convertendo, tum ex rebus deploratis
Ioban. 5. viam inveniendò secundis: Qui capit sapi-
1. Cor. 3. entes in astutia eorum, & consilia perverso-
 rum præcipitat, ut in luce meridiana vagen-
 tur & tanquam in nocte palpent: Qui libe-
Psal. 72. rat pauperem, cui non est adjutor, infatuat
 consilia potentum, & dissipat decreta gen-
Psal. 68. 33. tium, impedit cogitationes populorum, re-
 tegit hæreticorum insidias, confundit hy-
Psal. 37. pocrytarum fraudes, ac in ipso furore op-
 primit tyrannorum sævitiam. In hujus igitur
 æterni Dei sapientissima, potentissima,
 efficacissima, misericordissima simul, & ju-
 stissima providentia, vera cordis fiducia in-
 niti, & suaviter acquiescere convenit verè
 Christianos singulos ac universos, qui in vi-
 tæ hujus brevi curriculo, nec rerum adver-
 sitate frangi, nec prosperitate vinci, nec fu-
 turarum calamitatum metu percelli, nec
 præsentium turbine everti, nec præterita-
 rum memoria impatientiæ stimulis incitari,
 nec in secundarum causarum, neglecta prima
 præcipua, nuda speculatione, aut fati Stoici
 fatuitate, aut fortunæ, & casus volubilitate,
 dubitanter simul, inscianter, & impatienter
 hære-

hærerè, sed gloriæ divinæ excelſitatem atq;
 amplitudinem verè agnoſcere, & fruſtuoſè
 conſiderare, & glorioſè celebrare cupiunt.
 Omnipotentiam quidem in conditione &
 conſervatione; Sapientiam verò in ordine *Pſal. 104.*
 & diſpoſitione, benignitatem in uſu rerum
 omnium, libertatem in moderatione, muta-
 tione, aut ſuſpenſione & retractione earun- *Eſa. 38.*
 dem: Summam bonitatem in regendis e- *Pſal. 94.*
 lectis, juſticiam in caſtigandis errantibus, *Pſal. 119.*
 judicium in evertendis impiis. Neque verò *Eccl. 40. 55.*
 longè petita Providentiæ divinæ exempla *75.*
 proponi nunc quidem (cum aliàs, ſi Domi-
 nus voluerit, plura de illa maximè neceſſa-
 ria, adque efficaciſſè conſolandum afflictoſ
 accommodatiſſima doctrina, dicturi ſimus)
 neceſſe eſt, ſiquidem in luſtuoſa illa Ther-
 marum exundatione illuſtria illius offeran-
 tur teſtimonia, quæ ideo lectori recitabo, ut
 intelligat & occulto Dei conſilio omnes e- *Act. 17.*
 ventus gubernari, & totius vitæ, vocationis *Matth. 6.*
 & ærumnarum ſuarum curriculum in Dei *Prov. 16.*
 ſapientiſſima Providentiâ fundari, & ab *20.*
 eadem pendere, & ad eandem principaliter *Pſal. 56.*
 referri, quò omnipotentis, ſapientis, boni- *73.*
 tatis & juſticiæ laus ipſi tribuatur, animus
 Chriſtiana patientia inter ærumnas fulcia-
 tur, fiducia præſentiæ & conſolationis di-
 vinæ corroboretur, ſpe denique finalis li-
 bera

berationis, & futuræ gloriæ sustentetur.

Primum itaque Providentiæ divinæ testimoni-
um fuit, quod Cataclysmus ille à Do-
mino excitatus, non noctu, sed interdium, nec
hyemali, sed æstatis tempore homines obrui-
t, ut plurimi immunes mortis periculum
effugere possent. Nam si vel noctu, vel
hyeme effusus fuisset, plerosque seu in lectis
decumbentes, seu in balneis commorantes,
opinionem celerius unâ cum domibus, bal-
neis, & lectis subitò everfos suffocasset, &
eluctatos fortè ex undis, omnique vitæ ad-
miniculo, ac præsidio destitutos frigus ene-
casset. Atque hæc temporis circumstantia
à divina dependens providentia, prædicat
clementiam & benignitatem Dei. Puniens
enim miseretur, & castigatione utens conso-
latur, justiciæq; sententiam clementia tem-
perat, ut gravissimè Theodoretus noster
scribit. Deinde eadem Dei providentia ad-
mirabilis Abbatis in Monasterio Depolensi
(ubi diluvii initium factum est, ut jam antè
diximus) piscinas amplissimas, quarum ali-
quæ longitudine tres miliaris partes æ-
quant, servavit integras, cum quidem abrup-
tionis periculum monstraret vis aquarum
piscinalium, quæ supra latissimos aggeres
effusæ quidem, sed obductis super aggeres, &
per exundantes aquas in longum extensis
atque

Psal. 30.

Dent. 4.

atque continuatis linteis oblongis, Monachorum atq; civium istius loci industria atq; vigilantia prohibita fuerunt, ne aquarum vis aggeres exederet & perumperet. Quod si vel una ex piscinis maximis abrupta fuisset, reliquæ simul uno in tractu cohærentes, evulsæ atque excisæ immensam atque incredibilem aquarum & fluctuum copiam effundissent, quæ cum aliis in vicinia oppidulis, & pagis, per quos Depolæ fluvius intra montes & valles conclusus defluit, tum in primis nostræ patriæ universalem interitum intulissent. Atque ita non totam effudit, sed ut Propheta loquitur, stillavit iram suam Dominus, ut in plaga correcti ad ipsum revertantur homines. Semper enim Deus vindictæ gladium miserationis oleo lenit, & misericordiæ ipsius amplitudo justiciæ superæ rigorem, & ut faciat opus suum in miserendo, justificando, vivificando & conservando, facit opus alienum in castigando, mortificando, & deducendo ad inferos. Ira deniq; relicta, quæ secundum Nalsianzenum theologum, opus est contra ipsius naturam, ad misericordiam suæ naturæ convenientem properat.

*Dan. 9.**Esa. 28.**1. Sam. 23.*

Memoria præterea dignum est, quod ruinosa aliquot & pervetusta domus fluvio proxima, & aquarum fluctibus allisa, & circumdata.

DE CATACLYSMO

cundatæ, steterunt integræ, atque in illis homines sibi de vita superstite nihil plane pollicentes, omnique destituti ope humana miraculosè servati fuerunt, cum quidem in remotioribus locis fundatæ ædes, prorsus uno aquarum impetu corruerint. Sic Dei consilium mirabile est atque immutabile. Et ut manum Domini extensam nemo impedire potest: ita ibi incipit auxilium divinum, ubi desinit humanum, ut liberrimæ voluntatis illius, & immensæ sapientiæ atque potentia gloria manifestè conspiciatur & celebretur. Adhæc in Petri Fleisneri affinis mei ædibus quadraginta circiter homines, & ex his generosa nobilitate Illustres duo Barones, matronæ item honestissimæ, adjunctis virginibus, benignitate divina tum quoque incolumes servati sunt. In illas enim, ut supra notavimus, per aliquot domorum contiguarum tecta violenter disrupta, celeriter perreptarunt, & toto inundationis tempore aquis undique cincti, atque inter vitam & mortem versantes, supplices in Dei conspectum preces effuderunt, atque à Deo clementissimè exauditi, luculento exemplo illam promissionem confirmarunt: Quoniam desiderat me, liberabo eum, protegam eum, quoniam cognovit nomen meum, clamavit ad me, & exaudiam eum, cum ipso sum

Esa. 46.

Esa. 29.

Psal. 91.

sum in tribulatione: eripiam eum & glorificabo eum. Item: Invoca me in die tribulationis, eruam te, & tu honorificabis me. Verum è contrario miserabilis fuit unius in primis honoratæ matronæ interitus, quæ Artritide laborans, cùm in foro, adjuncta alia, conclave quoddam inferius incoletet, & aquis celeriter in altum surgentibus, nullibi evadendi spacium inveniret, ab hospitibus superius ædium probè extructarum domicilium obtinentibus, per fenestram demissis mantilibus colligatis, manibusque ipsius illis insertis, sursum versus aquis aliqua ex parte subtracta quidem fuit, sed cùm violentam excussæ manus languidæ tractionem sustinere non possent, aquis immersa, cum adjuncta sibi, seu amica, seu famula, miserè periit. Ita nimis profundæ & inscrutabiles sunt consiliorum atque factorum rationes æterni Dei, qui dubio procul gemitus atque clamores illarum exaudivit. Quin etiam homo quidam valdè senex & dives cùm subito collectis pecuniis, aquarum effugere periculum conaretur, recordatus aliquarum, quas in lectulo asservârat, Apocharum & syngrapharum, pecuniæ studio adductus, in domum pristinam regreditur, dumque in fasciculum collectas Apochas auferre simul studet, cum domo illa aquarum impetu subito ever-

)b(

tò ever-

1. *Tim.* 6. tō everſa lecto inſidens aufertur, & miſere perit. Atq; ſic pecuniæ ſtudioſum, rerumq; terrenarum cura, homines in exitium demergit, & cum uxore Sancti Loth in ſtatuam Salis convertit. Et ſæpe fit, ut in incertam inhiantes prædam, certam bonorū poſſeſſionem amittant. Quid eſt autem pecuniâ magis incertum, & caducū, quæ variis nos modis in vita deſerit, & in morte tandem à nobis deſeritur. *ἔρεως γὰρ ἡ φύσις τῆ πλέρυ, χειμάρρη δὲ ὄχιτροι τὰς ἔχοντας παρατρέχει, ἄλλοτε ἄλλον ἀφικνεῖται πρὸς λείπειν αὐ.* Fluit opulencia, & torrentis inſtar præterlabitur, & ſubinde Dominum mutat; ſecundum Baſilium magnum: cum ex oppoſito Divites in Deo, ac ſedulō audientes, recteque intelligentes, & ſtudioſè facientes ſermonem Dei viventis nec imbrum copia, nec ventorum turbine, nec fluminum exundatione everti poſſint. In Petram enim probatam angularem atque precioſam, cordis, animæ & conſcientiæ ſuæ domum vera, intrepida & perſeveranti fiducia extruxerunt: Qui enim crediderit, non trepidabit, nec feſtinabit. Præterea alius ex profunda ebrietate laſſus, cū in lectulo dormiret, inter tantos aquarum fragores, cum lectulo fluctuum impetu abreptus eſt, & domo corruente, ipſe ſimul corruit, & ſonnum cum morte

commu-

*Baſi. in
Pſalm. 62.*

Matth. 7.

Eſa. 28.

commutavit. Ebrietas nimirum, non solum torpissimus est abusus donorum Dei, sed etiam impedimentum omnis boni, & fons omnis mali in corpore, anima & facultatibus, in vita & morte, in Ecclesia, in Re, & publica & domestica, in communi vita. Ideoque Græci hanc *νεπαλιον* vocant, capitis nimirum luctam atque concussionem. Apostolus Paulus *ἀσωτίας* profusionem, summa cum turpitudine conjunctam: Basilii densam nubem, S. spiritus illuminationem prohibentem: Iustinus Martyr mortiferum corporis & animi medicamentum: Augustinus manifestum Dæmonem: Seneca voluntariam insaniam: Chrysostomus Radicem vitæ delictorum, gulæ studium appellat. Sed servati sunt rursus quidam mirabiliter. Nam extraneus quidam ex oppido Dirschentreut oriundus, cum & ipse cum alijs multis, fluctibus undique circumdatus, evasione spem planè nullam haberet, domum (qua cum reliquis simul paulò post suffocatis hospitibus, utebatur hospitio) conscendit, & utrisque manibus ac pedibus fumarium ex lignis & luto coagmentatum, complexus est adeò, ut domo corruente, ipse simul cum fumario, cui tenacissimè inhærebat, caderet, & aveheretur, atque huc illucque fluctuum savitia agitatus, lignisque, asse-

Ephes. 5.

*Libro de
vita Chri-
stiana.*

b(2 ribus

ribus & varii generis, quæ flumen simul celerissimo cursu auferebat, conquassatus, naufragium nauta mirabilis non faceret, sed divina opè atque providentia directus, tres milliaris unius partes, per continuam illam aquarum vim, atque sinuosos anfractus, atque horribiliter grassantes catarractas, navigio plus quam admirabili conficeret, donec ad navigationis portum divinitus monstratum, radices scilicet pagi, quem vocant Hohendorff, appelleret, ubi in mediis undis mirabiliter fluctuantem conspexerunt, & miserè clamantem audiverunt, ac valida arte aquis extraxerunt ad litus stantes rustici. Sic opera Dei sunt in mediis contrariis, ut eximius Dei servus D. Lutherus dicere solebat: Ut enim maxima Dei virtus efficax est in summa infirmitate, illustrat mentes in densa caligine, justificat in horrenda peccatorum multitudine atque atrocitate, vivificat in media morte: ita liberat pauperem clamantem, vel mediatè, vel immediatè, & efficaciter opitulatur, cum non modo ab amicis, sed etiam ab omnibus creaturis deserti sumus. Insuper quidam civis in Thermis, cujus nomen est Flach, cum præ oculis avulsam repentè aquis, & miserè submersum videret filium: & collecta aliqua supellectile, canistro & scapu-

2. Cor. 12.

scapulis imposita, emergere summis viribus
 contenderet, fluctuum adversa agitatione
 retractus est adeò, ut excusso celeriter hu-
 meris pondere, natando auferretur, & ex
 alto sæpè per collisiones & fragores unda-
 rum inter se mutuo collidentium in profun-
 dum submersus, spiritum cum attrahendo,
 tum (quod mirum ipse mihi retulit) sub
 aquis emittendo, rursus emergeret, donec
 saliceto cuidam inhærens, viribus aliquan-
 tis per collectis per pratum matris meæ in-
 ter horrendos aquarum sonitus enataret,
 ac sequenti die, capite halitibus, & fragori-
 bus aquarum infirmato atque repleto, cor-
 pore lassato, & ex crebro repetitis & exce-
 ptis ictibus concusso tristis admodum ince-
 deret. Atque ita Dominus sæpè castigando
 castigare suos, sed morti non tradere solet, *psal. 118.*
 & stygmata iudicii sui mentibus, corpori-
 bus & rebus inprimit, ut illa intuentes de
 peccatorum magnitudine, iræ divinæ vehe-
 mentia, ardore piarum precum, vitæ deni-
 que & morum emendatione seriò cogitent.
 Taceo nunc illam conjugem, quæ auribus
 prehensum maritum aquis extraxit, rusti-
 cum item, quem ex ebrietate immersum,
 funibus per fenestram emissis, in altum sus-
 tulerunt; nobiles præterea aliquot, cives
 nonnullos, & pauperes morbis contagiosis

DE CATACLYSMO

infectos, qui partim in balneis & sudarijs
 communibus lavantes, partim domibus
 conclusi diluvio, popularium meorum indu-
 stria emerferunt. Et hac ratione liberatio-
 nis occasiones, media & instrumenta mon-
 stravit Divina providentia ijs quos servari
 tum voluit incolumes: sicuti, qui miserè
 perierunt, evadendi occasionibus & orga-
 nis destituit, occulto quidem nobis, sed
 sapientissimo & justissimo consilio. Inju-
 sticia enim apud Deum nulla est, qui omnia
 non temeritate, sed iudicio facit, sive quan-
 do adjuvat, misericorditer faciens, seu cum
 non adjuvat justè faciens. Dei itaque con-
 silium occultum esse potest, iniquum esse
 non potest. Deique iudicia nemo plenè com-
 prendit, justè nemo reprehendit, ut ex
 Apostoli sententia gravissimè Augustinus
 scripsit, Cum autem tantum unusquisque
 sciat, quantum experiendo didicit, & in di-
 vinis rebus perdiscendis, non tantum *σωφρο*
 requiratur, quæ est menti impressa doctri-
 næ salutaris cognitio, sed etiam *αἰδουσις*, quæ
 doctrinæ vim, efficacitatem & fructum in
 voluntate & corde sentit, ac sermone, mo-
 ribusque in vita, vocatione, & ærumnis cum
 agendo, tum patiendo luculentè exprimit:
 Sanctè affirmo, metum etiam cum meis
 divinæ providentiæ sensum, *ἐνέργειαν* & usum
 effica-

*August.
 tract. 53 in
 Job.*

*Item, in 4.
 p. 2. de
 Fratia Dei.
 ap. Ro. 9.*

60
 efficaciter expertum esse. Cum enim pri-
 mis diebus fratris mei Georgij Summeri
 posteriores in foro ædes cum familia mea
 occupassem, atque in illis noctu dormivis-
 sem, postea, nescio quam ob causam ab illis
 adeò cum conjugè mea priore in Domino
 defuncta, abhorrere cœpi, ut consilio durati-
 onis prorsus mutato, in matris meæ domum
 familiam transtulerim, atque hac ratione in-
 sciis ruinam illarum ædium (quæ uno oculi
 momento atq; impetu aquarum, destructis
 fundamentis quantumvis probè positis cor-
 ruerunt, atq; dissipatæ sunt cum varia, & ex-
 quisita rei familiaris supellectile, & merci-
 bus preciosis) anteverterim, inspirante sci-
 licet hoc mihi consilium benignissimo Deo.
 Rogatus etiam ut cum fratris Georgij Socero,
 D. Martino Clerico, & aliis quibusdam Se-
 natorij ordinis viris cœnarem, illa ipsa nimi-
 rum hora, quæ tantam patriæ calamitatem
 intulit, renui, & tristissimo tenebrosarum
 nubium, quæ montem, ut vocant, Cervorum
 undiq; cingebant, aspectu motus & quasi
 perterritus, celeriter cum matre mea domū
 reversus sum. Atq; hic sub cœnæ initio, hor-
 rendos aquarum fragores audivimus, & per
 fenestram posteriorem tabyllum ex abyssō
 effusam, & quæ hos subsequuta statim est,
 everisionem & ruinam superioris pontis bal-

)b(4 neorum

neorum & domorum aliquot misere asperimus, atque attonitos stupore & admiratione homines multos, in medio ponte stantes, & communem miseriam spectantes, valido per fenestram clamore repulimus, necum ponte præcipientes in rapidum torrentem, sicuti post illorum secessionem, subitaneo impetu pons avulsus est. Denique iumenta vinculis solutis stabulo abegimus, & merces cum supellectile domo materna exportavimus. Quin etiam conjugem meam carissimam circa cœnæ illius diei tempus lavare cum liberis meis volentem in balneo materno, fluvio proximo, vehementer & inscius futuræ calamitatis prohibui, atque hac ratione per Dei gratiam suffocationis metu & periculo liberavi. Omnium enim opinione celerius effusa, atque accumulata est vis aquarum, quæ subitaneo & maximè violento impetu, cum aliis omnibus, nostrum quoque balneum abripuit. Atque hoc modo fingit & refingit misericordissima sua voluntate Deus corda hominum, & consilia atque voluntates illorum flectit, quando vult, quòd vult, vel mediatè per homines, vel immediatè sine causis secundis. Ipsasque causas secundas ita moderatur, ut nos sapissimè aut adjuvet, aut impediatur, aut mutet, pro beneplaciti

Psal. 33.

citi sui consilio sapientissimo simul, præpotenti, & misericordissimo, quò & gloria illius æterna illustretur, familiæ conserventur incolumes, & saluti Ecclesiæ consulatur. Non enim, secundum Prophetam regium, Mortui laudabunt te Domine, neq; omnes descendunt in infernum, sed nos, qui vivimus, &c.

Cùm autem plurimi ex popularibus meis, in isto Cataclysmo domibus suis spoliati, rebusque bonis & vestibus exuti, cum suis subsistendi locum non haberent, partim à vicinis, partim cognatis hospitio excepti & detenti fuerunt. Nam afflicti à Deo humanitatis officia conferenda, & remedium unicum spes est, atque fiducia in Dei misericordia reposita. Interea communi Senatus Thermensis decreto, legati sunt missi, qui testimoniis instructi, vicinarum regionum Boiemiæ, Misniæ, Noricæ, & aliarum, Generosorum quoque Dominorum & ditiorum compellarunt atque implorarunt novæ ædificationis auxilia atque subsidia. Atque hæ non tam ex commiseratione alienæ calamitatis, quàm Dei mandato, & Christianæ caritatis affectu impulsæ, liberalem & memoria atque prædicatione dignam εὐλογία, ἢ ἀγάπην, καὶ χάριν fructum scilicet fidei & caritatis miserunt, iis exceptis, qui

Tob 13.

1. Cor. 16.

Rom. 15.

)b(5

cùm

DE CATACLYSMO

cum à Dei iudicijs eximere se non possint, & mendicorum suorum in Thermas transmissorū, multitudine atque importunitate præcipuam Eleemosynarum partem in patria annuatim absumere soleant, vel nihil, vel minimam contulerunt. Illa igitur munificentia atque liberalitate sublevati, & ære alieno plurimum hinc inde conflato, instructi dilecti populares, & horribiliter laceratas domos refecerunt, & de integro quadraginta circiter ædificarunt, ejusmodi domicilia atque ædes, quæ & fundamentorum robore, & ordinis dispositione, & conclavium atque balneorum numero, atque altitudinis eminentia priores longè superant, quæque adventantibus omnis generis, sexus, & nationis hospitiibus, convenientia ad usum Thermarum hospitia præbere possunt, in illa etiam platea, quam integram de novo extructam NOVAM vocant. Oro autem æternum Deum Patrem, per & propter filij sui unigeniti, & proprij Domini nostri Jesu Christi meritum, efficaciam & intercessionem, ut oculis gratiæ & misericordiæ omnes ubique verè Christianos, & meam Patriam dulcissimam benignissimè respiciat, & Spiritus S. gratia animos cum popularium, tum advenarum efficaciter moveat, quò & amplitudinem tanti Thermarum boni divini-

ANNI LXXXII.

divinitus collati verè agnoscere, & in timore, invocatione & gratiarum acione Domini, conjuncta cum æquitate & justitia, vera ratione, & ordine elocare, & usurpare, & in continentia, & temperantia victus, cultus & aliarum rerum mediocritate, vitæque & morum gravitate continuare, atq; illarum usum absolvere possint, in laudem gloriæ divinæ, sanitatis pristinæ instaurationem atque conservationem, & proximi salutarem usum. Nam profectè justus & æternus Deus ab usum Thermarum multiplicem, & punivit hætenus, & puniturus est deinceps præcipuè in ijs, qui cum religiosam Deo pietatem, generosam virtutem, & benevolentiam, & justiciam alijs, modestiam conjunctam cum temperantia, & casti pudoris decore, sibimetipsis, ut homines, ut Christiani, ut ingenui, ut generosi, ut nobiles, ut virtutum cultores, præstare deberent, in conspectu amplissimorum & honestissimorum virorum, matronarum & virginum, blasphemis horrendis Dei gloriam deformant, injuria atque violentia hospites, & bonos viros sæpè afficiunt, morum Centauricorum feritate peregrinos offendunt, quietem infirmorum nocturnis clamoribus, strepitibus, atque digladiationibus perturbant, turpitudine & spurcitie sermonis,

gestu-

DE CATACLYSMO

gestuum & actionum, teneram ætatem cor-
rumpunt, ingluvie atque *ἀσουλία* illa plus
quàm Bœotica, & ex hac ebulliente Veneris
cupiditate & ferocitate mentem cum cor-
pore, fama, & bonis disperdunt, & animam
exitio sæpè obnoxiam reddunt. Hi, ut vin-
dictæ divinæ oculum acerrimum, & gladium
ancipitem ad intima usque animi penetra-
lia descendentem, & mortiferum vulnus in-
fligentem exhorrescere, & novissima vitæ
atque extrema pericula, veterno tandem ex-
cusso, seriò cumque pœnitentia vitæ saluta-
ris, meditari in corde peccandi securitate in-
durato debebant: ita Deum ex animo pre-
cor, ut circumcidat cordis ipsorum densissi-
mum præputium, & mentem illis det meli-
orem, quò effugere imminentem, & celerrimè
insequentem ipsos iræ divinæ Nemesein
per Dei gratiam possint. Atque hæc quid-
dem hæctenus.

Hebr. 4.

Cùm autem novam editionem Latini de
Thermis libelli scripti à sanctæ memoriæ
viro clarissimo, atque eruditissimo D. Fabi-
ano Summero, fratre nostro carissimo, lon-
go jam tempore desiderârint, & sollicitè ef-
flagitârint multi honesti & docti viri, qui la-
tina magis, quàm germanica afficiuntur le-
ctiōe: Sub vestræ generosæ nobilitatis, Pa-
tris nimirum & Filii nomine atq; auspicio,
illam

illam denuò prodire volui multis de causis. Nam (absit adulationis perversum studium, à quo natura mea abhorret) & religiosæ in Deum pietatis fidem, & ardens ædificandæ Ecclesiæ Christi studium, & in asserenda atque vindicanda Dei veritate & gloria, excelsum animi constantiam vestram, multis edoctus testimoniis cognovi. Optimæ præterea voluntatis affectionem atque reverentiam erga Ecclesiæ ministros pios, optimarum item artium cultores, συμπαθίαν, condolentiam & beneficentiam, quam εὐλογία, καὶ κωνορίαν, καὶ ἀσπυρίαν Apostolus vocat, in exules, miseros & pauperes, erga meipsum, officiosam denique benevolentiam expertus sum: Taceo nunc luculentam prædicationem virtutum, & experientiæ Patris in usu plurimarum rerum, prudentiæ & consilii gravitatem, aperti pectoris candorem, in asserenda adversus Pontificiorum atque hæreticorum corruptelas manifestas, veritate cœlesti, communicationem bonorum & rerum cum indigentibus. Filii verò veræ pietatis amorem sincerum, qui fundamentum, forma, atq; finis est omnium virtutum, animum erudita doctrina & historiarum cognitione excultum, modestiæ & humanitatis suavitatem, abhorrentem à Centaurica illa turba, multis hæcenus scilicet nominibus

Rom. 15.

bus

DE CATACLYSMO

bus celebrata, quæ religionis & pietatis decus, in profanissima impietate, & horrendis in Deum maledictis atque blasphemijs *φιλαθ, απία, και ρησβρητα* in effrenata ferocia, & immanitate morum barbaricorum, temperantiam & mentis integritatem in foedissima illa crapula & insania; modestiam & gravitatem, in thralonica morum, gestuum, sermonis & actionum insolentia & impudentia; fortitudinem in violentia; æquitatem in Injusticia, virtutem deniq; omnem in juris, pudoris, & officij convulsione atque violatione ponunt, & flagitiosissimè exercent. Sed hos isthoc quidem ingenio & animo præditos, longissimo intervallo à generosa illa *των ευγενεων* stirpe virtutum pulcherrimarum cultrice, omni honore & prædicatione digna separemus, Deoq; per pias preces seriò commendemus, in viam veræ pietatis, pœnitentiæ, salutaris sanctitatis, justiciæ & *της σωφροσυνης* (quæ modestiæ, temperantiæ & castitatis decus simul uno verbo exprimit) reducendos. Oro autem ea, qua par est, reverentia, & fide generosam dignitatem & virtutem vestram, ut testificationem hanc meam erga se observantiæ benigno accipiat animo, atque sua ipsius commendatione & eximia utilitate dignum, & erudita doctrina refertum fratris carissimi libellum suo etiam
 profe-

ANNI LXXXII.

prosequatur amore, studio atq; patrocinio.
Deum æternum oro, ut diu incolumem atq;
florentem corpore, animo atque virtute il-
lam conservet. Amen: Neagoræ 12. Martij,
anno salutiferi partus, M. D. LXXXIX.

*Generosa nobilitati vestra
additissimus.*

*M. Iohannes Summer, In-
spector Ecclesiarum in
ditione Neagorensi.*

ILLV-

IX
1717
1718
1719
1720
1721
1722
1723
1724
1725
1726
1727
1728
1729
1730
1731
1732
1733
1734
1735
1736
1737
1738
1739
1740
1741
1742
1743
1744
1745
1746
1747
1748
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800

1801
1802
1803
1804
1805
1806
1807
1808
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

1817

ILLVSTRISSIMO

ET INCLITO PRINCIPI
AC DOMINO, DOMINO
AVGVSTO Duci Saxonie, sacri Romani
Imperij Archimarschalco & Electori, Landgravio
Duringie, Marchioni Misnie, & Burg-
gravio Magdeburgensi, &c. Do-
mino suo clementissimo.

Gratiam & pacem à Deo per Chri-
stum precatur.

MAGNVSILLE BASILIVS
in pulcherrimo libello, quem de
sex dierum operibus scripsit, Mundum
dicit esse *καθεστῆται τῆς θεογονίας*, scholam
cognitionis Dei, & librum scriptum præ-
dicantem Dei gloriam, & arcanam atq;
invisibilem illius magnificentiam; & ideo
collocatum esse hominem in hoc splendi-
dis. domicilium, vt intuens tanquam in
speculo rerum ordinem, positum, magni-
tudinem, figuram, pulchritudinem & v-
sum, agnoscat Deum esse tanti operis ar-
chitectum, sicut apostolus inquit: Invi-
sibilia Dei conspiciuntur in opificio mun-
di. Cum enim omnes illius partes con-
templatur, & in illis & mente & oculis
videt admirabilem cœli temperationem
& æqualē in ipsa varietate cursum astro-

A

rum

rum luminumq; cœlestium efficientem
 perpetuas & naturæ necessarias vicissi-
 tudines dierum ac noctium, mensium &
 annorū, aestatis & hyemis, annoam ter-
 fecunditatem fundentē magnam vber-
 tatem frugum, plana camporum muni-
 menta, aggeres montium, vallium amœ-
 nitatem, viriditatem sylvarum multipli-
 cibus plantarum specieb. distinctarum,
 fontiu eruptionem ad potionem & me-
 dicationem aptam, fluminum opportu-
 nam inundationem, maris opulentam &
 copiosam interfusionem, ventorum di-
 versam & vtilem aspirationem, cæteraq;
 omnia cum summa ratione constare vi-
 det, fieri non potest, quin numen aliquod
 præstantissimæ & æternæ mentis, quam
 Deum credimus, & causam boni in na-
 tura asserimus, certò statuatur. Atq; hæc
 vniversa certo æterni Dei consilio effecta,
 & ad certam formam & finem directa,
 atq; vsus multiplices humano generi ser-
 vientes, accommodata sunt eum ad mo-
 dum, vt quædam sint nutrimenta corpo-
 ris humani, quædam medicamenta cer-
 torum membrorum, quædam instrumē-
 ta actionum œconomicarum & politica-
 rum: ob eamq; causam aërē volucris,
 mare piscibus, terram quadrupedibus,
 arbori-

DEDICATORIA.

arboribus montes, valles multiplicibus plantis, herbis & scaturiginibus implevit. Horum & similibus Dei operum, quæ neq; cogitatione comprehendi neq; verbis exprimi possunt, consideratione obstupefactus quasi regius propheta in eo Psalmo, quem de creatione rerum cælestium & inferiorum scripsit, magno cum spiritûs fervore exclamat: Quàm magnifica sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti, impleta est terra bonis tuis. Et post hunc Salomon: Omnia, inquit, in mensura, numero & pondere ordinasti. Quis igitur hominum, cum & ratione summa constare mundum, & quæ hoc continentur, omnia ad certum ordinata finem & usum, manifestò deprehendat, quis inquam, tam esse cæcus & infanus poterit, ut vel cum Democrito mundum extitisse dicat erroneo minutissimorum corpusculorum concursu, vel cum Epicuro, nec ratione vlla instructum nec providentia munitum, vel cum Theodoro Cyrenæo & impio Diagora Deum omnino neget? Quis suæ præclaræ conditionis immemor, contra propriæ conscientiæ & rationis rectæ iudicium & mentis lumen, veritatem Dei, hoc est, veram illius notitiam in injustitia & contumacia

suâ obscuratam & oppressam continebit?
 Is nimirum in quo est *ὁ θεὸς ἡμῶν*, mens
 perversa, quæ non regitur luce & affectu
 naturali, & quæ quod exploratum habet
 minimè comprobatur. Est enim mentibus
 humanis duplex lumen impressum: No-
 ticia simplex, qua Deum esse certò sci-
 mus: & ratiocinatio, quæ testimonia illi-
 us quærit & colligit ex ordine creatura-
 rum. Ut autè nulla Dei cognitio ex crea-
 turis hauriri potest, nisi in nobis certa il-
 lius notitia & eximia quædam intelli-
 gendi vis insit: ita hâc quasi prælucen-
 te, ex operibus agnoscimus, esse Deum, &
 ex perpetuitate creaturarum esse creato-
 rem æternum, ex gubernatione bonum,
 ex magnitudine omnipotentem, ex or-
 dine sapientem, ex usu *φιλάνθρωπον*, ex ad-
 ministratione justum. Etsi autem æter-
 na ac infinita Dei potentia cælum & ter-
 ram impleat, eaquæ tam prope absit singu-
 lis creaturis, ut quasi manu palpari pos-
 sit: tamen (ut de cæteris nil dicam mun-
 di partib.) aquæ elemento Deus ab ini-
 tio mundi hominibus suam potentiam &
 gloriam ostendit, bonitatem patefecit,
 justitiam & iudicium justum exercuit,
 quod ipsum scripturæ cum pphanz tum
 divinæ luculentè declarant. Ut enim su-
 prema

prema mundi pars ea, quæ Græcis à fulgore cœlesti *αἴθερ*, Hebræis ab expansione aquarum *rakia Schamaim* dicitur, ex humida massa est cōflata & perpetuò consistit, ita infima illius pars collocata in media mundi sede instar parvæ cujusdam naviculæ, circumfunditur vndiq; illo mari, quod Atlanticum sive Oceanum appellamus. Quis autem non jure miretur potentem præpotentis Dei manum, quæ cœlum instar fornacis ex liquida materia confectum ita sustentat, vt neq; in terram feratur motu suo, nec impetu conversionis, nec ignis copiâ absumatur: terram verò, quam fundavit super stabilitatem suam, vndique mari circumfusam ita tenet fixam, vt nullis possit opprimi fluctibus marinis. Circumdedi enim mare terminis, & posui vectem & ostia, & dixi: Vsq; huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos, inquit ad afflictum Iob ipse Dominus. Neq; verò suam solummodò potentiam, sed bonitatē quoq; generi humano conspiciendâ præbuit in aquis. Fluvius enim ille, quem pro irrigando horto paradisi Dominus pduxit, in quatuor isthinc capita divisus, quatuor amplissimis regnis, in quibus propter Solis ardorem & Soli

ditatem aut nullæ aut raræ sunt pluviarum,
 aquæ usum suppeditat, ut Indiam quidem
 Ganges, Nilus verò Aethiopiæ & Aegyptum,
 Assiriam Tigris, Phrath Mesopotamiam
 suaviter irriget, hoc non Mosis tantum,
 sed Ciceronis quoque scriptis confirmatur.
 Sic enim in 2. de N. D. inquit. Aegyptum
 Nilus, & cum tota æstate obrutam
 oppletamque tenuit, tum recedit,
 mollitosque & oblimatos agros ad
 ferendum relinquit. Mesopotamiam
 fertilem efficit Euphrates, in quem
 quotannis quasi novos agros invehit.
 Eandem quoque cum Nilo naturam
 habere Nigris, & eisdem temporibus
 augescere dicitur à Plinio. Ut autem
 ingentem amorem & bonitatem suam
 Deus ostendit in fovendis & conservandis
 pijs opportuna fluminum excursionem:
 ita iudicij iusti severitatem exercuit
 in impiorum sceleribus vindicandis
 horrenda & stupenda aquarum exundatione.
 Præterquam enim quod totius mundi
 prophanum verbi sui contemptum,
 luxum, vagarum libidinum confusionem,
 & tyrannicam gubernationem horribiliter
 puniit, ruptis univrsis aquarum fontibus
 & tempestatum fluctibus: Sodomorum
 certè insolentiam, omnium rerum luxum
 & facietatem, ἀσοργίαν in
 paupe-

pauperes, & abominabiles libidinū confusions vindicavit igneo imbre cœlitus delapso. Pluit enim filius Dominus à patre Domino super Sodomam & Gomorrhā sulphur & ignem, & subvertit civitates illas & totam regionem illam, quæ propter amœnitatem & fecunditatem aliàs cum paradiso Dei conferebatur. tantus autem fuit ardor iræ Dei super Sodomam, vt adhuc in illius favillis testimonium certum appareat. Ibi enim ardent aquæ, ibi spectantur poma viridantia, formati uvarum racemi, vt edendi generent spectantib. cupiditatem: si manibus contrectantur fatiscunt & resolvuntur in cinerem, fumumq; excitant quasi adhuc ardeant. Neque verò solum in pphanorum autorū, sed eorum quoq; qui res gestas in Ecclesia literis consignarunt, scriptis miraleguntur de fontium & fluminum miraculosis mutationibus. Epiphanius enim contra Alogos scribens affirmat, plurimis in locis, ætate quoq; sua, quotannis revertente, in fontib. & fluvijs aquam in vinum esse mutatam ipsa die ac hora, qua filius Dei in Cana Galileæ aquam in vinum convertit. Testatur hoc, inquit, ad Cybitam Cariz oppidum fons, qui in vinum vertitur ea

A 4 hora,

horâ, qua ministri aquam in hydrias fuderunt, & Dominus ad eos dixit, Date architriclino. Testatur itidem fons aquæ Gerasen Arabiz. Vinum hujusmodi Cibyre ipsi bibimus: ex fonte autem qui Gerasæ in Martyrio est, fratres nostri biberunt. Nec prætereundum est, quod in Evangelij historia narratur de admirabili mutatione & facultate sanandi aquæ illius piscinæ, quæ Hierosolymis sita erat ad Probaticam, hoc est, ovillam. (in hac enim & oves lavabatur Pentecostes tempore, & earum in sacrificium offerendarum exta purgabatur.) Ea singulis annis stato tempore, festo nimirum Pentecostes, vt Cyrillus existimat, conturbata fuit ab angelo Domini, & sanatus fuit eodiegis, qui primus post agitatum aquam inferebatur. Atque eadem piscina pertinuisse à quibusdam scribitur ad Siloam fontem, cujus aqua oriebatur ex montis Zion radicibus, quæ secundum Hieronymum incertis horis & diebus ebulliens, tenuem quendam & leniter fluentem annem, vt est apud prophetam, efficiebat, & in Iordanem, vel vt alij volunt, in mare mortuum se insinuat. Frequentabatur autem magnâ hominum multitudine, propterea quod aquæ

aquæ illius divinâ virtute salubres erant.
 Cum autem in maris mortui mentionem
 inciderim, non possum omittere, quin
 quod de eo Iosephus commemorat, pau-
 cis subiiciam. Hic quod nihil præter bi-
 tumen gignat, & nihil in eo vivum sub-
 mergatur, mare mortuum, seu lacus A-
 sphalites dicitur. ἀσφαλτες enim bitumi-
 nis significationem habet. Est autem la-
 cus omnino falsus, & injectos homines
 regurgitat. Ideoq; Vespasianus Impera-
 tor redactâ ad παρολιθίαν Ierofolymâ,
 cum mira de Asphaltite prædicari audiret,
 cognoscendi illius naturam cupidus,
 demisit quosdam vinctis post terga ma-
 nibus, hos statim lacus tanquam aura
 quædam abominabilis in altum sustulit.
 Evomat etiam varias bituminis glebas,
 quæ instar taurorû capitum expertium,
 aquis supernatant. Qui igitur bitumen
 venantur, agglutinatum scaphis suis tra-
 hunt, quod nõ nisi menstruo mulieris aut
 vrina avellere possunt. avulsam verò bi-
 tumen, si manib. subactum conteratur in
 minutis. partes, & narib. admoveatur,
 tererrimû odoré, sulphur & picem spiran-
 tē refert. quod ipsam ex ea bituminis gle-
 ba, quâ frater meus ex Italia huc attulit,
 manifestè deprehendi. Sic igitur & in hoc

A s lacu,

Iacu, Sodomitarum & vicinarum regionum terram nunc occupante, manifesta signa iræ divinæ spectantur, & iustissimū Dei rectum iudicium celebratur. Quamvis enim nec reliquæ creaturæ rationis expertes, neque aquarum vis prædicare Deum vel cogitatione vel voce possint, tamen sunt, vt Nazianzenus loquitur, *πῶντις ἐπαινέται τῆς μεγαλοεργίας*, nimirum laudatores & præcones magnificentiæ, iustitiæ, sapientiæ, potentæ & bonitatis Dei. Quis enim, vt de alijs nil dicam miraculosis Dei operibus, non admiratione & stupore quasi attonitus aspicere potest ingens præpotentis Dei miraculum, quo tanquam maximi præcij thesauro patriam meam ornavitis, qui cælum & terram sua bonitate & efficacia implet, nimirum Dominus. Præterquam enim quod montibus vndique cinctâ, arboribus confita, fontibus & fluvij irrigua, vallibus circumscripta sit, ad radices montis illius, quem Fagorum appellant non lento effluxu, sed rapido impetu, non levi aliqua ebullitione, sed cum magno murmure effunditur juxta Depolam frigidam, aqua non frigida sed calida, non tepida sed fervens, non simplex aut *ἁπλοῦς*, sed mixta & contemperata

70

perata multorum metallorum naturis & qualitatibus, quorum respectu Medica-
ta aqua dicitur, & rectè applicata varijs morborum & affectionum generibus, medetur. Cum autem frater meus multum & studij & temporis collocasset in investiganda & exploranda naturâ, temperie, viribus, operatione & efficacia nostrarum thermarum, inq; Italia primò aliquid de illis commentatus esset, atq; inde in Germaniam reversus, cum in celebri Academia Vuitebergensi Artis medicæ Doctor creatus esset, redijt in patriam, verno scil. tempore, vt non tam sua cõmunicaret consilia aduenis, quàm ea quæ de Thermis composuerat nova accessione augetet. In harum itaq; rerû enram naviter intumbens, incidit in grauis. febrem continuam & horridam, quæ cum conflictatus esset per duos menses, tandem corporis virib. absumentis. animulam suam in misericordis Dei manû tradens, in ardente invocatione filij Dei migravit de labore ad refrigerium, de expectatione ad præmium, de agone ad bravijum, de morte ad vitam, de fide ad notitiam, de peregrinatione ad patriam, de mundo ad patrem. Etsi autem diu multumq; dubitarim, an hunc de Ther-

A 5 mis no-

mis nostris tractatum à fratre confectum prælo submittere debeam, cum non omnibus, vt dicitur, numeris absolutum eum nec vbique elaboratum, & multorum iudicijs forsitan iniquioribus subijciendum esse scirem: tamen cum & voluntatem fratris de edendo illo exploratè cognitam haberem, & nihil tale scriptum de nostris Thermis extare scirem, & illius editionem non meis solum popularibus fructuosam, sed exteris quoq; illis indigentibus vtilem; bonis deniq; & eruditis viris gratam & commodam fore sperarem, non volui nec potui illud suppressere.

Sub tuæ verò Celsitudinis nomine & patrocinio, Princeps Illustrissime Auguste, hunc parvum libellum prodire in publicum volui, vt & acceptior esset multis, & aliquid illi lucis accederet. Quamquã verò nostræ Thermæ ob autorem Carolum Quartum Imperatorem (multò autem magis ob præpotentis Dei miraculosam potentiam) in obscuro loco positæ luce non careant: tamen ante annum Celsitudinis tuæ præsentia splendore illustriores sunt redditæ. Vt igitur ipsæ thermæ celebriores à tua Celsitudine sunt

DEDICATORIA.

sunt factæ, ita libellum hunc de Thermis,
 à fratre meo contextum, celebriorem &
 acceptiorem alijs futurum speravi, si tuæ
 Cels. patrocinio prodiret. Et quoniam
 C. T. non solum thermarum nostrarum
 spectatrix, sed etiam earum in usu vim
 & operationis efficacitatem experta est
 tum lavando, tum intra corpus aquam
 assumendo, ideo majore cum delectatio-
 ne versari in hujus libelli lectione poterit,
 præsertim cum CELSITVD. TVÆ sit ar-
 dens studium in cognoscendis, acrimo-
 nia in perscrutandis, summa dexteritas
 in eruendis & judicâdis naturæ miracu-
 lis, quæ tum in intimis terræ visceribus,
 gemmis, metallis, lapidib. tum in aquis
 & thermis quoq; nostris occulta latent.
 Oro autem eâ qua par est vera animi re-
 verentiâ & subjectione, ut & C. T. fratris
 mei piè in Christo defuncti (qui annos
 quatuordecim in C. T. celebri Academia
 hac Lipsica versatus est) studium & la-
 borem hunc boni consulat, & me meaq;
 studia benignè sibi commendata habeat.
 Quam ut æternus Deus pater
 Domini nostri IESV CHRISTI Spiri-
 tu suo sancto confirmet, & diu incolu-
 mem & florentem conservet tota mente
 pre-

EPIST. DEDICAT.

precor, Amen. Lipsiæ 14. Martij, Anno
salutiferi partus M. D. LXXI.

Illustriss. Clement. T.
subjectissimus

Joannes Sommer
M.

TRACTATUS

PRIMVS.

Duo sunt consideranda (vt alia qua
tempore cōmodiore sum tractatu-
rus prater eā) circa *hæc* & *non*
thermarum nostrarum *Carolinarū*.
Vnum quod ea qua sunt circa fontes nostros ca-
lidos loca respicit. Alterum quod ea continet,
qua in ipsis fontibus atq; vsu eorundem cōside-
randa sunt. Etsi autem de causa caliditatis fon-
tium & de temperie viribus copiosius aliquā-
tō quædam commemoranda essent, tamen cum
hoc tempore ocium tale vt ijs explicandis va-
care potuissem, non esset, interim considerati-
onem & expositionem eorum in tempus magis
commodū & opportunum distuli, vbi Deo vo-
lente & iuvare vberius ista explicabo. Nunc
verò quædam de inventione fontium, non qui-
dem qua perscripta & literis mandata essent,
sed qua cōmuni relatione & ad posteros trans-
lata conservata essent, referam. Non enim
quidquam annalibus annotatum reperio, sed
santum rumore vulgatum & notum.

CAP. I.

QVOMODO REPERTI
SINT FONTES NOSTRI
calidi, brevis commemoratio.

FAMA

Fama est, Imperatorem Carolum, hujus nominis IIII. Boemia, &c. regem, in his montibus & vallibus, ubi nunc aqua calida scaturiunt, atq; olim densissima silva, & stabula alta ferarum fuerunt, venationes instituisse: Interq; venandū canem ardentius feram insecutum, in has, ubi nunc fons ille omnium ferventissimus scaturit, paludes incidisse, & fervore aqua laesum atq; excruciatum, clamorem ingentē ex valle ad montes tulisse. Venatorem verò clamore illo & ejulatu motum, atq; echo & sonum secutū, ratumq; feram esse, qua canem agitaret, devenisse ad locum, ubi ille esset, atq; canem in caeno & palude, ex qua fumus egrederetur, harentem & clamantem comperisse. Obsupefactum verò rei miraculo propius accessisse, & aquam ferventē esse qua ita canem excruciet, sensu deprehendisse: Re quoq; indicata Imperatori, concursū subito numerosum factum eorū, qui cum Imperatore in fauces montiū ad videndum naturae miraculū descendissent. Cū verò Imperator sapiens, & medici illius animadverterent, aquā scaturiginis medicatam, multis humani corporis morbis utilē futurā, Imperatorem ipsum primò in proprio corpore hujus periculū fecisse, atq; levamē mali (ajunt enim ipsū crus malè affectū habuisse) persensisse, letariq; felici lavationis successū, locum hunc habitabilem fieri jussisse.

Locum

Locum autem ubi Imperator primò crus aqua
immersū lavavit, ajunt incolæ, qui atate reli-
quos superant, fuisse eum, ubi olim communia
balnea fuerunt, & nunc domus senatoria est,
sub qua etiam fons est, sed scaturiginis non ita
serventis, sed propemodum tepidæ: monstra-
tamq; superioribus annis esse sedē in petra ex-
cavatâ conformatamq;, quam sellam Impera-
toris Caroli nominarunt incolæ, sed vetustate
nunc collapsa est, & locum occupavit, ut indi-
catum est, domus senatoria. Postquam autem
aqua hæc affectū Imperatoris curasset, ad con-
struendum & ædificandum novum oppidum se
Imperator accinxit, & muro cincturus & mu-
nitus illud fuisset, nisi fatum, nescio quale, il-
lud impedivisset. Testes hujus rei sūt adhuc mu-
rorum quadam partes & fragmenta, quæ sub
rupe cer vorum videntur. Spectantur quoq; ad-
huc in fastigio rupis vestigia cellarum, & si ve-
tustati credimus, in vertice & cacumine rupis
illius Imperator arcē construere (quæ ædifican-
di in cacuminibus montium ratio, olim admo-
dum in Boemiæ regno vsitata fuit) in animo
habuit. Adhuc autē ab inventore Imperatore
Carolo IIII. thermæ nomen retinent, & Ca-
rolinæ dicuntur. Hæc quidem, ut antè indica-
tum est, seniorum incolarū relatione, non au-
tem perscripta annalibus, conservata fuerunt,
quibus assentiri interim quilibet poterit, cum

B

nos

non sint alia, quæ diversum & contrarium doceant. Fuisse autem annum, quo reperti sint fontes, à Christo nato ajunt 1370.

CAPVT II.
DE MONTIBVS, QVI
VALLEM, IN QVA AQVA
erumpit, cingunt, deq; eorum
situ.

MONTES nostri directè ad plagas seu cardines mundi non vertuntur, sed à recta linea declinant. Fagorum enim mons qui tribus verticibus altus & ingens est, nō rectà ad Ortum se vertit, sed ad septentrionem ea in parte vbi Cacias spirat, sese inclinat, nisi mons ille qui nomen habet ab acido fonte, qui in radice ipsius scaturit, ad meridiem recta linea se flectere videatur. Mons autem qui nomen habet vt reor, à stridore lapidum aut pedum, ob montis præcipitem situm, mobilitatem, quem vulgo den Jschirberg vocant; non directè Meridiem spectat, sed ad Occidentem se inclinat: neq; ingens rupes illa cervorum, quam vulgò vocant den Hirschstein/ rectà ad Occidentem vertitur, sed declivem ferè vniversi habent intuitū. Sunt præterea etiam duo montes, sed non adeo magni, qui septentrionem intuen-

tur

tur, quorum vnus, qui nomen accipiens à multitudi-
 ne saxorum minorum, atq; ideo vulgò
 der Steinberg vocatur, depressus est colliculo
 similis alter verò, quem vernacula lingua dett
 Ritschenberg vocant, maior & altior est. Flu-
 vius verò, quem incole vocant Depolam, sine
 dubio à depoli/quod Boiemis calidum aut tepi-
 dum significat (miscetur enim aqua fluxij cum
 fervente in quibusdam locis, vnde tepida exi-
 stit) per curvam vallem curvo etiam fluxu la-
 bitur; & prope colliculum saxorum in Egram
 fluvium influit.

CAPVT III.

DE QVIBVSDAM, QVÆ
 CIRCA HOS MONTES
 observanda sunt, & quomodo Depola
 fluvius oppidulum in duas partes
 dividat, atq; de lapide illo to-
 phaceo, qui ex lapillis ro-
 tundis, pisis similib.
 conflatus est.

MON sfagorum nomen accepit à fagis,
 quæ plurimæ in eo fuere, nunc verò ipsæ ca-
 sis, & ablatis, arbuscula tantum visuntur. Verti-
 ces tres quasi remeantibus habet, & sæpè ignes
 erraticos nocturno tempore spectantibus, indi-
 cia sulphurearum exhalationum, quæ ex monte
 egredi-

egrediuntur, ostendit. Depressior monticulus, qui à latere hujus discedens, Meridiem versus flectitur, acidula mons, vulgo der Serwerlingsberg nominatur. In calce enim hujus mōtis fons acidus cum murmure & ebullitione sonora scaturiens, aquam sursum propellit. Est enim spiritus in illa aqua sulphureus mistus cum alumine, & aliqua ex parte etiam Chalcantho. Usus magnum potātibus, praesertim ijs, qui ex calida causa vel *κακὸς βλαχῶς*, vel nephretici, vel alio simili morbo affecti sūt, affert, nec in lavando est incōmoda, si praesertim morbi à calida causa ortum traxerint. Rupes verò illa, seu saxum cervorum, quod vulgo vocant den Hirschenstein/ vt praeteream montem, quem nostri den Zschirlberg nominant, ideo dictum existimant, quod in illo plurimi cervi commoditate loci & voluptate allekti & ducti, frequenter commorati fuerint, & desuper aspexerint in valle labentem fluvium. Rupes autem illa in tres partes divisa est, quarum prima, quae monti Zschirlberg dicto vicina est, altissima est, media depressior, vltima altior existit. Estq; rupes tam magna, vt montem aquare videatur. Imminet autem oppidulo & spectaculorum multorum interdum occasio est. Mons autem saxorum minorum, quem vulgò den Steinberg nominari indicavimus, nomen habet à lapidū instar marmoreorū strue & multitudine Magnus

gnus enim acervus lapidum mutuo in sese incumbentium visitur, ut quasi monticulo similis videatur. In calce huius, quercus est qua in saxum induruit, sed extra terram eminens pars dissipata est, radices vero universae saxea, atque ea quidem magnae visuntur, cortice etiam ramorum quorundam extra terram prominentium saxeo.

Divisum est oppidulum, ut indicatum est, a fluvio vallem perlabante, in duas partes. quarum altera, ubi templum est, plena est abominabilium, & in quibusdam locis, ubi terra egesta est, venenatarum exhalationum. Sub cimiterio enim, ubi calcis eruenda causa fodina facta est, exhalationes venenatae prodeunt, ut animalia forte in eam cadentia enecentur. quemadmodum ipse gallinas multas in ea suffocari conspexi, nec non alia animantia, ut nuper capellam in ea extinctam extrahi vidi, & puer quidam nisi opem illi tulissemus, extinctus auram illam fuisset. Nec est haec fovea absimilis illi; quae in Campania est ad Puteolos, vulgo à Pozolo non procul à lacu Agnano, in quam, ubi canis immissus, statim illa aura venenata corripitur, & nisi aqua vicinilevis aspergatur, enecatur. Extinguuntur etiam in ea fovea, quae vulgo Lagrotta venenata dicitur, candela accensa, quemadmodum ipse unam statim in eam immissam extingui vidi. Sed quid miramur illam

B 3 foveam

foveam ad Puteolos, ad quã velut ad miracu-
lum, multi variarum nationum proficiscuntur,
cũ hic in his Caroli thermis multa tales foveæ,
quarũ maxima pars terrã obruta est, quã ta-
lem auram spirent, reperiuntur, auram autem
illã nostri vocitare consueverũt den schwaden.

Sub cœmiterio effodiuntur lapilli rotundi pi-
sis similes, in massam velut tophaceam cœcreti,
mirabile relatam, quomodo natura formare
potuerit tã rotundos & glabros, & tam varij
coloris, & ita mutuã inter se coherentes lapi-
los. Existimo autem ego (doctioribus semper sua
iudicia relinquo) eiusmodi formam lapillorum
ab affluxu successivo aquæ, & illius quam illa
continet materia accretione generari. Dum e-
nim aquæ fluxus materiam ex arenulis multis
conflatam, eandemq; permeabilem, perlabitur
granula illa arenosa materia cœmentosa &
calcea circumdantur, & per accretionem sem-
per confirmatio illa augetur. Quia autem are-
nule illa rotundæ sunt, ideo etiam accretio ro-
tundam formam retinet. In illo autem loco in
magna copia saxum calcarium effoditur, zonis
veluti varij coloris distinctum, quam diversita-
tem colorum & materierum ex alluvione novæ
aquæ & materia ad priorem, generatam esse
opinor. Nec solum vnus & eiusdem formæ &
consistentiæ saxum calcarium spectatur, sed va-
riæ, quaedam enim partes sunt rubræ, quaedam
candidæ,

candida, quaedam cinerei coloris, quaedam etiam densissimam habent substantiam & candidissima sunt, ut Gypso non absimiles videri possint, quaedam arenario saxo & quasi marmoreo imbuta spectantur, quaedam cavernosae sunt, & inaequalem omnino & secundum colorem & substantiam naturam habent, quae varietas omnis ab aquae varia materia imbuta oritur. Format enim & generat aqua saxum calcarium, nec ut quidam opinati fuerunt, aqua ex saxo calcario effervescit. Ex alluvione igitur istarum zonarum varietas generatur, cum aqua semper novam materiam ad priorem applicat, & ex perennitate affluxus, interveniente semper nova materia, per accretionem talia colorum discrimina pingit.

CAPVT IIII.

DE FONTE COMMUNI, QUI OMNIUM SCATURIGINUM, quotquot in nostro oppidulo extant, est ferventissimus, deque saxo calcario alterius generis, quod canalibus adhærescit, & de soliorum seu balnearum ordine.

NO n̄ procul à templo, vbi versus Depo-
lam fluvium descenditur prope pontem,
fons spectatur admiratione dignus, qui ad aquã
gelidam erumpens, magno cum murmure &
stridore aquam ferventissimã profundit. Aqua
tanti est fervoris & astus, vt simplicem aquã
jam spiritus calore ebullientem superare vide-
atur, in ipsa enim & ova coquuntur, & galli-
nis plumæ vi fervoris illius detrahuntur, ali-
aq; quàm plurima fiunt, quæ calore aqua sim-
plicis perficiuntur. Scaturigo autem fontis, pro-
pterea quod cum murmure & quasi cum fre-
mitu ebulliat, lingua nostra vernacula voca-
tur der Drudel.

Diductus est fons in duas scaturigines, in
quas ambas duo intus cava, foris verò saxo
calcario obducta ligna inserta sunt, quæ aquam
ebullientem cogunt & retinent, ne ad latera
discedat & diffuat, vnde saviente & fremete
intus spiritu, magno cū impetu aqua sursum fer-
tur, & in capsulis quæ duob. illis lignis cavis
impositæ sunt, colligitur, quib. canales nume-
rosi appliciti, deducunt aquam in ædes hospitum
ad la vantium comoditatem. Quod autem me-
atus illi cavi in ipsis lignis, ob lapidis, vt in alijs
meatibus cõtingit, generationem non obstruan-
tur, duplex causa est. Vna quod aqua fervida,
nisi terrã aut aërem frigidũ attingat, partes
à se recipit & diversas nõ secernat, sed diffu-
sas per

sas per aquam & exactè permistas relinquat, quod alias non fit, si aqua aëris alterationem patiat, tum temporis enim materia saxi calcarij & arenarij secernitur idq; eò magis & citius fit, quò aqua fervore suū magis remiserit. Altera causa est concitatissimus ille motus & impetus, quo sursū per cavitates illas aqua propellitur, eo enim tempore secretio commoda fieri non potest, qua magis in lento lapsu fit & contingit, quod manifestum est in ipsis canalibus, per quos tardo motu aqua labitur, eo enim in casu copiosum saxum calcariū generari conspeximus. Tantus est motus & impetus aquæ, quæ in capsulas propellitur, vt in aëre altitudinis non vulgari, nisi rima capsularum essent obstructa, tolleretur. Mater enim mea mihi retulit aquam ex altera capsularum tanta vehementia in aërem superiori tempore projectam, vt altitudinē domus nostræ (est enim fonti vicina) æquare illa ejaculatio visa fuerit, quod mirum non est, cum tanto fervore spiritus, præsertim conclusa, in altum efferatur. Rumor etiam de hac fervētissima scaturigine in multas regiones superioribus annis transit, eā ob avaritiam incolarū aliquando fluere desivisse. Etsi autem ego avaritiam non laudem, sed vitium reprehendā & detester, tamen ea causa non est, sed eruptio in alio loco, qua vigente scaturigo cessavit, aqua nimirum ad eum locū

B 5

collecta.

collecta. Semper enim remissior fit motus alicuius scaturiginis in nostris thermis, si in alio loco aqua sibi egressum querat & viā patefaciat. Fumū hac spargit magnum, ob fervorem aquæ & copiam. Et siq; ille multò densior, si aër crassior & humidior fieri incipiat. Rarior autē & minor, si aër sit siccior & rarior. Facilius enim in ea cōsitutione aëris sicci & rari diffunditur, liberumq; habet egressum & exhalatiōem fumus, quàm in cōsitutione contraria crassioris & turbidioris, vbi ille retinetur, & in magna copia ad pontem & loca vicina oberrat. Adeoq; incolæ in hac cōsitutione dum fumus augetur sibi imminentis pluvie & tempestatiū indicia sumunt, cum autem rarior & minor fumus apparet, serenitatem futurā esse pronuntiant. Vt verò ad canales illos redeam, qui capfulis inserti sunt, ij quidem numerosi & diversi mutua insertione quasi coherētes, & nunc per longitudinem Depolæ fluvij deducti, nunc verò per latitudinē, & per fluvium exporrecti, civium adib. immittuntur, ut per illos labens aqua in solia & balnea influere possit. In ijs autem canalib. saxum calcarium, nunc densū & compactum, nunc rarū & quasi laxum & velut saxum arenarium, modò ruffi, modò flaviaris cuiusdā coloris conspicitur. Quo enim magis vicina fonti aqua emanat, eò magis densum & compactum, & coloris veluti ruffi cernitur:

atq;

atq; hoc est saxum calcarium. Quò autem magis remota à fonte aqua hæc fluit, eò magis rara & laxa est illius substantia, colorisq; cuiusdam crocei, nec multum à saxo arenario seu marmoreo differt. Aqua qua fonti vicina est, ob fervorem suum, & quod viscosa illa pinguedo rubricæ nondum per vaporem resoluta est, saxum magis densum, & propter ingentem calorem veluti ruffum efficit. Qua verò à fonte remota est, calorem non ita ferventem habet, nec adeo multum viscosæ illius pinguedinis continet, propterea quod illa per vaporem dissipata sit: atq; ideo rarum & arenosum saxum apparet, & non ita ruffum ut prius ob fervoris remissionem. Copiose etiam illud generatur ob secretionem maiorem, quæ ab æria alteratione & refrigeratione oritur. Id quod ij cives experiuntur, qui per longas ambages aquam in suas ades deducunt: Coguntur enim sæpe saxum illud copiosum lignibus avellere & remove, quod si non fieret, canalium illorum cavitates lapide illo impleretur, nec aqua fluere posset. In minori autem copia generatur, cum aqua fervida est: eo enim tempore minor fit secretio, & per consequens etiam minor copia, propterea quod aqua magnam alterationem non passa fuerit. Viscosa autem illa viriditas, quæ passim in tenui & refrigerato aquæ fluxu, modo in canaliis, modo foliorum parietibus conspicitur,

B 5

viscosæ

viscosa boli. cum quibusdam partibus Chalcan-
 thi mista soboles esse videtur fit enim illa mora
 temporis nigra, quod non fieret si non Chalcan-
 thi aliquid & rubrica, quæ mater ferri est, in
 illa viscosa pinguedine inesseret. Præterea circa
 parietes canalium exteriores albicans materia
 spectatur, quæ nihil aliud quàm nitrum salis &
 aluminis particeps est. Testatur hoc gustus. Sed
 hoc observandum est, nitrum illud hoc modo
 permixtum interdum plus saxi calcarij, inter-
 dum minus continere, plus enim habet quo à
 fonte remotius est, minus quò propinquius:
 Præterea hoc quoq; notandum est, illam nitro-
 sam massam calidiore interdum sentiri, inter-
 dum frigidiorē esse. Calidior est, quæ per va-
 pores ita generatur, circa fontem & aquas ca-
 lidas existens. Frigidior verò est si alio in loco
 non ad fontem aut calidam constiterit. Genera-
 tur enim hæc nitrosa massa non solum ad fon-
 tem, sed alijs in locis quoq;. Est enim totus tra-
 ctus, vbi incolæ habitant, exhalationum ple-
 nus, ex quibus talis materia producitur. Sed
 ad fontem redeamus. Prope fontem ad latus si-
 nistrum, vbi de templo ad pontem descenditur,
 est planities quædam, vbi per foramen canalis
 lignei aqua ad varios vsus defluit. Ibi enim &
 gallinis pluma, & porcis setæ vi fervoris aquæ
 detrahuntur, ibi omnia vasa purgantur, ibi
 aqua ad macerandum sænum, & alia pabula
 jumen-

fumentis proijcienda colligitur, ibi aqua ad fa-
 rinam subigendam & panem coquendum hau-
 ritur. Præstatq; hæc aqua omnes ferè vsus qui
 aliàs simplicis aquæ calore perficiuntur: nisi
 quod indumenta linea aquæ intincta ruffum
 quandam colorem contrahant ob rubricæ seu
 boli ruffæ, quocunq; nomine quis appellet per-
 missionem. Ad latus verò dextrum in eadem
 regione, vbi pons incipit, commune est balne-
 um, das gemeine bad / distinctum in duo con-
 clavia magnorum foliorum, in quorū vno vi-
 ri lavant, altero fœmina, patetq; ad hæc bal-
 nea omnibus accessus tam civibus quàm adve-
 nis, nisi ij vel scabiosi vel leprosi fuerint, vel
 alia vlcera periculosa patiantur. In hoc enim
 casu ab his balneis eiusmodi homines arcètur,
 & ad vicina balnea his contigua relegantur.
 Sūt enim tria lavacra seu solia pro his infectis
 constructa, quæ distincta sunt secundum genera
 morborum, alio enim qui simplici scabie infecti
 sunt, alio qui lepra, alio qui ulceribus magnis
 infestantur, lauant. Deceret autem, vt leprosi
 & contagiosis alijs morbis infecti, communem
 hominum consuetudinem vitarent, & in loco
 remoto ab illa degerent, quæ curatio tam ad
 eos, qui singulis annis ex regionibus suis ad has
 thermas tales infectos ablegant, tam etiam ad
 incolas pertinet, quam vis incolæ aliàs medico-
 rum, & quorundam aliorum agyptorum mul-
 titudine

titudine satis grauentur. Deberent enim ea regiones, ex quibus tam numerosa infectorum turba ad has thermas venit, aliquid in mediū conferre, vnde tales sui homines in loco à reliquis separato sustentarentur. Sed quid fiat animadvertitur quotidie, dum eiusmodi homines in vulgus prodeunt, & tam hospitibus quam incolis sunt molestissimi. Sed de his satis. Nunc de reliquis aliquid commemorandum.

CAP. V.

DE PLATEA CRUCIS,
ATQVE ALIIS
scaturiginibus.

IN limine ferè communis alterius balnei, vbi foeminae lavant, scaturigo est aqua non ita ferventis vt illius communis fontis, sed tepida, quae intus sonitū & marmor ob spiritus agitationē edit, proditq; ibi aura abominabilis, vulgo vocata est der Schwaden. Sed locus ille ita terra munitus, vt illa aura vim suā exercere non possit. In vicinia, vbi balnea contagiosorum desinunt, incipit platea, quae Crucis platea dicitur. Suntq; in altero latere, quod Depolæ fluvio imminet, balnea numerosa, quibus homines tenuioris conditionis lavare possunt: vnum tantum balneum in altero latere versus montem est, quod aquam ex scaturigine

non ferventi, sed tepida profluentem exhibit, reliqua vniuersa ad Depolam sita sunt. Ea platea vsq; ad fornacem seu focum, vbi saxum calcarium in calcem coquitur, se extendit, estq; in altero latere rupes magna quæ illi imminet. Non procul ab eo foco vbi saxum calcarium in calcem exuri ostensum est, est fonticulus parvus in horto quodam, qui non ferventem, sed tepidam aquam profundit, cerniturq; ea in regione pavimentum terre albicans propter nitrum, quod vapore productum illi adhærescit. Ab eo fonte procedendo deorsum versus molendinam, olim fuerunt fodinae ferreae, ex quo colligo nostras thermas omnino ferro non carere. Reperiuntur ibi venæ coloris viridis viscosa quadam pinguedine obducta, quæ ostendunt chalcantum misceritum exhalatione pingui, venæ enim illæ virides astringentem facultatem cum quadam acredine possident.

E regione transfluvium pratium est patris mei Iohannis Sommeri, patris memoriae, in eo pratum locus est, qui tempore hyemali nive, licet per totum pratium densa iaceat, non tegitur. Conzingere autem id reor ob exhalationes copiosas, quæ tepore suo nivem omnem resolvunt, unde semper nuda & sine nive spectatur, nec ibi herbæ varij generis, vt in vicinis eiusdem prati locis fit, producuntur. Procedendo sursum in eodem prato Meridie versus iuxta rupem illam, quæ

lam, quæ fluvio imminet, ad latus dextrum est
 locus editior, qui totus paludosus existens, sca-
 turiginum multarum plenus est, quæ univer-
 se tepida sunt, atque ideo non cum tanto impe-
 tu & tumultu erumpunt, vt fons communis il-
 le, sed levi & rarâ ebullitione aquam propel-
 lunt. Infra verò ad radicem rupis etiam scatu-
 rigo aquæ tepidæ spectatur, eiusdem ferè natu-
 ræ cum prioribus, nisi quod interdum ratio-
 ne venarum variarum, per quas fluit, aliquid
 inde vel assumat, vel deponat. Ibi in inferiore
 rupis parte nitrum per exhalationes produ-
 ctum omnino album visitur, nec non nigra li-
 nea & colores, chalcantosa cuiusdâ evapora-
 tionis indicationes. Hæ scaturigines parum sa-
 xii calcarij, multum autem nitri continent. spi-
 ritumq; sulphureum non habent ita copiosum &
 ferventem, vt aliæ scaturigines. Post rupem in
 progressu fluvium versus, vbi in hortum quen-
 dâ descenditur, plurimæ scaturigines aquæ te-
 pida sese offerunt, sed notabilis ad molendi-
 num spectatur, quæ ex rupe illi vicina prorumpit.
 Multum ea habet halinitris, parum saxii cal-
 cariij; vt ferè reliquæ omnes in eo tractu scatu-
 rigines. Quapropter nõ adedè validè exiccat &
 calefacit vt aqua communis fontis: Unde om-
 nibus morbis quibus opus est incisione, at-
 tenuatione, & penetratione, citra magnam re-
 siccationem, & virium resolutionem, atque consti-

constitutionibus aliquantò calidioribus prodest.
 non enim ita insigniter calefacit, vt fons ille
 communis. Valet etiam precipue in abstergen-
 do, & cutim rodendo, vnde pituitosis artbriti-
 cis utilis est. E regione molendini in rupe com-
 memorata est vena omnino alba, nitri, alumi-
 nis, & exigui saxi arenarij ferax, propter co-
 piofas exhalationes, qua in toto illo tractu sunt
 maxima. atque hæc è magis sentiuntur, quò
 aer ad mutationem constitutionis humidioris &
 futura pluvia magis declinat. Non procul est
 Nosodochium, quod liberalitate Stephani Schi-
 conis anno 1531. extructum fuit, estq; paupe-
 rum & male affectorum ^{dox. f. v.}. Sed peregrini
 plures, pauci verò illius loci homines in illo mo-
 rantur & sustentantur. Dum vltterius iursum
 progredimur, hospites morantur, qui ad Depo-
 lam fluvium pro ditioris conditionis hominibus
 hospitia habent, quorum quidam duo, quidam
 tria, quidam etiam quatuor solia seu lavacra ha-
 bent, qua pro varijs affectibus & conditione
 hominum constructa, in una domo plura, in al-
 tera pauciora videntur. Sæpe enim accidit, ve
 cum plures in eadem domo morentur, non au-
 tem simul omnibus lavare sit integrum, pro se,
 alius rursus pro se, peculiare balneû expetat. E
 regione in altero latere rupes est, cui arx imposi-
 ta est, sub illius radice olim scaturigo ebullitione
 sonora exitit, cuius aqua reliquis scaturiginib.
 de qui-

C

de qui-

de quibus iam aliquid relatū est, calidior quidem, sed communi fonte tepidior extitit. Dicitur fuit superioribus annis scaturigo hæc Creusina, ab hospitio illius nominis celebri, vulgo verò, propterea quod citò cutem corroderet, devesset. In corrodendo enim cutem, & quod citò hoc & potenter faceret, communis fontis in hoc casu vires superabat: Nunc autem ea scaturigo fimo obruta est magno cum detrimento hominum: pro imbecillioribus enim ea utilis erat, nec tantas impressiones ut aqua fontis communis faciebat. Hortor autem eos dominos, quibus communis respectus huius nostri oppiduli incumbit, ut eam iterum aperire iubeant, ut tam pro lavatione, quam potu & stuffis quoque commoda esse possit. E regione senatoria domus est, sub qua etiam, ut multis alijs in locis, aqua tepida scaturit, sed fornice inferius ita comprehensa, ut cerni non queat, nisi in defluxu, dum per canales subterraneos labens, in Dæpolam fluvium influit. Eo in loco, ubi domus senatoria est, olim communia balnea fuere, quæ nunc trans fluvium prope pontem constructa visuntur. Fuerunt ea balnea in loco depressiori sita, & muro conformata & expolita, descensumque ad ea fuit per gradus, & eodem modo distincta parietibus, ut ea quæ hodie extant pro sexus ratione & respectu constructa. Deducta autem fuit per flumen à communi illo fonte aqua ferventissi-

21
rentissima immissa; fuit in ea, cumq; nimis
esset calida, tepida illa qua eo tempore atq; in eo
loco scaturiebat per canales certos immissa,
contemperata fuit, vt vsui lavantibus esse po-
tuerit. Corrosit autem ea tepida aqua adeo po-
tenter cutim, vt nomen prioris sibi acquisiverit.
Eo in loco, vt antea est indicatum, Imperato-
rem Carolum primò lavasse memorant. Sed de
his satis, nunc de balneis seu solijs aliquid refe-
rendum est.

CAP. VI.

DE SOLIIS ET BAL- NEIS, ATQVE DOE- polæ fluvio.

VT antè commemoratum est, canales lignei
plurimi capsulis illis auabus, qua caris
illis lignis imposita sunt, inserti sunt, qui tam per
longitudinem vbi platea Crucis est, quam per
latitudinem per fluvium exporrecti in ades &
balnea hospitum infiguntur. Habent etiam, vt
antè relatam est, quidam hospitum non vnum
sed plurima balnea, qua pro advenarum com-
moditate & varietate constructa sunt. Ea bal-
nea in figuram serè quadratam conformata, &
scamnis, vt lavantes sedere possint exornata,
quotidiè expurgantur, educta aqua immunda,

C 2

& im-

& immissa recenti & nova, nisi quis eam pro
 cutis corrosione diutius remanere velit. Eo enim
 in casu magis cutim rodit quam recens, si præ-
 fertim ea tepidior fuerit. Confertim verò im-
 missa aqua velut calceam pinguedinem cuticula
 humana non absimilem in summo contrahit.
 Eam oriri credo à saxi calcarij & arenarij vi-
 scositate seu pinguedine. Si enim ea materia re-
 siccetetur & teratur, in pulverem resolvitur, vt
 rectè censuisse mihi visus fuerit vir quidam do-
 ctissimus, qui eam florem calcis appellavit. Ma-
 ior autem illius velut cuticula copia genera-
 tur, si confertim aqua immissa fuerit, minor si
 lento & tenui lapsu immittatur, propterea
 quod in tenuiori & minori lapsu aqua refrigerer-
 tur, & per vapores hac materia, quæ in ipsis
 copiosè inest, in auram discedat & dissipetur.
 In lapsu autem densiore & copiosiore illi vapo-
 res retinentur, vnde maior quantitas illius su-
 pernatanti materiae generatur. Et certè hos-
 pites, qui ignorant, an in aqua nitrum, aut sul-
 phur aut rubrica, aut quamam minera præ-
 dominetur: hic cautiore esse deberent, ne, dum
 resiccati & calefieri corpus debet, aquam te-
 nuï stillicidio per totam noctem immissam &
 refrigeratam patientibus offerrent, sed vna vi-
 ce & confertim in balneum, vt noctu refrige-
 rari posset immitterent, ita enim spiritus & vir-
 tus melius retinerentur, quam in altero stillici-
 dio vbi

dio, vbi per vapores illa dissipantur. Vbi verò minus calefacere & resiccare voluerimus, conferret illa ita tenui & paruo lapsu excepta.

Depola fluvius, ut antè indicatum est, curvo lapsu per oppidulum descendit, illudq; in duas partes dividit. Labitur autem ferè vniversus super saxum calcarium arena tectum, non enim illud nisi paucis in locis cernitur. Hoc tamen & incolæ, & in primis avunculus meus Bartholomæus Neker memorant, sub supremo ponte saxum calcarium & in vicina effossum esse album, quod Depola fluvius ita abluerat & album fecerat, nec venam illius saxi amplius apparuisse, & deprehensa esse manifesta vestigia fluxus, nec ibi saxum illud extitisse, nisi vbi aqua fluxisset: Unde iterum colligo, hunc lapidem ab aqua generari, non aquam ex illo efferrescere. Sunt præterea in ipso fluvio multæ scaturigines aquæ ferventissimæ, quæ magna cum ebullitione & sonitu interdum prorumpunt. Sed de his aliàs.

Nunc ad tractatum secundum, de vsu aquarum propositum accedendum est.

C 4

T R A 3

T R A C T A T V S
 SECUNDVS.
 DE V S V.

Quomodo hæc nostra aqua incalescat & efferveat, an in ipsis venis ubi focus caloris est, an verò extra venas per continuitatem partium agente spiritu sulphureo vehementer & magna in copia, indicandum est, Deo volente, commodiore tempore, plura namq; de his nostris thermais conscribere in animo habeo. Nunc verò de temperie, viribus & usu pauca referam. Et quantum ego ex destillatione, decoctione, ustione, & evaporatione naturali, cui fides habenda est maxima, (propterea, quod in artificiali qualitas nova in aquas, quæ in ipsis non est, introduci potest) etiam ex gustu, visu, seu ijs, quæ ab aqua in canalibus & alijs in locis deponuntur seu separantur, tandem etiam ex effectu colligere potui, nostræ thermae constare sunt ex nitro salis particeps, calcario saxo, alumine, spiritu sulphureo, rubrica, chalcantho, & bolo alba. Quod nitrum salis particeps contineant, probant cum multa alia, tum præcipuè gustus & visus. Illud enim copiose in ipsorum canalium parietibus concretum, nec non alijs in locis vt petris, adhaerens

scens

scens cernitur : gustus etiam acredinem penetrabilem cum fervore ingentem percipit indicationes manifestas nitri. Salis etiam nota manifesta ijs fiunt qui gustu reliquos superant, & multis enim cum gustarent hanc aquam, salem in ea esse audiri, deinde etiam sensu salis nota deprehenduntur, Hi enim quibus cutis ab aqua usu tepidiorē corrosa est, de salis mordacitate & acredine saepe conqueruntur. Audiri etiam à senioribus incolis, cervos cum adhuc silvæ copiosæ essent, & paucæ domuncula, ad canales aquarum ligneos descendisse, & sal ab ijs abrafisse & linxisse. De saxo calcario res non est controversa, omnes enim saxum calcarium tam in canalibus quàm extra canales & terræ cuniculis copiosum cernunt. Alumen gustus refert, si præsertim aqua refrigerata fuerit. Visus, licet confundi propter coniunctionem cum nitro, sale, & saxo calcario, & quod sint hæc omnia eiusdem ferè coloris videatur, tamen alumen velut plumosum in quadam evaporatione in muro quodam fonti vicino concreta, ad sensum monstrari potest, ut in posterum nulli dubium, an alumen in his aquis insit, esse possit, etsi multos atq; præstantissimos medicos sciam, qui omnino alumen in his thermis nostris inesse negent. Præterea effectus quoq; monstrat, alumen esse in aquis nostris: roborat enim ventriculum, appetentiam excitat, & omnes partes nervosæ

confortat, quod certè neque nitrum, neque calx & sulphur faciunt. Tandem etiam natura loci ostendit alumine imbutas has aquas esse. in vicinia enim fodinæ minera aluminosa reperiuntur. His igitur munitis argumentis affirmo, nostras thermas alumine quoque imbutas esse. Quod sulphur habeant, ostendit odor, qui est certissimus index sulphuris. Si enim quis vel vimen, aliquod vel culmum straminis ad aquam destillantem suspendat, & per eum aliquot diebus & noctibus aquam descendere & destillare sinat, statim saxum calcarium circa culmum ad formam & figuram illius convolvetur & concreset, inde si culmum aut vimen extraxeris, statim cavitas illa, vnde culmus extractus est, odorem sulphuris spirabit & referet. Præterea saxi calcarij exustio sulphur commonstrat. Cum enim saxum calcarium iam ferè exustum est, ignis caruleus & flavus circa illud saxum errans spectatur, cum tetro odore qualis est sulphuris, vnde manifestissimum est, has aquas sulphur (etsi quidam Medici fuerint, qui illud quoq; negarint) habere. Ab isto autem igne, calcis ustulatores indicium sumunt, satis exustum esse saxum, & nunc calcem factam esse. Utrum verò spiritus sulphuris, an verò ipsa sulphuris substantia in his nostris insit, multi fuerunt qui dubitarent. Ego verò magis declino in eorum sententiam, qui spiritum sulphureum esse

um asserunt, propterea, quod nunquam substantiam sulphuris deprehendere potuerim. Si enim substantia illius inesset; sine omni dubio illa circa fontem & scaturiginem concreta spectaretur, ut ego Neapoli à Pozolo alla sulphurata, sulphur in substantia circa ebullitionem concretum vidi. Sed ne mica quidem sulphuris in substantia ad hos nostros fontes cernitur. Unde miror, quomodo quidam Medici assisuerint, scribere has nostras thermas à prædominio esse sulphureas. Rubricam in aqua inesse ostendit quoque sensus & loci natura. Sensus quidem visus, ego enim in ijs canalium parietibus, ubi aqua lento fluxu destillat, rubricam vidi, atque eam manibus meis subpinguem tractavi. Feci etiam periculum cum ramo piceæ, quem aqua immissum, per duos dies & tot noctes ibi reliqui, post verò illos dies illum ramum rubricæ plenum extraxi. Loci etiam natura idem probat, si sensui credere nolimus, multas enim acidulas novi in vicinia, quæ rubricam producunt, ipse enim canales illos terreatos, per quos aqua acida labitur rubricæ plenos conspexi, & credo harum acidularum aquam in hac minera non nisi calore à calida nostra differre, etsi sciam multa alia esse quib. inter se differant. Chalcanthum probat gustus, ego enim, ut ante indicatum est, venas virides non procul à fonte reperi, & mineram illarum gustans,

G 5

percepi

percepi astrictionem quandam cum acredine,
 immisi etiam decoctum gallarum in aquam cali-
 dam, & deprehendi eam colorem quandam sub-
 nigrum contrahere, quod certe non fieret, si om-
 nino nihil chalcantibi in aqua inesset: præterea
 sunt in vicinia venæ muliæ chalcantose, ex
 quibus chalcanthum desumitur & excoquitur.
 Bolum albam & pinguem, calidam nostram ha-
 bere ostendit etiam visus, nam ad fontem &
 alia loca cernitur densata & compacta, & mi-
 scetur interdum in densatione cum rubrica. Vidit
 præterea colles statim in vicinia ex hac bolo con-
 flatos, per quos sine omni dubio aqua fluit, &
 ab ijs hanc materiam abradit, quæ feruore co-
 acta in materiam saxo calcario non absimilem
 abeat. Prædominantur in his relictis mineris
 nitrum & saxum calcarium. Sunt enim hæc due
 minere copiosæ in thermis nostris: nitrum enim
 non solum in ipsa aqua, sed in evaporatione quo-
 que copiosè inest, nec solum in parietibus cana-
 lium & alijs in locis accretum, sed etiam in ter-
 ræ pavimentis cernitur. Præterea ipsius abun-
 dantiam ostendit præcipua operatio, quæ in hæc
 aquis manifestè deprehenditur. Abstergit enim
 fortiter & potenter calida nostra, quod alias
 non fieret, si minor quantitas nitri inesset. Saxi
 calcarij copiam monstrat res ipsa, ubique enim
 illud spectatur, ubi hæc aqua fluit aut ebullit.
 Præterea tota hæc vallis, ubi oppidulum no-
 strum

strum situm est, calcario hoc saxo abundat, tandem operatio ipsa argumentum evidentissimum huius rei ostendit, saxum hoc in magna copia in calida hac inesse, validè enim & potenter exsiccet. Hæc actio in nulla reliquarum minerarum tam evidens & magna reperitur. Quapropter cum se sensui hæc ostendat, nullius etiam quam calcarij saxi propria esse videtur, etsi sciam in reliquis etiam vim resiccandi inesse, tamen illa tam valida & magna in calida nostra non inesset, si saxum calcarium abesset. Hæc duæ igitur minere, nitrum scilicet & saxum calcarium in his aquis nostris prædominantur: quod etiam præcipuè hæc duæ operationes comprobant, absterfio nimirum & resiccatio, seu quæ ex hac sequitur, consolidatio. Abstergunt enim, exsiccant & consolidant potenter, quod præcipuè in scabiosis & vlceribus magnis, nec non in tumoribus ex pituita & flatibus magnis, nec non catarrhis quarumcunq; partium frigidis & humidis notum & manifestum est. Reliquæ actiones ex alumine, sulphure, sale, rubrica seu ferri materia, & bolo alba pendent, roborandi scilicet, colliquandi & attrahendi. Ut autem de primis qualitatibus primo loco dicamus, de temperie calidæ huius prius aliquid referendum est. Et quoniam hæc duæ minere, nitrum scilicet & saxum calcarium, prædominium habent, & reliquæ quarum vires non tam aequè valentes

C 5 sunt.

sunt, cum his in agendo semper concurrunt, col-
 ligo hanc calidam aquam plus resiccare quàm
 calefacere, plus calefacere quàm refrigerare.
 Resiccatio enim non solum in saxo calgario, in
 quo maxima inest, sed etiam in reliquis, ut alu-
 mine, sale, præcipuè verò rubrica seu bolo al-
 ba, hæ enim minera etiam validè resiccant.
 Calefactio verò in nitro, sulphure, sale, & qui-
 busdam alijs, quæ ex partium tenuitate & acre-
 dine, non propria substantia & qualitatibus
 evidentibus calefaciunt, inesse manifestè senti-
 tur. Refrigeratio verò in alumine, rubrica &
 chalcantio. Atque refrigerat rubrica quidem
 non quatenus pinguis est, sed quatenus terre-
 narum partium & mater ferri est. Ita resicca-
 tio triplo vincit refrigerationem, duplo verò ca-
 lefactionem: Quod etiam ex eo manifestum fit,
 quod resiccatio non solum in calefactione, sed
 etiam in refrigeratione inest, nisi interdum in
 refrigeratione humectatio accidat per accidens,
 attractis nimirum humoribus in carne muscu-
 losa sub cute retentis. Ita si ex his qualitati-
 bus & actionibus vsum elicere velimus, omni-
 bus morbis frigidis & humidis, talibus etiam
 corporibus, præsertim humidis, quæ resicca-
 tionem & calefactionem postulant, aqua hæ
 prosunt, nec non calidis, si tepidis ijs & refri-
 geratis quis utatur. Quod ad qualitates secun-
 das attinet, aperiunt, penetrant, incidunt, re-
 solvunt,

solvunt, colliquant, attrahunt, corroduunt, ab-
 stergunt, astringunt & consolidant. Aperiunt
 & penetrant propter nitrum, incidunt cum ob
 hoc, tum ob sal, colliquant & resolvunt ob sul-
 phuris vim, nitri & aluminis. Attrahunt cum
 ob relatas mineras, tum etiam propter alu-
 men & atramentum & facultatem ferri, qua
 in rubrica inest. Ad attractionem enim duo
 hac praecipue concurrunt, apertio & colliqua-
 tio primum, deinde earum partium, in qui-
 bus humores colliquati consistunt, astrictio:
 priores duae operationes à nitro, sulphure &
 sale dependent, posterior vero ab alumine, atra-
 mento, & rubrica ferri particeps. His enim mi-
 neris subtilis nitri, sulphuris & salis quoque
 partes animantur, ut attenuati humores pec-
 cantes per astrictionem attrahantur. Corro-
 duunt & abstergunt propter nitrum, alumen &
 atramenti qualemcunque vim, sed aqua refri-
 gerata & tepidiore existente. Astringunt ob
 easdem mineras. Consolidant cum ob commu-
 nem reficcationem, tum etiam ob bolum al-
 bam, rubricam, & praecipue calcem, interve-
 niente levi astrictione, sed aqua calida, quan-
 tam quidem sensus ferre potest, non tepida &
 refrigerata existente. Quare autem diversas ha-
 beat vires, modò calida, modò tepida existens
 aqua, ut nunc corrodat tepida, nunc consolidet
 calida, in proprio capite referetur.

Ex his

Ex his autem indicatis facultatibus & affectio-
 nibus colligere licet, has thermas omnibus pi-
 tuitosis naturis, crassis & obesis, refrigeratis
 nimis & humidis corporibus conferre, omnib.
 morbis frigidis & humidis, frigidis vero ex sic-
 citate, & calidis ex humiditate. Quemadmo-
 dum etiam corporibus prodesse possunt, sed non
 eadem ratione: magis enim humidis quam sic-
 cis conferunt, si caliditas magna cum humidi-
 tate non coniungatur, nec obsunt siccis si sicci-
 tas non valde terrea, nec ex calida causa fue-
 rit, aliàs humidum magis impressionem aquæ,
 siccum minus sustinere potest. Ut autem rem ad
 speciem transferam, dolori capitis à frigiditate
 humida orto, medentur, ad epilepsiam quoq; &
 apoplexiam dispositis vtilis sunt. Novi enim ex-
 emplum incipientis apoplexia, quæ per usum ha-
 rum aquarum est curata. Sed diligens omnino
 respectus & cura adhiberi debet, ne patientem
 in maius malum coniciamus, & fiat omnino
 apoplecticus is, qui ad apoplexiam erat disposi-
 tus, motis nimirum in capite humoribus, aut
 attractis novis eò, quod facile fieri posset, si sine
 discrimine aquis uteremur, aut non opportu-
 num stillicidium capiti applicaremus, novi enim
 exempla eorum, qui propter intempestivum stil-
 licidium facti sunt apoplectici, cum antè non es-
 sent. Profunt etiam vertigini, catarrhis frigidis
 & humidis, sed omnino etiam hoc observandum
 est, ne

est ne sine capitis aut aliarum partium mittentium purgatione patientem ad has aquas mittamus, aut sine discrimine bibere aut lavare sinamus, alias enim fieri posset, ut colliquatis & motis humoribus, novum malum vel in capite vel pectore concitemus. Prosunt etiam oculorum atq; aurium affectionibus frigidis, etiam tussi, dyssnææ, asthmatis, atq; similibus alijs affectibus, qui originem à frigidis, & crassis humoribus ducunt. Sed advertendum est, ne hi hectici aut phtisici sint, qui eiusmodi malis sunt obnoxij, ferre enim aquas has tales non possunt, præsertim si lavent. Si verò phtisis esset in principio, potionem suaderem, lotionem nequaquam, propterea quod potio non ita impleat ut lavatio cerebrum, nec colliquet sine evacuatione. Prosunt refrigerato ventriculo, sive is intemperiem frigidam per essentiam, sive per consensum, & contentis in eo frigidis humoribus patitur:

Intestinis frigidis, colicis doloribus, dysentericis, si febris non affuerit per essentiam, lientericis, atq; alijs passionibus intestinorum frigidis: Hepatis affectibus, si hi non in essentia visceris, sed instrumento & meatibus constiterit, item obstructionibus sine inflammatione, cachecticis, flatuosis. Item lienosis, calculosis, nephriticis, præsertim renum obstructionibus & ulceribus, habita tamen ratione caliditatis renum, quemadmodum in obstructionibus & frigiditate ventri-

ventriculi caliditatis hepatis. Vesica tumoribus
 atq; vlceribus. Uteri etiam affectibus varijs,
 si quis scopum habeat resiccandi & abstergendi,
 prosunt, præcipuè verò frigidis & humidis illi-
 us passionibus, cum propter hanc causam femi-
 na concipere non potest. Mensibus albis &
 menstruorum retentioni mirificè opitulatur.
 Etiam tremulis, sed non ex siccitate resolutis,
 convulsis, si propter plenitudinem & frigidos
 & crassos humores tales facti fuerint: si verò
 ob siccitatem & inanitionem, non prosunt. Ar-
 thriticis quoq; & podagricis, atq; omnib. ner-
 vorum passionibus ex materia frigida & crassa
 ortis, nisi eiusmodi affectus omnino inveterati
 sint, & nervosa partes omnino corrupta &
 dissoluta, aut arthritis & podagra à causa ca-
 lida & sicca dependerint: in eo enim casu ob-
 sunt. Item tumoribus pedum, sed non ex hy-
 drope, sed crisi aliorum affectuum aborta. Item
 scabiosis, leprosis, impetiginibus, serpiginitibus,
 & similibus affectibus propter penetrationem
 & incisionem insignem, nec non absterfionem
 & exiccationem ingentem. Vlceribus quoque
 magnis. Sed hoc observandum est, ut si vlcera
 sint à salsis & atrabilarijs humoribus, aut etiam
 biliosis, corpus prius antequam aquis viatur,
 bene purgetur, aliàs enim vlcera fiunt maiora
 stimulatjs & attractis illis. Videndum etiam ne
 illa vlcera ex morbo Gallico, aut adustis humo-
 ribus,

ribus, orta sint, in hoc enim casu aqua non profunt. De leprosis hoc affirmare possum, quod quidem in exterioribus partibus curentur, sed hoc metuo, ne epar magis ob lavationem incalescat, quã in re ut affectus est periculosus, ita iudicio non vulgari est opus. Hoc tamen scio, ietur leprosi à potu minus incallescere, magis verò à lotione. Gallica autem lue infectis in lotione obsunt, in potu verò non sunt inutiles. Lotio enim perinde excalescere hepar aliàs præter naturã calidum, nec non vlcera cutis consolidare potest, cuius ratione virulentia illa Gallica retrocedere, & hepatis naturam vehementius affligere potest: vnde quidam aut in febres aut marasmmum incidunt, aut cachectici aut omnino hydropici efficiuntur, quemadmodum experientia quotidiana hæc ostendit. Profunt etiam dislocationibus articulorum & distortionib. Exempla enim aliqua novi, quibus tendines & ligamenta exicatis humiditatibus roborata fuere, & articulus ad suam constitutionem redire incepit. Ac quemadmodum hæ aqua omnibus morbis frigidis adversantur, eosq; frangunt & debilitant: ita calidos affectus nequaquam pellunt, propter eam quam habent cum illis similitudinem. Quapropter diligens & accurata observatio necessaria erit, ne in his erremus. Ut autem rem breviter absolvam, P R I M V M referam, quib. aut prodesse aut obesse aqua nostra possint.

D

S E =

SECUNDO, quibus aut intra corpus affumi, aut externas illius partes lavari tantum, aut utrunq; conveniat.

TERTIO, quodnam tempus sit commodè accedendi thermas nostras, atq; ijs utendi.

QUARTO, quomodo patientes se preparare debeant antequam eas accedant.

QUINTO, quæ observari ab illis conveniant in usu ipso.

SEXTO, quæ post usum ipsos facere oporteat, cum vel adhuc in thermis sunt, vel iam discedunt. Atq; de his sex capitib; aliquid ordine commemorabo.

CAP. I.
DE IIS, QUIBUS AVT
PRODESSE AVT OBESSE
thermæ nostræ queant.

ETSI paulò antè de morbis, quibus calidæ nostræ prodesse, quibus etiam obesse queant, aliquid relatam sit: tamen cum eam rem vix tetigerim, placuit mihi peculiare caput huic inscribere, & pluribus verbis eam explicare. Duo in hac tractatione consideranda sunt. corpus in quo morbus hæret aut futurus est. Sæpe enim contingit, ut consideratione naturæ morbi, aquæ ad usum necessaria videantur, corporis autem vel imbecillitate, vel extenuatione, vel caliditate & siccitate impediuntur. **Alte-**

TUM

rum est morbus ipse. Ac quod ad corpus attinet, considerandus est primò habitus illius. Si enim robustus ille & musculosus fuerit, esse morbum frigidum patiat, idoneus ad harum aquarum usum censei debet potius quàm contrarius. I I. Si corpus humidum fuerit. facilius enim & felicius aqua impressionem ferre poterit, quàm siccum & extenuatum. I I I. Si bene perspirabile fuerit. Corpora enim plethorica aut obesa, in quibus aut humores copiose abundant, aut magna & multa sunt obstructiones, ad aquas nostras, nisi prius evacuentur & obstructiones auferantur, mittenda non sunt. I I I I. Si aliquod ex principibus visceribus non fuerit ita corruptum, ut in illo virtus dissoluta sit, quæ amplius officium suum non ritè obeat, ut cum vel hepar non sit refrigeratum, aut cerebri destructa temperies, sed benè se secundum naturam habeat & munus suum perficiat, qua in conditione imbecillitatem illius secundum partem instrumentariam, non secundum similem introductam, non excludimus. V. Si venæ late fuerint, si præsertim aquæ intra corpus assumi debent, assumuntur enim sine molestia à patientibus, & facile quoq; secernentur. VI. Si facultas & attrahendi & expellendi robusta fuerit, ita enim aqua ad læsa membra citius attrahetur, & cum tempus erit felicius expelletur, cum aliàs retineri possit magno cum

egrotantis malo & periculo. VII. Si bene
 evacuatum prius & preparatum fuerit, ante-
 quam aquis nostris uti incipiat, nihil enim est
 perniciosius, quàm si corpora impura aut bibant
 aquam, aut in ea lavent. Quæ de ijs diximus,
 qui cum fructu & utilitate calidis nostris uti
 possunt, ea ferè etiam de ijs quibus nocent, com-
 memorari poterunt, ducta ratione à contrario
 sensu. Vel enim morbo, aut natura imbecillitate
 extenuatis corporibus, aut viribus admodum
 languidis, aut natura & morbo calidis & siccis
 corporibus, aut marasmo, aut hectica, aut
 phisi afflictis, aut vehementer purgatis, aut
 merore & tristitia aut ira quoq; perturbatis,
 aut viscera omnino corrupta, aut angustias ve-
 nas, aut virtutem attractricem & expultricem
 infirmam habentibus, aut corporibus etiam ante
 non purgatis: omnibus ijs & corporibus &
 morbis obesse possunt. Est tamen notandum
 hoc quoq; aliter in lavatione, aliter in potu af-
 fici corpora. Sicca enim corpora, si morbis frigi-
 dis detinentur, magis aquæ potum tolerare po-
 terunt quàm lavationem, potus enim tantam
 impressionem facere non potest, quantam lava-
 tio, quæ cum eo, quod habitum corporis magis
 resecat, virtutum etiam debilitat, & corporis
 perspirationem, διαπνεύσις Græcis dictam, impe-
 dit. Potio autem tantam, quantam ipsa lavatio
 resiccationem efficere non potest, nec corporis
 spira-

spiramenta cohibere, nec sitim commovere.
 Sed de hoc pluribus alibi. Nunc ad alteram huius capituli partem accedo. Morbos non omnes aqua nostra fugare possunt, sed solummodo frigidos & humidos, vel etiam frigidos & siccos. Sed observandum est, horum morborum non esse genus unum & idem, sed plures differentias, secundum quas & prodesse & obesse aqua nostra possunt. Quidam enim frigidi morbi sunt in fieri, quidam in factio; quidam recentes; quidam vetusti; quidam confirmati, quidam incipientes; quidam acuti quidam non, quidam ratione principum membrorum periculosi existunt, quidam minus ob rationem contrariam; quidam contumaces, quidam facile solubiles; secundum quarum differentiarum rationem & prodesse & obesse calida nostra possunt. Morbus enim, ut loquuntur, in fieri facilius tollitur quam morbus in factio; nondum enim partes similes mutatae, sed organica tantum leviter affecta sunt, quo tempore calida haec talem affectionem facile, si in usu caute procedatur, removere poterunt. Aperire enim eas meatus, & fundere & educere humores, ante est indicatum. Recentes quoque morbi facilius solvuntur quam inveterati, propterea, quod recentes nondum eam, in qua haerent, partem mutarint, aut temperiem illius corruperint, aut humorem peccantem illi familiarem fecerint,

ut morbis vetustis mos est & consuetudo.
 Confirmati autem morbi, si praesertim in parti-
 bus principibus constiterint, omnino restitui
 non possunt. Voco autem confirmatum morbum
 eum, qui eam partem corporis, in qua consti-
 tit, ad suam naturam convertit, eum ad mo-
 dum, ut pars illa non amplius suam temperiem
 & virtutem obtineat, nec officium suum faciat,
 sed cum morbo (ut ita dicam) sit unum &
 idem. quo tempore medicamenta manus suum
 obire non possunt, ac propterea in hoc casu eius-
 modi corpora ab aquarum usu removenda sunt.
 Acuti autem morbi, quia cum magno periculo
 sunt, & sit eorum non una forma & natura,
 ideo simpliciter sine distinctione aliqua, certi
 aliquid affirmari non poterit. Quidam enim mor-
 borum acutorum ladentis humoris copia affli-
 guntur, vires autem habent robustas, his pra-
 missa autem legitima corporis evacuatione, aquae
 concedenda sunt. Cum enim vires robuste sint,
 ab his facile solvi non poterunt, nec fusus iam
 humor & motus aliquid moliri valebit. Qui-
 dam verò morbi acuti vires habent imbecilles,
 & cum copioso humore conflantur, hi ab
 aquis nostris omnino arcendi sunt. periculum
 enim esset, ne vires magis debilitata à fuso hu-
 more & moto opprimerentur & suffocarentur.
 Quidam verò vires habent languidas, & hu-
 moris pauca adest quantitas. Hi ita tractandi
 sunt,

sunt, ut per aqua usum virtus valde non affligatur, nec remaneat in corpore humor peccans. Qui vero morbi acuti a lesione principum membrorum pendent, hi ita tractandi sunt, ut magis ad naturam & robur illorum conservandum respiciamus, quam ut curam nostram in morbi curationem totam conferamus, quo casu interdum ab aquis abstinendum erit, & curandum princeps membrum, interdum vero illis utendum. Sed de his quoque alio tempore. Contumaces vero morbi si princeps membrum non occuparint, aut virtutem non habuerint languidam, ad aquas admittendi sunt: habita tamen ratione eius, quod quemadmodum sensim & longo tempore in partem irrepsit & facti sunt contumaces: ita sensim quoque per usum aquarum lentum & moderatum tollantur. Voco autem contumaces morbos, qui vel propter humores tenaces duriores sunt, aut nimis alte parti sunt infixi, aut in parte frigida haerent, ut difficulter mutari & solvi possint. Morbi vero qui motum habent velocem, ut nunc in principes, nunc in alias partes irruere possint, hi, nisi aut evacuatio, aut humoris in alias partes ductio, aut revulsio praemissa fuerit, aquarum usum sine maiori periculo experiri non possunt.

CAPVT II.

D 4

D 5

DE IIS QVIBVS AQVAE
 POTIO TANTVM, VEL
 lavatio tantum, vel utrunq;
 conveniat.

VT rectè intelligi queat, qui morbi aquae
 potionem tantum postulent, duo conside-
 randa veniunt. Natura nempe corporum, &
 morbus. Quod ad naturam corporum attinet,
 considerata est I. illorum temperies. II.
 habitus. III. robur viscerum principaliorum.
 IIII. facultas. V. via ipsa. Quod ad tem-
 periem attinet, aqua potio adhibenda est ijs,
 quorum temperies fuerit frigida & humida, vel
 calida & humida, vel sicca etiam, sed non ex
 caliditate. Calida enim & humida temperies
 non ita à potione leditur, quemadmodum à
 lotionem, nam potio non ita calescit & resiccat
 vt lotio. habeo huius rei & rationem & expe-
 rientiam. Rationem quidem, quia potio hume-
 dat & refrigerat per accidens. Humeclat qui-
 dem, motis & colliquatis humoribus frigidis:
 Refrigerat attractis & excretis à natura par-
 tibus aquae calidioribus & subtilioribus, & re-
 lictis crassioribus & frigidioribus, vt aluminis,
 ferri & chalcanti. Experientiam, quia multos
 cognovi etiam calidae naturae, qui sitire se nun-
 quam, cum aquam biberent, sunt professi, imò
 se minus quàm antè sitire affirmarunt. Sicca tempe-

temperies quæ ex frigiditate dependet, facilius etiam potionem tolerat quam lotionem, ob siccitatem, quæ in lavando augetur & virtus labefactatur, non enim tantam potio impressionem facere potest quantam lavatio. propterea, quod aqua in potu assumpta non diu, quemadmodum in lotione consistit & moratur, sed facile secernitur: cui accedit etiam hoc, quod vis aquæ in corpore mutetur, circa corpus autem hærens integra permaneat: unde minores potio, maiores verò lotio impressiones facere potest. I I. Considerandus est habitus. Habitus enim tenuis & macri corporis, qui propter antè indicatas rationes lotionem vti non potest, ad potum potius quam lotionem admitti debet, ob minorem viriū resolutionem, nisi viscera interiora & primaria nimis essent debilitata, unde magna colliquatio & virtutis destructio metuenda sit, in eo enim casu à potione abstinendum. Habitus verò rarus cui caliditas adiuncta est, nisi alia assint quæ suadeant, potionem non aequè fert vt densus. Commoventur enim in illo habitu multi sudores, & incalescit corpus, quod omnino dum aqua bibitur vt revulsioni contraria & molesta, vitari debet, non enim sudare bibentes debent. Densus verò non ita ad sudandum paratus est, I I I. Robur viscerum principalium hic etiam spectandum venit. Si enim sive cerebrum seu hepatis robur adhuc habeat, & ab humoribus

D 5

multis

multis & copiosis non aded obruatur, potio
 in hoc casu non erit inconueniens. Si verò cere-
 brum, præcipue verò hepar, & secundum suam
 tempericem & essentiam, virtutem & robur su-
 um, præsentem etiam multorum humorum copia,
 penè amiserit, potio caveri debet. humores enim
 illi nimis funderentur & morerentur, & virtus
 iam admodum & extremè languida, nec illos
 nec aquam regere amplius posset, vnde virtutis
 extinctio & suffocatio. Quod si contingat vt
 ventriculi frigiditas & languor potionem postu-
 let, hepar verò & renes sint valde calidi, in hoc
 casu viscera illa calida ante potionem & intrin-
 secus & extrinsecus munienda sunt, ne aqua il-
 lis obsit. I I I I. Facultas est consideranda.
 Si enim facultas & attractrix & expultrix va-
 lida fuerint, tolerari potio potest: si verò non
 fuerint, minus. Fieri enim aliàs posset, vt aqua,
 vel quia non attraherentur vel non expelleren-
 tur, retinerentur, magno cum patientis incom-
 modo, & interdum etiam periculo. Quoad-
 modum multos vidi, qui propter hanc & aliam
 causam ex retentione aquæ malè habere cœpe-
 runt. V. Via consideranda. Via siue sint me-
 tuum, viscerum seu caritatum venarum, si laxæ
 sint (quod ex corporis raritate & venarum
 amplitudine & latitudine deprehendi potest)
 & magnæ, aquæ potionem admittunt. Citius
 enim illa & melius ad loca convenientia pene-
 trare,

trare, & rursus cum tempus est, inde redire & egredi potest, sine etiam obstructionis metu aut inflationis periculo. Hac de natura corporum relata sint satis.

Quod verò ad morbum attinet, sex hæc capita consideranda sunt. I. Subiectum ipsum, in quo morbi natura hæret. II. Humoris qui morbum facit qualitas. III. Quantitas. IIII. Motus illius. V. Locus, vtrum in primis venis humor, aut alio in loco consistat. VI. Tempus. Quod ad subiectum attinet, si illud, vt supra est indicatum, non fuerit calidum & siccum, aut ex siccitate & caliditate extenuatum, nec à morbo ita confectum & debilitatum, vt aqua impressionem vel non tolerare vel non expellere possit, sed supra propositas conditiones habuerit, rectè patienti aquæ potio tribui potest. II. Quod ad humoris qualitatem attinet, si ille non fuerit calidus & siccus, sed frigidus & humidus, vel etiam frigidus & siccus, si etiam incisus & attenuatus fuerit, potio non est prætermittenda. Nullo enim modo assumenda est intra corpus aqua, si humor viscosus & contumax non antè fuerit præparatus, aliàs enim inflationes fiunt & magna molestia in corpore, nec aqua bene secernitur. Non sit etiam, vt paulò ante ostensum est, calidus & siccus. Cum enim hæc aquæ valdè calefaciant & siccant, siccis & calidis humoribus adhibendæ

NON

non erunt, sed contrarijs. Possent enim vel febres vel alias partium principum inflammationes excitare. Frigidis verò vtilis sunt, densitatem enim & crassitatem illorum dissolvere, viscositatem abstergere, & humiditatem naturam gravantem consumere possunt. III. Humoris quantitas spectanda est, Si enim humor, qui corrigi aut educi debet, fuerit exiguus, rectè assumitur aqua, Sin autem illius fuerit magna copia, vt plerunq; contingit in obesibus & alijs corporibus, quæ facillè pituitosos humores generant & colligunt, iisdemq; non purgatis nullo modo aqua propinari, nisi præparatio in quibusdam præcesserit, debet. Potest enim humor ille tam copiosus, colliquatus & fluidus factus, aut *σπυρμα*, aut refrigerationem partis alicuius principis, aut etiam suffocationem asferre. Novi enim exemplam in fœmina nobili, quæ cum plethorica esset, & sine præparatione & purgatione his aquis nostris uteretur, incidit in magnam *σπυρμα*, & flatibus ex humoribus illis copiosis resolutis, in dysenterones & punctiones & tormina non vulgaria. Evacuata autem alvo, & materia viscosa in magna copia educta, redijt ad priorem corporis constitutionem.

III. Ad motum quod attinet humoris, si ille mobilis fuerit & turgeat, potio optimè conferet, lavatio nequaquam, quæ potius huc atq; illuc humorem in corpore agitabit, quàm vt illum

illum evacuare, ut potio solet, possit. Advertendum tamen est, si humor nimis mobilis circa viscus aliquod precipuum, ut exempli causa; cerebrum consiterit, ut in deliberatione de aqua assumenda, cauti simus, ne erremus & patientem in periculum deducamus. Est etiam hoc non prætermittendum, ne cum humor mobilis sit ratione partium extrema imbecillitate & intemperie, sine discrimine potionem patienti suadeamus. Novi enim huius rei exempla, ubi in hoc casu potio non bene successit. Præterea hoc notandum est, ne cum humor viscidus, tenax & immobilis sit, aquam propinemus, sed prius ipsum aut digeramus aut evacuemus, alias enim tormina & inflationes, atque alia gravia symptomata excitantur, nec aquæ excretiones memorabiles contingunt. V. Locus considerandus est. Si enim humor in cerebro, aut ventriculo, aut intestinis, aut jecinore aut liene, matrice, renibus, vesica, & similibus alijs interioribus partibus hæserit, potio commoda erit, lavatio non perinde, attenuat enim & abstergit & attrahit & evacuat humorem potio, lavatio verò revellit eum & colliquat intempestive, præcipue autem potio prodest ijs partibus, quas aqua substantialiter permeat, ut ventriculo, intestinis, hepatis, renibus, vesica, atque alijs. Reliquis verò, ad quas vapor aquæ pervenit, etiam utilis est, propter insignem illius penetrationem,

sed illa post à lavatione adiuvantur. Non autem
 aqua solummodo humores corrigit & educit ex
 ijs visceribus, sed etiam ea calefacit & roborat.
 Testis est ratio, quæ à natura minerarum sumit
 tur, & experientia. VI. Tempus quoq; ob-
 servandum in potione est, & quidem generale
 & particulare. Generale potionis tempus est,
 cum humores moveri incipiunt, & natura ro-
 busta est, illud verum tempus est. Alio vero
 tempore, ut hyemali, ubi humores contumaces
 sunt, & non facile moventur, non confert.
 Quomodo non confert si ydem nimis cali-
 di & siccî, etiam nimis mobiles fuerint, vel
 etiam natura & virtus fuerit languida, ut ca-
 nicula ortus tempore contingit. Autumnale ve-
 ro tempus, quia virtutem revocat, & humores
 refrigerat, nec non aërem calidum temperat,
 utile censetur ad potionem. Particularis autem
 temporis consideratione venit spectanda conco-
 ctio. nisi enim cibus vesperi assumtus bene co-
 ctus fuerit, maxè bibi aqua commodè non po-
 test, cruditates enim relicte per potum ad hepar
 & renes raperentur. Ideoq; assumendus est ve-
 speris cibus paucus & digestionis facilis, curan-
 damq; ut somnus bonus fiat & continuetur.
 Est etiam hoc notandum, ne aquam bibamus
 priusquam alvi deiectio facta sit, propter præce-
 dentem causam. Atque tantum de his, quibus
 potio aquæ conveniat, quibus etiam obstit, sit
 comme-

commemoratum. Contingit autem sepe, ut hi quibus potio prodest, post etiam, absoluta illa, lavatio non obsit.

Quod ad lavationem attinet, I. lavare debent hi, quibus metus est de colliquatione magna, qua ex partium magna imbecillitate dependet, & à potu concidatur. In eo casu lotionem brevi & non vehementer calida patientes uti debent, ne imbecillitas oriatur & lipothymia. II. Considerandus est habitus. Si enim musculosus & robustus fuerit, nec non venas ampliores habuerit, bene lavatio conveniet. Si vero extenuatus, vel siccus & calidus extiterit, nequaquam illa conferet, solvuntur enim vires. III. lavatione utendum, cum morbus in habitu muscoloso, aut in alijs partibus nervosis & articulis fuerit: facilius enim & commodius ab illa morbus discutietur & solvetur, quam à potione, nisi in eo casu quis membra mandantia evacuare & corroborare velit. IIII. Ut melius tertium hoc caput explicetur, prodest lavatio partibus exterioribus refrigeratis, resolutis, convulsis, sed non ex inanitione & siccitate, aut morbo Gallico ita affectis. In eo enim affectu magis illa obest propter ingentem resiccationem, quam partibus illis infervet: ex frigiditate autem & humiditate ijs affectibus ortis prodest. V. Si iuncturae & articuli doloribus ex materia frigida & humida infestentur, lavatio

lavatio

lavatio adhibenda (evacuatis tamen prius evacuan-
 dis) omnino erit. dissolvetur enim crassus
 & frigidus humor, & partes nervosa & arti-
 culi roborabuntur. Adverendum tamen est, ne
 eiusmodi dolores à materia biliosa & sicca, aut
 à morbo Gallico ortum trahant, aut articuli &
 nervosa partes à diurna fluxione omnino cor-
 rupti & destructi sint: In eo enim casu lotio
 obest, novi enim quorundam exempla. V I. Si
 corpora obesa aut cachectica, aut tumoribus
 flatuosis affecta fuerint, potius lavatio conferet
 quàm potio, extenuat enim & discutit, & ha-
 bitum resiccat. Omnino autem in lavatione vi-
 dendum est, ut de virtute constet, & prius in-
 teriora viscera à noxia materia purgentur &
 liberentur, ne affluxus fiat. Quae igitur de po-
 tione & lavatione commemorata sunt, ea quia
 non ita intelligat, ut univrsis his, quibus potio
 conferat, non etiam lotio proffit, & econtra.
 Sed quod quidam sint, quibus lavatio non con-
 ferat, nisi potionem praemittant, & sint quidam
 morbi & partes corporis, quae magis potionem,
 sint & alia quoq; quae lotionem potius deside-
 rent. sint etiam alij quidam, quorum causa haec
 distinctio instituta est, quib. potio tantum com-
 petat, sint etiam alij quibus lavatio tantum.
 Lavationem (quod superius etiam inculcatum
 est) vitare debent febricitantes, morbo Gallico
 laborantes, calidi & sicci corpore & humori-
 bus

bus, phthisici, heſtici, extenuati & reſiccati ex caliditate, & ſimiles alij, qui ob viſcerum nimiam debilitatem aut caliditatem agrotant, etiam ea mulieres quibus menſtrua oboriuntur, quemadmodum & potionem, lavationem quoq; vitare debent. Omnino autem curandum, ne hi, qui aut in ſyncopen aut lipothymiam, aut catarrrhum ſuffocantem, aut in apoplexiam & epilepſiam incidere parati ſunt, vel etiam quibus caput facile impletur, aut qui affectibus animi laborant, & mœrore & triſtitia conficiuntur, aut ira nimis inãulgent, ſine reſpectu & diſcrimine lavatione vtantur. movet enim & fundit vehementer humores aqua noſtra. Conferet autem & potio & lavatio ijs, quibus malum ab interioribus partibus ortum ad exteriores deducitur eaſq; infeſtat, hac tamen lege, vt primis certis diebus uſq; continuis, aquam intrã corpus aſſumant, poſt abſoluto potũ etiam lavent, vt melius ablato affluxu malum in extrinſecis partibus hærens diſſolvatur & diſcutiatur. Peſſimè autem faciunt hi, qui confuſè & ſine ordine nunc bibunt nunc lavant, ſive hoc fiat eodem die, ſive alternis diebus. Contrarijs enim motibus natura affligitur, & revulſiones ſunt periculoſæ. Sed de hoc in proprio capite, nunc ad tertium caput accedendum eſt.

CAPVT III.

E

Qvò

57

QVO TEMPORE AC-
CEDENDVM SIT AD
thermas nostras.

QUIBUS igitur potio magis vel ea sola, quibus etiam lotio potius eaq; sola conveniat, iam indicatum esse existimo. Nunc de tempore anni, quo & bibere & lavare utile sit, agendum est. Et quoniam hoc cum ijs, quibus facilem humorum fusionem & eductionem, corporis etiam humiditatem & robur requirunt, consentire videtur, particulariter magis hanc considerationem instituemus, ut intelligatur quale illud tempus esse debeat, quod tam ad potionem quam lavationem aptum esse possit. Ad potionem igitur seu lavationem necessaria primò est bona aëris externi temperies. II. Apertio meatuum & laxatio. III. Corporis humectatio. IIII. Humoribus fusio & attenuatio. V. Virtutis naturale robur. Quod ad aëris commoderatam temperiem attinet, sciendum est, hyemale tempus, quod frigidum est, omnino ineptum esse ad harum aquarum usum, cum quia hoc tempore humores fixi partibus, & natura sua tenaces sint, unde evacuationes & phlegmæ, tum etiam, quia aëris externa frigiditate humores aqua attenuati iterum inspissarentur, aut moti ad interiora viscera compellerentur, unde angustia, febres, & alia incommoda,

moda, tum etiam quod corpus poris suis aper-
 tum laderetur. Tempus autem illud quod leo &
 canicula definiunt, quia plerunq; est astuosissi-
 mum, ideo non idoneum ad usum censetur, cum
 quia corpora debilitat & resiccat & calefacit,
 tum etiam quia calidos & siccos humores ge-
 nerat, vnde febres & similes alij affectus obo-
 riuntur: Novi enim exempla huius. Anno enim
 superiori, qui fuit 69. in agro Patavino pluri-
 mos aquis Aponensibus & vicino luto S. Petri
 vsos, ob ingentem astum in febres incidere vidi,
 vnde excellentissimi viri medici Patavini, ex
 quorum numero erant D. Aloysius Bellecatus,
 & Hieronymus de Capitibus vacca, omnia sua
 consilia de vsu aquarum calid. Pat. suscepta
 coacti fuere differre propter inopinum astum il-
 lum. Temperies igitur media aëris eligenda est,
 quæ nec propter frigus halitus excrementitios
 egressum rimantes inhibeat, aut eos repellat,
 vel propter caliditatem, calidos humores gene-
 ret, & virtutem debilitet, qualis est vernalis
 & autumnalis. I I. necessaria est partium seu
 meatuum apertio & laxatio. Ha contingunt,
 cum aër post hyemem ab accessu Solis calefcit,
 & humores moventur & funduntur, quod non
 solum in animantibus, sed plantis & ipsa terra
 contingit, cum omnes res nascentes commoven-
 tur, & ad exoneranda sua excrementa insur-
 gunt. Aperiuntur autem pori, vel quia calor

hoc facit, vel quia ob humorum copiam & motum naturalem hoc contingit. Est autem verum tempus quo hoc fit, atq; ideo illud ad usum thermarum est commodum, quo omnium rerum purgatio fieri solet. III. Accedendum est ad thermas cum corpus humectatur. Humectatur autem verno tempore & naturaliter & accidentaliter. Naturaliter quidem tum, quia sanguis & alia materia humida moventur & augetur, tum quia hoc tempus natura sua humectat: accidentaliter vero quod humores excrementitij concitentur & colliquantur. Humiditas autem corporis partim ad meliorem aquae assumendae evacuationem, partim ad impressionem illius suslinendam prodest. IIII. Veniendum ad thermas has, cum in corpore humores funduntur & attenuantur, eo enim tempore, quo tenaces & viscosi sunt, & difficulter moventur, aqua vitanda sunt, ob superius etiam commemorata, quae evenire possent, symptomata. Sed videndum, ne propter nimiam fusionem & attenuationem iam humores incipiant nimis calefieri & resicari, eo enim tempore non est ad thermas accedendum. Relinquitur igitur tempus vernalis, quo nec nimis viscosi aut durissimi, nec nimis calidi & siccissimi sunt humores, sed medium servant fusi & attenuati. V. Est ad thermas veniendum eo tempore, quo virtus robusta est. Est autem eo tempore

tempore

pore robusta, quo refecta est à labore, quod
 contingit post hyemem, cum ver imminet. nam
 hyemali tempore non solum virtus plantarum,
 sed etiam animantium atq; hominis ipsius refi-
 citur & corroboratur quiescendo & alimen-
 tum assumendo. Est etiam robusta virtus tum,
 cum generalis rerum purgatio imminet, oportet
 enim eam validam & firmam eo tempore
 esse. Est autem vernum tempus, quo omnia
 pura, sobria & Cœva purgantur, quapropter
 illud tempus ad vsum aquarum erit aptissimum.
 Probatum igitur esse reor his quinque capitibus,
 ver omnium tam ad potionem quam lavationem
 esse convenientissimum & saluberrimum, &
 minus nocivum: cum quo & coniungi potest
 principium aestatis. Hoc incipit, cum arbores
 gemmas protrudere & florere incipiunt, &
 succus redit omnibus herbis, quod plerunque
 mense Aprili oritur, & cum principio aestatis
 coniunctum durat vsq; ad canicula ortum. Re-
 liqua duo, hyemale, & pars quaedam aestatis,
 qua leonis & canicula ortu & spacio definitur,
 in vsum aquarum non sunt recipienda. Plerunq;
 enim vel aestus magni vel frigora excitantur,
 qua vtraq; thermis vtentibus non sunt commo-
 da. Autumnale verò tempus, quia neque caloris
 neq; frigoris excessum habet, ab vsu non est ex-
 cludendum. Hoc tamen observandum est, ne ij
 qui aqua vtuntur, lavando nimis longè moren-

rur. in balneo hoc tempore, periculum enim esse
 posset, ne in febres aut lipothymiam aut con-
 vulsionem, aut debilitatem virium incidant.
 Cum enim hoc tempus sit siccum, & præcesserit
 quoq; tempus siccum, quo virtus aliàs languida
 facta est, facile accidere posset, vt eiusmodi
 symptomata concitarentur, eaq; eò magis, quò
 corpus aliàs calidum, & siccum vel extenua-
 tum morbo vel natura fuerit. Potio verò minus
 ladere quàm laxat: & potest, ob supra indicatam
 rationem. Atq; hoc omnino in laxatione spectari
 debet, aliàs verò hoc tempus ad vsum perinde
 vt vernum est admittendum. aër enim neq; ni-
 mis calidus est neq; nimis frigidus hoc tempore,
 neq; metuenda est humorum crassities & visco-
 sitas, neq; cutis densatio, & similia, quæ tam
 potaturis quàm loturis aliàs obstant. Incipit hoc
 tempus post occasum canicula, & durat vsq;
 ad hyemis principium. Contingit autem sæpe, vt
 circa canicula ortum apud nos temperatus aër
 sit, & propter altissimos montes, quibus ther-
 mæ quasi concluduntur, non perinde magnus
 æstus, vt patientes quoq; qui vel non adeo sunt
 obese aut calidi corporis, hoc etiam tempore ad
 aquas nostras accedere possint, nisi peculiarem
 influentiam aëstri metuere velint, aliàs nihil esse
 posset quod obstatet. Atq; tantum de hoc ca-
 pite, quo probatum esse reor, vernale tempus
 cum principio æstatis coniunctum, quodq; sese
 vsq;

usque ad imminentem canicula ortum extendit :
 praeterea autumnale tempus, quod hyemis prin-
 cipium attingit ad usum thermarum esse con-
 veniens & aptum.

CAPVT IIII.

QVOMODO PATIEN-
 TES PRAEPARARE SE
 debeant antequam thermis no-
 stris vtantur.

DE temporibus, quibus patientes ad aquas
 nostras venire debeant, commemoratum,
 vt reor, est satis. Nunc de preparatione,
 quae usum praecedere debet, aliquid est referen-
 dum. Consistit autem preparatio in his duobus,
 I. In corporis cura. I. I. in exterioribus, quae
 illi seruiunt. Quod ad corporis curam attinet,
 ea rursus dupliciter considerari debet: aut enim
 medicationem, aut rerum sex non naturalium
 rectum usum respicit. Medicatio rursus consi-
 stit in his tribus. I. in corporis affectione.
 II. In humoris, qui per aquam educi debet, cu-
 ratione. III. In corroboratione viscerum lan-
 guidorum. Quod ad corporis affectionem atti-
 net, si in primis venis, ventre, & vicinis visce-
 ribus, aut cruditas, aut superfluitas aliqua, aut
 obstructio contenta fuerit, cruditas concoquen-
 da, superfluitas eracuanda, & obstructio afe-
 renda

renda est, ne materia præter naturam ibi contenta, ab aqua in venas & ad principalia membra rapiatur & detrudatur, idq; faciendum non vehementibus medicamentis, ne virtus debilitetur, & ad aquæ usum tolerandum impotens fiat, curandumq; omnino, vt corpus purum atque à materia excrementitia evacuatum, si præsertim humidum, catarrhosum nimis, aut obesum & crassum illud fuerit, ad thermarum usum accedat. Novi enim exempla quorundam, quibus, cum nondum purgati his aquis vterentur, præsertim cum lavarent, tormina, punitiones, insitiones, vertigines, & similes alij affectus commoverentur. Lavatio enim in hoc casu plus obest quam potio, propter meatuum angustiam & difficilem diarrœam, & humores tenaces & multos. Ac quemadmodum hausturis aquam purgatio præcedens prodest, ita nullo modo ab ijs, qui lavare volunt, prætermitti debet. Symptomata enim gravissima excitarentur, si illa intermitteretur. II. Quod ad humoris qui educi debet naturam attinet, si crassus & viscosus fuerit, incidi debet vt aqua vis eò relictus & feliciter vincere ipsum & educere queat, atq; id faciendum eò magis, quò crassior & viscosior fuerit, interdum etiam incidentibus aperientia & mediocriter attrahentia admiscenda erunt, si ille vel in profundioribus partium meatibus hæserit, aut nervosis consliterit. Multus vero

sus. verò minuendus erit, ne aqua magis illum
 fundens, periculum aliquod partibus principa-
 lioribus afferat. Si verò humor mobilitate
 sua inclinet ad princeps membrum, ab eo leniter
 avocandus, & ad loca convenientia & excre-
 ctioni destinata, deducendus erit. Atq; hæ condi-
 tiones in potu præcipuè observanda sunt, etsi in
 lotione quoque non sint inutiles. III. Quod
 ad viscerum corroboracionem attinet, si debile
 aliquod vel cor aut ventriculus, præcipuè verò
 cerebrum fuerit, ea ante usum, præsertim ante
 lavationem munienda & roboranda sunt, ne la-
 borent. Inprimis verò cerebrum, quod velut
 catinus est foco impositus, ne multi vapores,
 quos aqua nostra in omnibus corporis partibus
 commovet, in eo colligantur, vnde catarrhi pe-
 riculosi accidere possent. Quod si contrarie in-
 terdum in corporibus indicationes eveniant, vt
 ventriculus frigidus sit, hepar verò & renes
 calidi, in eo casu, quod aqua ventriculo conferre
 possint, renibus verò & hepatis nocere, hepar
 & renes vngantur cerato rosaceo, aut sanda-
 lino, aut vnguento comitisse, ne incalescant
 forte, aut in inflammationem, præsertim si pa-
 tientes lavent, incidant. Hæc in medicatione no-
 tanda sunt. Quod ad usum sex rerum non na-
 turalium attinet, patiens hoc tempore in calido
 aëre, & hypocaustis mediocriter calidis morari
 debet, vt melius humor in corpore peccans fun-

di. & meatus aperiri possint. Cibus & potus ex-
 incidentibus & mediocriter calefacientibus,
 item humectantibus, & aperientibus, quæq;
 sint facilis concoctionis & digestionis constare
 debet, ut & aqua melius ducere humorem, &
 corpus impressionem rectius ferre, & cruditas
 nulla generari possit. Vitanda autem omnino est
 repletio, ne aquæ virtus atq; illius actio obtun-
 datur & impediatur, & natura corporis pati-
 entis oneretur, quo minus perferre vim aquæ
 possit. Vigilia omnino caveri debent, hæ enim
 & vires labefaciunt, & cruditates in corpore
 generant. Somnus igitur mediocris patientibus
 conciliandus, immodicus omnino vitandus, ne
 materia catarrhorum, quos hæc aqua propter
 colliquationem, quam efficit, facile concitat, ge-
 neretur. Affectus animi, præsertim ira, tristitia,
 odium, mæror, imprimis autem mæror, quo ni-
 hil in usu harum aquarum est periculosius, vi-
 tandi sunt. Cavendi etiam alij his similes affe-
 ctus, qui humores & vapores commoturi, &
 ad loca non convenientia, quàm quo motus aquæ
 ferretur, deducturi essent. Quapropter elabo-
 randum est, ut mens quieta & leta sit, nam in
 perturbationibus animi aut pervertitur spiri-
 tus, aut debilitatur, unde symptomata periculo-
 sa evenirent. Motus fugiendus non est nisi im-
 modicus, qui aut lassitudinem, aut siccitatem, aut
 nimium sudorem affert. Fugiendus etiam est is,

qui

qui repleto & vitiosis humoribus impuro corpori contingit. Mediocris verò motus contentendus non est, nam & calefacit materiam evacuandam, & calefactam fundit, præterea deiectiones & excretiones, si præsertim matutino tempore aut aliquot horis ante prandium fiat, promoveret. Inprimis autem curandum, ut secessus alvi quotidie fiant & faciles sint, ad quam rem comparandam, cibus non est assumendus siccus & difficilis concoctionis, nec talis, qui viscosos & crassos humores generet, aliàs primæ venæ prævi humoribus impleantur, & in reliquis venas post, hepate præsertim calido, raperentur, & symptomata fierent gravia, quæ in lavatione multò maiora contingerent. Lotio enim constipatis & impuris corporibus est ad-versissima, potio non item. Atq; hæcenus de priorè parte. Nunc ad posteriorem de exterioribus, quæ corpori patientis servire debent, veniamus. Curandum est, ut conclavia balneis sint vicina, & tepido aëre præparata, ne patientis lotus & iam egrediens, à frigidiorè aëre latur. Videndum etiam ne locus, ubi ægri morantur, sit paludosus aut fumosus, aut aër conclusus, ut alterari non possit, aliàs enim cerebrum impleteretur, & rheumata concitarentur. Eligant igitur patientes loca commoda & non malè affecta. Sunt enim quadam loca, quæ magis ad questum, quàm hominum utilitatem &

COMMIO-

commoditatem sunt constructa, qua in re, ut
 popularibus meis consultum volo, ita eos ad-
 monitos esse cupio, ut non tam mercatura pro-
 priarum utilitatum, quam commodis & saluti
 eorum, quos hospitio excipiunt, inserviant, &
 secundum iusticiae normam in elocando ab ad-
 venis exigant id, quod aequum est: Multa enim
 multorum audiuntur querela, quibus ostenditur,
 nimis interdum advenas gravari ab hospitibus,
 dum singulis septimanis nescio quam pecunie
 summam pro hospitio pendere coguntur. Decet
 autem ut & modestiores & aquiores sint in
 elocando hospites, & serio cogitens, has nostras
 thesmas admirandum Dei donum esse, & pre-
 cio iusto contenti, gratias aeterno Deo pro illius
 possessione & usu agant. Sed praeter proposi-
 tum in huius rei mentionem incidi. Ac ut ad
 conclavia redeam, ea tepida esse oportet, & si
 opus est pro habitu, temperie & morbo pati-
 entis calida quoque, ut poris apertis exhalare
 vapores possint. Calidiora autem conclavia la-
 vantium esse oportet, minus calida bibentium.
 Lavantium enim intentio est, ut materia in ex-
 terioribus membris haerentes resolvantur &
 discutiantur, quapropter ut hoc rectius fiat,
 calidioribus opus est hypocaustis. minus au-
 tem calidis hypocaustis uti debent bibentes, ne
 corpus caleseat & sudor provocetur. Lectulos
 etiam in promptu habere debet ager, ut post la-
 vatio-

rationem quiescere aut sudare possit. Hac de
quarto commemorata sint satis.

CAP. V.

QVAE OBSERVARI
A PATIENTIBVS
conveniat in usu ipso.

QUOMODO igitur patientes se prepara-
rare debeant, antequam thermis nostris
utantur, iam ostensum est. Nunc verò de mo-
do, quomodo uti debeant, aliquid referendum
est. Antequam autem advenæ vel bibere aquam
vel in ea lavare incipiant, vno aut duobus die-
bus post iter confectum requiescere, & humo-
rum commotorum quietem, & virtutis recrea-
tionem expectare, eoq; magis hi qui pedestres
huc veniunt, nec statim post salutatum hospi-
tem balneum ingredi debent, vt multi facere
consueverunt. Sequi autem eos oportet hanc no-
stram instructionem, non dependere ab opinione
vulgi aut hospitum, qui neq; mineræ gnari sunt,
neque quomodo, aut quando, aut qua in quan-
titate bibere aquam, & quomodo lavare pati-
entes debeant, adhibita ratione & respectu æta-
tis, sexus, temporis, virtutis & morbi, cogni-
tum habent: alias enim ægri errabunt, nec rectè
valetudini suæ consulent. Ac licet illi sese, quod
semper ad has thermas cõmorati sunt iactitent,
tamen

tamen hoc, quod ipsi putant, non sequitur. Nos enim ipsorum regula ad omnes morborum differentias & corporum circumstantias, veluti sutoris instrumentum ad omnes calceos accommodari potest. Non ego eos sperno, sed quod ex re & valetudine patientum futurum est, indico, & taxo ipsorum φάρμακον τὸ τῶν γυναικῶν & παλαιῶν γυναικῶν. Nec propterea malè habebit eos populares hac correctio, cum tantum illis tribuam, & tantisper eos instruam, quomodo & quando patientibus consilia sua communicare non debeant. Nec hic sunt consilia quorundam medicorum, eorum dico, qui naturam aquarum nostrarum non habent perscrutam, audienda, ne agroti malè thermis nostris utantur. Nescio enim cuius consilio sit introductum & usurpatum consuetudine, ut eodem die & bibant & lavent, mane quidem bibant, post meridiem verò lavent agroti. Ac licet hanc suam opinionem, eò quod aqua manè assumpta evacuetur, tamen in paucissimis hoc contingit, ac ferè in nullo, in plurimis verò, imo in omnibus, aliquid aquæ in habitu corporis remanet, est enim diuretica, & ad venas transit, unde tam parvo tempore evacuari ita non potest, ut corpus ad lavationem eodem die sit idoneum. Præterea contrarijs motibus & revulsionibus natura saugaretur & affligeretur. Quæ enim materia à superficie ad centrum per potum retracta essent,

essent, ea iterum à centro ad superficiem per
lavationem motu planè contrario evocarentur
& raperentur. Præterea vsitatum est in nostris
thermis, vt vno die bibant aquam, altero la-
vent. Hæc consuetudo etsi tolerabilior priore
esset, tamen quia & in illa cōtrarij motus fierent,
& natura ab actione sua avocaretur & turba-
retur, nec vno die eum ad modum materia lo-
tione prepararetur & funderetur, vt potione
altero die educi posset, merito etiam reijcienda
est. Absurda planè est consuetudo eorum ho-
minum, quæ forsàn non medicorum consilio, sed
opinionè imperitorum idiotarum esse cœpit, qui
etiam dum lavant bibunt, & dum ituri sunt cu-
bitum portionem bonam aquæ assumunt: Hæc
consuetudo pessima est, & à nullo in posterum
observanda & sequenda. Atq; hi sunt modi bi-
bendi aquam, non idonei pro ægrotantibus pro-
pter iam relatas causas. Modus autem, quem
universi sequi debent, quiq; est desumptus ex
natura rei, hic est, Vt ægri quinque vel sex, vel
septem, vel pluribus vel paucioribus diebus,
pro conditione morbi, habitus, temperiei, se-
xus, virtutis, &c. continuè bibant, nec post
prandium lavent, sed relinquunt & aquæ &
naturæ & humori suum motum, ita corpus re-
stet sine naturæ afflictione & humorum contra-
ria agitatione, evacuabitur, & ad lavationem
idoneum efficietur. Idem etiam observandum
est, s

est, si sola quis potione rti velit sine lavatione, vt continuis, non interiectis diebus, hoc fiat. Novi enim quosdam qui suadent, vt vno die bibatur aqua, altero intermittatur illius potio, & sic deinceps progrediendo. Hac consuetudo etiam non est laudabilis, nisi quis hanc sequi ob virtutis debilitatem aut alicuius symptomatis commotionem, cogatur. Ut autem res recte intelligi queat, proponam quadam precepta, secundum que totum bibendi tempus patientes regere debent. Alia enim sunt bibentium, alia lavantium precepta. Bibentes igitur observare debent, I. substantiam aquæ seu qualitatem. II. tempus bibendi. III. quantitatem. IIII. modum bibendi. V. Dietam. Quod ad aquæ substantiam attinet omnino curandum est, ne aqua haurietur tepida, id quod plerunq; contingit, si procul à fonte scaturiginis excipiat, longius enim fluendo multum amittit virium exhalantibus partibus subtilioribus, & remanentibus crassioribus & adstringentibus. Ideoq; ad ipsam scaturiginem excipienda est aqua, non quidem stanneo aut de plumbo candido confecto vase, sed testaceo vel lapideo, ne aqua plumbi candidi natura inficiatur. Estq; vas diligenter regendum, ne multum exhalet vaporum, ita enim earum minerarum vires, que aperiunt, penetrant, colliquant, & abstergunt, retinebuntur & permanebunt. Præterea caveatur, ne vel frigida

frigida vel tepidior assumatur, non enim tam validè operari, nec intra venas recipi poterit, sed calida, atque in tanto quidem calore, quantum sensus ferre poterit. Hoc tamen observato, ne calor tantus sit, qui corpus ita calefaciat, vt sudor provocetur, quod plerunq; ijs contingit, qui rarioris sunt habitus, calidioris constitutionis, & amplas venas habent. Hi igitur cum consideratione & respectu, præsertim quod aquæ calorem spectat, bibere debent. I I. Quod ad secundum attinet, tempus nimirum, quo bibere debent patientes, sciendum est eos ineptè atq; omnino contra rationem (vt antè quoque est indicatum) facere, qui post canam, cum ituri sunt cubitum, bibunt aquam, non solum concoctionem turbantes, sed cerebrum replentes, & crudum chylum ad hepar deducetes, vnde symptomata non levia, præsertim in pituitosis & calidis oriuntur. Malè etiam hi faciunt, qui in prandio assumunt aquam, quemadmodum hi, qui hoc faciunt cum lavant. Optimum autem tempus bibendi est, tempus matutinum, cum absoluta est concoctio & ventriculus est vacuus, nec virtus in alijs digerendis est occupata. Primum autem omniium curandum est, vt alvus à crassioribus fecibus, priusquam ingerat assumat aquam, evacuetur, alias enim materia pituitosa, quæ circa illas colligitur, ad hepar & venas ab aqua raperetur. Laborandum

F

sitant

etiam in hoc præcipue, vt nulla cruditas vel ob-
 prauum alimentum, vel somnum interceptum,
 vel ventriculi debilitatem contracta, in ventri-
 culo & intestinis remaneat, nam multis modis
 obest hac potioni. Nullus etiam assit rugitus
 aut murmur ventris, hoc enim indicium est cru-
 da alicuius & pituitosa materia, in eo hærentis.
 Hæc igitur vt caueri possint, assumendus est ci-
 bus & potus boni succi & facilis digestionis,
 nec multus, sitq; cæna brevis & lata, vt manè
 patiens idoneus sit ad potum, excessus verò
 cum cibi tum potus obstat illi, nec patienti est
 commodus. III. Quod ad quantitatem atti-
 net, sciendum est, certum numerum mensuræ
 aquæ & vrceorum, ad quem quilibet patiens
 velut ad amissam potionem suam accommodare
 possit, ob morbi, habitus, virtutis, sexus, ata-
 tis, temporis, etiam anni differentias, præscribi
 non posse. Sunt enim quidam, qui cum ascen-
 dendo ad summam mensuram peruenissent, sex
 & plures nostrorum cantharorum vna vice hau-
 serunt, tantamq; aquæ quantitatem ferre potue-
 runt. Fuerunt & quidem alij, qui vix dimidi-
 um canthari nostrati assumere potuerunt. Fue-
 runt item alij, quibus aqua vel ob siccitatem
 & densitatem corporis vel ob copiam viscido-
 rum humorum in ventriculo & intestinis con-
 tentorum, vel ob virtutis excreticis imbecilli-
 tatem, in parua quantitate assumpta non excreta
 sit,

sit, sed solummodo in magna. Reperti etiam sunt
 alij, quos aqua hac in minima admodum quan-
 titate exhibita evacuarit. Praescribi igitur men-
 sura certa & numerus vrceorum ob indicatas
 causas non potest. Sed à Medici iudicio, cui vis
 aquarum, & morbi natura perspecta esse debet,
 pendet. Quo in casu moneo extraneos medicos,
 ne cui vis sine discrimine & respectu usum aqua-
 rum harum suadeant, ne res postea malè cadat,
 sicut novi exempla. Sunt enim aquae nostrae in
 actione potentes & validae, quae ut utilitatem
 patientibus, si rectè accomodentur, prestare
 possunt magnam, ita si malè vel in potu vel lo-
 tione adhibeantur, obesse possunt valdè. Singu-
 laris igitur cautio & respectus in hac re habendu-
 us est, ne decipiamur, neq; medicus tam con-
 fidens esse debet, ut audeat patienti quantita-
 tem aquae assumendae praescribere, si thermarum
 harum naturam non habeat cognitam. Ut igitur
 ad rem redeam, diligenter considerandae sunt
 vires patientis, habitus, constitutio seu tempe-
 ries vel totius corporis vel viscerum quorun-
 dam, morbus, sexus, aetas, atq; secundum harum
 circumstantiarum considerationem & respec-
 tum, vel maiorem vel minorem quantitatem,
 vel hunc vel illum ordinem & modum aquae as-
 sumendae praescribere debemus. Quemadmodum
 igitur quantitas discreta non quidem vniuersalis,
 sed tantum particularis, ut ostensum est,

constitui certa potest, ita quantitas continua
 tertio dierum spacio, quam diu aqua sit bibenda,
 definiiri nequit. Sunt enim quidam morbi, qui
 potione longiore opus habent, sunt etiam cor-
 pora, quae moram tantam ferre possunt. Sunt &
 alij morbi, qui paucis diebus potionem absolve-
 re, sunt etiam alia corpora, quae eam diu ferre
 non possunt. Ut igitur neque in hoc error com-
 mitti queat, diligenter circumstantiae perpen-
 denda sunt, & secundum has tempus continu-
 um definiendum. Ac licet tertium numerum &
 quantitatem aquae assumenda praescribere sit
 difficile & periculosum, tamen quodammodo
 medium, qui nec propter excessum obsit virtuti,
 nec propter defectum nullas moliatur evacua-
 tiones, proponere, non inutile omnino aut ab-
 surdum fuerit. Primo autem die assumet aeger
 tres vrceos, quorum quilibet quarta partis can-
 thari nostri consueti capax sit, secundo quinq;
 tertio septem, quarto novem. ita enim natura
 se accomodabit ad aquae operationem, per len-
 tum potionum augmentum hoc modo assueta.
 Quod si primo die parum aut nihil secernatur,
 non est metuendum; recipitur enim intra venas
 & sequenti die maiori in quantitate secedit. In
 novem autem vrceis subsistat aeger; & post sen-
 sim retrocedat & regrediat, & semper duos
 vrceos in sequentibus diebus remittat, ita ut
 quinta die septem vrceos bibat, sexta quinq;
 septima

Septima tres, ita redibit numerus ille primus,
 qui in principio erat assumtus, & sic ager po-
 tionem poterit absolvere septem diebus. quod
 tempus etiam medium est, quod nec ~~ex~~
 nec ~~ex~~ habet, etsi sciam illud in pluribus
 pro morbi, virium &c. ratione, nunc produci
 nunc verò præcidi. Hic igitur est noster mo-
 dus, quantitatem tam discretam quam continu-
 am respiciens, quem iudico esse bonum. Quod si
 quis hunc sequatur, & vel exiguas evacuatio-
 nes, vel copiosas nimis experiatur, non is me
 reprehendere poterit, quod ad superius indica-
 tam commonefactionem & instructionem non
 respexerit, vbi circumstantiarum consideratio-
 nem, quam medicus præscribere debet, inculca-
 vimus. Spectanda enim est cum alijs hic ætas &
 corporis siccitas, nam in ætate senili sexus ple-
 runq; muliebris non facile secermitur ob virtutis
 expultricis imbecillitatem, quemadmodum vidi
 quedam exempla. Præterea in habitu sicco &
 ventre sicco etiam facile retinetur aqua ob supra
 commemoratam causam. Contingit autem sæ-
 pè, vt cum plures fiant evacuationes per vri-
 nam, alvi deiectiones sint pauciores, secundum
 Hippocratem. Quibus noctu vrina multa est,
 exiguam deiectionem significat. Sed tamen hoc
 notandum est, vt cum excretiones per secessum
 copiosiores esse velimus, salis aliquid aquæ asper-
 gamus, per ventrem enim potius sal quam per
 vrinam

urinam descendit. Sin autem aquam copiosiores
 ad renes deducere cupiamus, dulce aliquid, vt
 Iuleb, vel mel rosatum admisceamus. Sed hic
 in mentem mihi venit, haud rectè fieri, cum in
 calculosis urinae promovendae causa, in primis
 statim diebus dulce aliquid aspergitur. Sæpissime
 enim accidit, vt calculus magis commoveatur
 & augeatur, deductâ materia pituitosa, qua in
 ventre & intestinis erat, ad renes. Sed in princi-
 pio cum aqua assumitur, ad ventrem & seces-
 sum ea dirigi debet, vt materia illa e vacuata,
 postea sine nocumento renes etiam curari possint.
 Sæpè etiam patientes quidam de inflatione ven-
 tris, quam hæc aqua commovet, conqueruntur,
 sed hæc natura aqua, cum secundum excessum
 calida & sicca sit, non est tribuenda, sed potius
 frigiditati stomachi, seu si ille non sit frigidus,
 humoribus frigidis & pituitosis, qui in illo con-
 tinentur, vel etiam retentioni aquæ, inflat enim
 quasi, cum primo die retinetur. Obijcere autem
 nobis hic aliquis posset, lapidem calcarium etiam
 in corpore nostro, quemadmodum in canalibus
 hoc fieri videmus, accrescere posse: Cui respon-
 deo, ad calcarij lapidis generationem tria hæc
 necessaria concurrere, Primò, copiam aquæ, ni-
 si enim aqua in magna quantitate non alterata
 perfluat meatum aliquem, lapidem hunc genera-
 re non potest: nam vt saltem vel quantitate se-
 minis papaveris minima portio formari queat,

opua

opus est multa aqua. Sed intra corpus humanum non tanta quantitas, quo lapidem generare posset, assumitur, ergo etiam formari non potest. I. I. calorem ferventem: nisi enim calor assit ferventissimus, non potest illa cementosa materia & rubrica in lapidem cogi, sed eo tempore quo bibitur aqua, calor ille ferventissimus dissipatus est, & calor corporis nostri etiam non est fervidus, sed mitis & temperatus. Quapropter lapis ille generari non potest. III. necessarium etiam hoc est ad lapidis generationem, ut nulla facta sit alteratio & secretio partium materia illius, qua in lapidem verti debebat, antequam in potum assumatur, sed necesse sit ut per totam substantiam diffusa sit, quam diffusionem calor & fervor retinet. Sed facta est alteratio & separatio partium per refrigerationem magnam, antequam aqua idonea ad potum feret. Quapropter nullus si aqua bibatur lapis in corpore nostro generari potest. Quod si contingat, ut primo die aqua vomitu regetur, diligenter à medico perpendendum est, utrum vomitus imbecillitatis ventriculi ratione, an verò pituitosorum aliorumque humorum frigidorum in ventriculo harentium copia fiat. Quod si is ratione imbecillitatis ventriculi contingat, curandum est, ut praesidijs idoneis adhibitis ventriculus roboretur, & aqua retineatur. quod si hoc praestari non queat, intermittendus omnino est potus, si sequentibus

F. 4.

diebus

diebus 2. 3. 4. vomitus recurrat. Si verò vomitus fiat prima die ratione copiosorum humorum signum est bonum, nam humores evacuantur multi. Quod si secunda aut tertia die is recurrat, diuersione facta per enema aut alio presidio huic malo succurrendum. Omnino autem curandum est, ne ventriculus frequenti vomitu debilitetur. Si verò accidat, quod frequenter fit, vt aqua retineatur primo die, non est metuendum, nam in cavitates viscerum & venarum recipitur, & impressionem ibi facit, si verò & altero & tertio retineatur periculum est. Quapropter considerandum est, vbi nam aqua, an in ventriculo & intestinis, an verò in habitu venarum retineatur. Quod si in ventriculo & primis venis consistat, clyster ex eadem aqua cum hiera simplici injiciendus est. Si verò in habitu venarum, pillula aleopanginae aut ma sicinae ante canam exhibendae sunt, vt aqua evacuari possit, eoque tempore quo operatur medicamentum, aquae potio intermittenda est. Sunt etiam alia symptomata, quae aqua potioni superveniunt. Sed cum & rarius evenire soleant, eorundemque curatio (cum circumstantiis & morbi & agrotantis corporis varient) non sit cuiusvis sed periti medici, ne idiotis nostra instructio errorem pariat, ideo & mentionem illorum & curationem intermisimus. Nunc verò ad quartum caput, de modo bibendi propositum accedamus

damus. Ut antè indicatum est, eger manè eva-
 cuata alvo, in suo conclavi obambulet, vt calor
 natus moveatur, vt aqua attrahi possit, sed
 non ita, vt corpus incalescat, vt ad sudandum
 pronum sit: sit etiam conclave non admodum
 calidum, nec hoc idem contingat, postea assu-
 mat aquæ quantitatem secundum respectum cir-
 cumstantiarum morbi, virium, temperiei, æta-
 tis, sexus, &c. constitutam, ita tamen vt vices
 partiat, nec iniurgitet vt ventriculus disten-
 datur, sed haustus distinguat, & inter istos sem-
 per mediocris obambulatio intercedat, vt &
 aqua descendat, & moto calore, aqua melius
 operari queat. Sat autem erit si potionem ab-
 solvat vna hora, vel vna & dimidia, vel etiam
 dimidia hora, si parva aquæ quantitas assumen-
 da fuerit. Post, potione peracta, semper me-
 diocriter obambulet, donec hora prandij veniat.
 quæ definitur mutatione coloris vrinae, nam cum
 iam incipiat vrina pallidior fieri, cum antè, vt
 fit redderetur alba, iam tempus prandij aderit.
 Cavendum autem omnino, ne aqua vel nimis te-
 pida vel frigida assumatur, nam præter hoc quod
 cum nausea assumeretur, etiam operosa & effi-
 cax esse non posset, cum quia frigidior iam facta
 esset, tum etiam quod vires aliquas iam amisisset.
 In tanto igitur calore bibenda est, quanto
 sensus ferre possit. Quod ad quintum caput de
 diata propositum attinet, etsi in precedente ca-

pite aliquid sit commemoratum, tamen hic specialiter quoq; aliquid subiungam. Cibus sit humidus & facilis digestionis, cerevisia diuretica, non fumosa, non ~~diarrhoeos~~. Vinum non forte nec vehementer calidum, sed mediocre. Fugient omnia ea, quæ viscosos & crudos humores generant, abstineant à fructibus crudis, à cerasis dulcibus, diu enim in ventriculo morantur & obstructions faciunt, à prunis & pomis crudis abstineant, item à caseis Boemicis putrefactis, & ab omnibus ferè caseis. impedimento enim sunt aquæ, & interdum astus, interdum flatus, interdum etiam obstructions excitant & faciunt. Abstineant etiam ab ijs piscibus, qui in stagnis & paludibus degunt & capiuntur, à cancris, eligentq; potius pisces qui in saxatilibus aquis degunt, sed non cum lardo præparent, sed vel cum aromatibus, vel aceto & butyro, seu oleo. abstineant à placentis, à frixis, à fumo induratis carnibus. Cerevisia ea, quæ superiori indicatis conditionibus contraria est, fugienda est. Idem iudicium de vino faciendum, sed ita hodierno die vinum corrumpitur, ut triplo magis hi qui corrumpunt puniendi essent, quàm alij qui rem aliquam aliam, quæ intra corpus non assumitur, depravant: hi enim rei illi solum nocent, illi verò non solum vino, sed sanitati quoq; obsunt. Vinum Rhenanum igitur vel Ne-Elarinum, si modò non corrumpatur, quemad-
 modum

modum cerevisia Schlaccen verdiana, vel etiam
 nostra, si rectè præparetur, in hoc casu non erit
 incommoda. Hoc tamen notandum est, ut hi
 qui calidioris naturæ sunt, quibus etiam spiritus
 & vapores ex sanguine in caput facillè effertur,
 non bibant frequenter vinum, præsertim
 cum lavant, sed potius contenti sint cerevisia,
 nisi ventriculi & virium debilitatis causa interdum
 vini aliquid bibere velint. ~~Et~~ etiam, qui
 vino assueti sunt, non transeant facillè ad cerevisiæ
 potionem ob humorum commotionem, alteratio enim
 subita fieri posset. A somno abstinere
 patiens debet eo tempore quo bibit, ne caput repleatur
 & rheumata concitentur. Motus mediocris,
 nec talis, qui sudorem, ut antè relatatum est,
 proritet. Ira, tristitia, mœror, & similia
 alia vitanda sunt. concitant enim & revellunt
 humores, non legitimos, & siccant præterea,
 & virtutem debilitant, quæ res perniciosissima
 est in huius aquæ usu. Atque tantum de potione.

Quod ad lavationem attinet, sciendum est
 contra naturæ ordinem eos facere, qui nullum
 tempus ad lavandum consuetum observant, nec
 si lavent considerationem habent horarum, quot
 lavare eos observatis circumstantijs conveniat.
 Ita multi reperiuntur, qui statim post prandium
 balneum ingrediuntur, multi etiam bene poti,
 & cibo repleti hoc faciunt, non pauci post cœ-

nam etiam lavant. Atq; hic recordor cuiusdam
 medici, qui in regimine illo, quod usuro aquis
 nostris cuidam nobili præscripserat, suadebat vt
 patiens ille suus post cenam balneum ingrede-
 retur. sed naturam aquarum ille medicus fortas-
 se non intellexerat, tantum abest, vt nemo bal-
 neo dulcis aquæ eo tempore vtatur. Sunt etiam
 alij, qui cum sint natura imbecillioris, ad mul-
 tas horas balnei tempus magno cum detrimen-
 to virtutis producunt. alij quoq; qui pauciores
 horas, quam quod morbo conveniat, lavationi
 tribuunt. Multi, qui antè non purgato corpore
 & humoribus præparatis, lavationem subeunt
 magno cum periculo. Hi errores sunt magni, &
 partim ab ipsis patientibus, partim ab hospiti-
 bus ipsis, qui neque naturam morbi, nec circum-
 stantias illas, quæ sæpè & necessario referun-
 tur, nec quomodo & quanto tempore lavan-
 dum sit intelligunt, proficiuntur. Hortor au-
 tem patientes, vt hac in re cauti (oportet enim
 me verum fateri) sint, ne indoctis obtemperent,
 sed medicorum consilia expetant. Vt autem nec
 in hac parte agris instructio nostra desit, Primò
 indicandum est, quodnam tempus sit ad lavan-
 dum conveniens; I I. Quid illos facere oporteat
 antequam balneum ingrediantur. I I I. Quo-
 modo lavandum. I I I I. Quanto tempore la-
 vandum. V. Quid egressis iam facere post bal-
 neum conveniat. V I. Qua diata vtendum.

Quod

Quod ad primum attinet, tempus optimum est
 matutinum, quod post ortum Solis contingit,
 eo enim tempore ventriculus est vacuus, &
 virtus & calor noster alijs inserviendis & dige-
 rendis non est occupatus, est etiam illud tem-
 pus temperatum, nec caloris abundantiam vt
 meridianum habet, vnde lavantes molestiam
 percipere non possunt. Est etiam bonum tem-
 pus vespertinum, quod est ante cenam, praefer-
 tim si prandium quodammodo digestum idq;
 breve fuerit, nam virtus, praesertim debilio-
 rum, prandio refecta, melius impressionem aquae
 tolerare poterit. Tempus autem illud secundum
 horologium loci vsitatum est hora tertia, ea
 enim conveniens est, si praesertim aeger hora de-
 cima pransus fuerit. I I. Aegri mane surgere
 debent, & ventrem evacuare, postea mediocri-
 ter obambulare, vt calor movere incipiat. Ne-
 cessarius autem omnino est respectus ventricu-
 li, ne is cruditatem aliquam aut flatum, aut alias
 materias forceat, ne aut dolores cholici, aut dis-
 tentiones & inflationis, vt saepe accidit, com-
 moventur. Quod si hepar fuerit calidum, ven-
 triculus vero, cuius respectu etiam lavatio in-
 situta est, fuerit frigidus, hepar cerato rosaceo
 aut mirrino aut santalino, &c. muniendum erit,
 ne in balneo incalascit, idem faciendum si renes
 ita affecti fuerint. Caput etiam optime regatur,
 ne a vaporibus aquae laedatur externis, ita con-
 tinget

tinget vt sudare possit, quod est bonum. postea
 ad solium seu balneum accedat. Curandum etiam
 ne locus, vbi patientes loturi sunt, sit fumosus,
 nec in illo aer conclusus, sed purus, qui alterari
 queat. Sequitur nunc caput tertium de modo
 lavandi. Observatis praecedentibus praecipis
 aeger se sensim demittat in balneum, immersis
 primo pedibus, mox cruribus, hinc ventre, &
 tandem toto corpore, ita calor noster istam mu-
 tationem melius feret, nec horror excitabitur.
 Aqua non sit vehementer calida; sed temperata,
 si praesertim quis natura calidioris, aut corporis
 aliquantò macri & extenuati lavare debet.
 Cum descendit aeger in lavacrum aquam movere
 non debet, is enim motus ad horrores concitan-
 di causam etiam facit. Quieta igitur esse debet,
 & quietus aeger ipse in eo morari, ne ex aquae
 commotione fumi excitentur, qui caput replere
 possint. Habent autem quidam in more, vt in-
 terdum vel totum corpus, vel partem illius im-
 mergant: hoc etsi rationes suas habeat, tamen
 cautio adhiberi debet, ne cum vni parti profi-
 mus, alteri noceamus. Ut autem certam regu-
 lam patientes habeant, videndum est, an eva-
 cuationis causa, an verò roborationis gratia la-
 vacro vti velimus. Qui evacuationis causa la-
 vare volunt, totum corpus immergere debent,
 vt ex omni parte humor digeratur & evacue-
 tur, si enim vnâ partem solum corporis, ex-
 emplî

empli causa, pedem patiens immitteret, attra-
 heret magis à corporis partibus superioribus
 materiam, atq; ita non probè evacuet humo-
 rem in parte hærentem affluente novo. Si igitur
 corpus totum affectum fuerit, vt sit illud vel
 paralyticum, vel arthriticum, vel scabiosum,
 vel aliquem alium morbum in membris exteri-
 oribus patiat, vt sit tumidum, cachecticum,
 aut aliàs humidum, rectè totum corpus immer-
 getur. Si verò vna pars vel viscus interius malè
 habuerit, preparato & evacuato prius toto
 corpore, eam partem solùm aquæ immergere
 debet. Vbi roborare partem aliquam solum vo-
 lumus, totum corpus in solium demittere non de-
 bemus, sed eam partem tantum, quam roborare
 volumus. Quod ad quartum attinet, de quan-
 titate temporis, quam diu lavandum sit, scien-
 dum est, duplex esse tempus lavationis, univer-
 sale & particulare. Universale totum illud spa-
 cium lavandi, secundum dierum numerum de-
 scriptum continet. Particulare vices & moram
 lavationis definitam certis horis. Quomodo-
 dum autem supra, cum quantitatis potionum
 mentionem faceremus, nulla certa quantitas &
 numerus mensurarum propter circumstantia-
 rum differentiam præscribi poterat, ita in lavi-
 tione propter eandem causam certum & defini-
 tum dierum & moræ & horarum in balneo spa-
 cium dari haud potest. Consuetum tamen, &
 quod

quod medium teneat, referam. Universale tempus quatuordecim aut quindecim dierum esse potest, nam in hoc spacio ager aliquid efficere poterit, præsertim cum aqua nostra sit calida & magnas faciat impressiones, aliàs enim si aqua frigida & imbecillis esset, hoc tempus producendum esset. Bis autem, vt antè est ostensum, lavare patiens potest, sed non eodem horarum numero. Ante prandium enim mane vel duas vel tres horas, post prandium ante cenam vespere vel vnam cum dimidio, vel duas etiam ferre potest, habito tamen semper circumstantiarum respectu. Quemadmodum autem in potione secundum numerum mensurarum & vrceorum ascensum, & rursus descensum est: ita ager primis sex diebus numerum horarum augere, & in summo numero per duos, tres aut quatuor etiam dies insistere, & postea rursus horarum numerum diminuere debet semper descendendo, quemadmodum ante semper ascendendo. Ut si, exempli causa, prima die mane per vnam horam lavaret, & vespere tres quadrantes hora, altero die augebit numerum, & sic tertio, quarto, quinto & sexto die semper paulò plus morabitur in balneo, donec perveniat ad tres horas, quæ incidant in diem sextam. In his tribus insistat vsq; ad nonum aut decimum diem, & semper paucioribus horis post prandium in balneo moretur, quàm factum sit mane. Post decimam

antè

aut undecima die descendat semper diminuendo
 horarum numerum vsq; ad vnā horam, quæ
 incidet in decimam quartam aut decimam quin-
 tam diem. Hæc est quantitas dierum & hora-
 rum lavationis, non quidem secundum omnes
 circumstantias morbi, habitus, constitutionis,
 sexus, ætatis, &c. descripta, sed solummodo
 generaliter, medio quodam modo indicata,
 quam peculiarem quilibet æger à medico ha-
 rum thermarum perito petere poterit. Nunc
 ad V. Cum æger è balneo egreditur, corpus
 bene vestibus munire debet, ne ab occurrente
 aëre offendatur; hypocaustum calefactum esse
 debet, si aër exterior asperior aliquanto fuerit.
 Caput etiam detergere & corpus vt vapores è
 corpore exhalare possint, post in lectum se reci-
 pere, & sudare, quod raro, ob resiccationem
 quam hæc aqua corpori affert, debet. Sudorem
 si venerit surgens abstergere, & bene indutus
 obambulare, post assumere prandium. post
 prandium nullo modo dormire debet. VI. Quod
 ad dietam attinet, ea talis esse debet, qualis est
 præscripta in potione, nisi quod in lavatione ali-
 quanto ad frigiditatem declinare debet. Lavatio
 enim plus calefacit & resiccatur quàm potio. Atq;
 hoc etiã observandũ est, vt in lavatione prandiũ
 brevius sit; cæna aliquanto largior, quemadmo-
 dum in potione prandium largius, cæna brevi-
 or, vt aqua manè bibi, post prandium autem

G

patiens

p̄s̄iens lavare possit. Abstineant (nisi alia assint
 quæ concedant) à lavatione febricitantes, mar-
 core correpti & extenuati, p̄t̄isici, hectici
 omnes qui sunt calidioris & sicioris corporis,
 qui etiam cum tali morbo conflantur. Cave-
 ant hi, qui iam sunt in paroxismo cholicae passio-
 nis, aut qui sunt in paroxismo calculi, ne balne-
 um intrent. Abgentur enim dolores ob motum
 humorem pituitosum qui in ventre est. Purgata
 igitur optimè sint corpora cum lavatione uti ve-
 lint, aliàs, præsertim in crassis & obesis, gra-
 vissima symptomata excitantur ob fusum colli-
 quatumq; humorem. Quod si contingat, ut pa-
 tiens, præsertim manè, lavationem tolerare non
 possit, assumat iusculum de carne vituli aut gal-
 line, & sæpius repetat (si spacium præscriptum
 mora ferre non poterit) lavationes, ut quod una
 vice compleri non poterat, pluribus recompen-
 setur. Omnino autem attendat, ne in balneo aut
 dormiat, aut edat, aut bibat, quod scire agrum
 aliàs oporteret. Quod si sitis & ardor corporis
 oboriat, abstineat à balneo per dies aliquot,
 & dieta utatur humectante & refrigerante,
 bibat manè syrupos refrigerantes, ut de Endivia
 & cichorea, atque hepar cum decoctis endivia &
 cichorea foveat, vel bibat aquam acidula no-
 stræ, cui saccharum rosaceum, aut rob de ribes,
 inspersum sit. Post evacuationem commodam
 adhibeat. Si verò viriam imbecillitas metnenda
 sit, in

fit, in promptu patiens habeat morsellos vel rotu-
las ex speciebus diarrhodonis Abbat. aut de
tribus sandalis confectas, vt illis & ante balne-
um & post balneum vti possit. Si alvi suppressio
assit, clystere ex eadem aqua, aut alijs rebus com-
munibus preparato subueniendum. Si capitis
dolor, is cum Saccharo rosato aut violato aut
diacitonite curetur. Sunt & alia symptomata,
qua patienti occurrere possunt, sed quia horum
cura ad medicum spectat, ideo consulto ea præ-
terimus. Hoc tamen quasi appendice monitos
agros volumus, vt omnem repletionem tam cibi
quàm potus, etiam vsum Venereum, vt eo tem-
pore minimè convenientem & commodum, vi-
tent. Ita rectè thermis nostris vtentur.

CAP. VI.

DE EO QUID FACE- RE PATIENTES POST vsum thermarum oporteat, cum aut adhuc in thermis sunt, vel iam discedunt.

OMNINO malè faciunt hi agri, qui post-
quam thermarum vsum ad finem deduxe-
runt, commestationibus & crapula plus quàm
bœoticè indulgent, cum non intelligant, quod
cum vires ob thermarum impressiones aliquantè
sunt fessæ & debiles factæ, nec non humores
G 2 commo-

commoti, maius malum valetudini spontè accersere possint. Ne autem hoc accidat, moneo illos & suadeo, vt non statim in fine vsûs aque calida, de loco discedant, sed vno aut duobus diebus aut pluribus etiam ibi commorentur, ne corpus adhuc apertum & motum aëri insueto subito exponatur, aut commoueatür aliquid, quod commouendum non sit. Modicè igitur in oppidulo nostro obambulet, vt sensim calor & corpus aëri assuescant. Vitentur crapula, & in præscripta diæta de potione persistat spacio vnius mensis aut mensis cum dimidio. Vitet omnes animi vehementes commotiones, & curet vt alvus semper sit laxa. Omnino autem in hoc incumbat, vt peracto potu & lavatione, præsertim autem lavatione, medicamentum non valdè forte assumat, vt quod motum colliquatumve, aut non in locum idoneum protrusum sit, evacuetür. In itinere non vehementer moveri patientes convenit, nec astuantes aut bibere aut comedere oportet, propter præcedentes medicationes. Sed sensim paulatim post remissum calorem, assumere aliquid conveniet, ne corpus aqua quasi renovatum lædatür. Corpus benè tegat & vestibus munit, ne aër externus illi ob sit, vitetq; post ea omnia, quæ occasionem ad curatum morbum dederunt. Atq; hæc pauca de sexto capite indicata sint satis.

CAP. PECVLIARE.

DE CVTIS CORROSIONE,
QUANDO ET
quomodo ea sit vtendum.

INVALVIT consuetudo apud nostros; vt
 Egri in quibusdam affectibus curim & corpus
 corrodendum aquis subijciant, idq; faciunt cum
 aqua refrigerata, & tepidiores facta sint. Etsi
 autem hæc consuetudo in quibusdam affectibus
 mihi non displiceat, tamen magni errores vel ab
 ipsis agris, vel consilio hospitum sæpè commit-
 tuntur. Quidam enim non purgati corpore aquis
 rodentibus sese committunt; quidam hoc faci-
 unt cum non opus sit aut conserat, quidam ni-
 mis refrigeratis illis vtuntur, quidam longiore
 tempore in aquis quàm oporteat morantur,
 quidam dolorem ob corrosionem & exulcera-
 tionem ferre non possunt, sed statim ante tempus
 calida vtuntur, vt consolidata cute dolores ces-
 sent. Quare autem frigida, hoc est, non in gradu
 extremo frigida, sed tepida corrodant & exulce-
 rat, calida verò consolidet, iam causam refe-
 ram. Etsi autem libenter vnicuiq; suam opinio-
 nem relinquam, tamen meam hic attexam. Atq;
 sunt duæ causæ, cur refrigerata rodant. Prima
 est aluminis chalcanti & nitri acredo, quæ mi-
 nera in refrigerata aqua potentiores vires ha-

bent quàm in calida. In calida enim partes earum mineralium diffusa & dissecta, etiam quodammodo obtusa sunt, atque ideo non sunt ita actiosa & efficaces: in refrigerata autem coniecta & acres sunt, calore qui illas diffundebat & obtundebat dissipato. Secunda est absentia pinguedinis calcis, rubra & alba terra, quas ante rubricam & bolum albam appellavimus. Hæ enim pinguedines cum per aquam diffusa, caloris qui eas retinet beneficio, adhuc integra, nec per vaporem resoluta aut refrigerationem secreta sunt, mineras iam relatas obtundunt, ut vires suas exercere non possint, obtusa à viscosa pinguedine calcis & bolorum. Pinguedo enim acridinem obtundit. Cum verò illa viscosa pinguedo per vaporem dissipatur aut secernitur, id quod contingit cum aqua refrigeratur, tunc acriores illa minera iam ab illa pinguedine liberata, vires habent multo potentiores & valentiores. atque ideo aqua refrigerata cutim corrodit, cum propter caloris absentiam qui disiciebat partes mineralium: tum etiam ob dissipatam & secretam calceam sulphuris & bolorum pinguedinem, qua calida adhuc existente aqua obtundebat vim earundem. atque hæc est causa, cur refrigerata rodat & exulceret. Cur autem calida consolidet manifestum esse poterit ex relatis, nam pinguedo & calor aqua frenant & impediunt actionem acrium mineralium, ne

rum, ne

rum, ne consolidationi obflare possit. Saxum, verò calcarium, nec non rubrica & bolus alba (ex cuius succo velut materia gypsea in materia cementosa nascitur) exiccant & consolidant. Atq; hæc est causa cur calida consolidat, Hanc ego, quantum quidem indagazione solerti assequi potui, existimo rationem esse probabilem & veram. Quod si quis meliorem excogitarit & proposuerit, hanc libenter audiam. Rodit autem alium citius, quàm alterum. non quidè propria actionis ratione, sed accidentis & relativè. Quorum enim habitus corporis humidus & rarus, & cutis rara & subtilis est, horum corpus & cutis faciliè corroduuntur & exulcerantur, materia enim pro exulceratione adesi, nec non facilis est illius attractio, raro habitu corporis & subtili cute existente. Quorum verò habitus corporis est densus & siccus, nec non cutis durior, his cutis non faciliè corroditur, & quia paucior est materia, & meatus densi & siccissimi, per quos trahi illa debet, sed tantum illa lentè attrahitur, sub cute latens, nec in pustulas ut in priori corpore resolvitur, sed cum calida aqua adhibetur, tunc materia illa conclusa & frigida mobilis & actiuosa redditur, et pustula promumpunt, & exulceratio oboritur. Non autem est existimandum calidam quoque corrodere, cum hæc illius non sit propria actio, sed quia materiam aqua refrigerata attractam attenuat.

& movet vt extra cutem prorumpat, & parva
 pustula & vlcuscula fiant, ideo putatur cutim
 exculcerare & corrodere, cum potius, vt antè
 indicatum est, consolidet, nisi quis dicere velit
 hanc corrosionem fieri per accidens. Ut autem
 res fiat planior & certior, indicabo primum,
 qui corrosionem experiri debent, qui non. I I.
 Quando vtendum corrosione. I I I. Quomodo.
 I I I I. Quam diu. Quod ad primum attinet,
 non quivis sine respectu & discrimine corrosio-
 nem subire debet, est enim illius magna vis.
 Atq; ideo vt respectus & virtutis & morbi ha-
 beatur, ij moram aqua tam diuturnam & ex-
 ulcerationem ferre possunt. I. Qui habitum cor-
 poris habent bonum & firmum. I I. Quibus
 constitutio seu temperies est humida. I I I.
 Quibus fortis est virtus, nam omnino in ista re,
 vbi lavatio, praesertim in refrigerata aqua, in
 tantum tempus extenditur, virtute & calore
 firmo opus est. I I I I. Quibus caro rara, humi-
 da, & cutis tenera & subtilis est. V. Quibus
 malum vel in habitu musculofo, vel articulis vel
 brachijs & cruribus consistit, si verò aut in ce-
 rebro, aut ventriculo, aut iecore, aut liene, aut
 renibus, aut matrice, aut alijs in visceribus in-
 ternis malum haeserit, frustra suscipitur, imo cum
 detrimento, hoc praesidium. V I. Corrosione
 vtentur ij, qui revellere ab interioribus ad ex-
 teriora malum volunt. Est enim huius in re-
 vulsione

uulsiōne magna vis, cum materia velut per
 cautērium opposita revellitur & attrahitur.
 Haec igitur sunt indicationes quae ostendunt, qui-
 bus corrosio adhiberi & utilis esse possit. Cor-
 rosionem vitare debent sicci, extenuati, senes,
 omnes hi, qui nimis refrigerati sunt, sive natura
 tales sint, sive per accidens ita facti, etiam hi,
 quibus natura & virtus debilis est, hi qui sca-
 bie sicca aut senili laborant, qui cutim densam
 & siccam habent, omnes hi, vel quia corrosio-
 ne nihil proficerent, vel virtutem longiori in
 balneis mora debilitarent, vel corpora antē fri-
 gida nimis refrigerarent, nisi adessent aliae indi-
 cationes, à corrosione & ulceratione abstinere
 debent. Sequitur II. Quando corrosione uten-
 dum. Non quovis tempore ad corrosionem &
 exulcerationem veniendum, sed eo, cum & aër
 tepidus, & corpus humidius existit, nihil enim
 est quod adeo cuti & corpori exulcerato obsit
 ac aër frigidior & asperior, cum enim corpus sit
 apertum, & humores moti facile, vel ex levi
 saltem alteratione, gravissima symptomata,
 praesertim in corpore tenero & iam languido,
 ob continuam moram in balneo factō excitari
 possunt. Ideoq; neque hyemali tempore, neque
 alijs temporibus, in quibus aër aliquanto aspe-
 rior & frigidior est, corrosionem suadeo, sed so-
 lummodo calido & tepido, quale est principii
 aestatis & pars ultima veris, quod si au-
 tumnale

rumnale tempus tepidum, & calidum aërens
 habuerit, non est illud præmittendum. Præ-
 terea non est descendendum ad corrosionem, ni-
 si eo tempore, quo corpus a superfluis & pec-
 cantibus humoribus evacuatum fuerit, aliàs
 enim si quis sine purgatione se eiusmodi exulce-
 rationi committere auderet, in gravissima sym-
 ptomata incideret, vt lipothymias, vertigines
 inflationes, dolores cholicos, dyspnæas, atq; alia
 quamplurima, novi enim exempla. Ad III.
 quod attinet, quam diu in aqua morandum do-
 nec corrosio fiat. consuetudo non admodum bo-
 na invaluit, vt quidam vna die & nocte conti-
 nua, quidam duabus diebus & tot noctibus,
 aut etiam pluribus, sine consideratione aut vir-
 tutis, aut morbi, aut aliarum circumstantiarum,
 continuè in balneo morentur, & periculose na-
 turam affligant, cum alia ratione eam rem insti-
 tuere possent, vt noctem, cui requies & somnus
 dicatus est, omitterent. Non autem certum
 tempus moræ in balneo, ob sæpè relatas circum-
 stantias morbi, habitus, ætatis, virium, defini-
 ri potest. Quædam enim corpora parvo tempore
 ad exulcerationem veniunt, quædam verò lon-
 giore, id quod te præsens conditio, hancus cor-
 poris, cutis & temperiei, vt supra ostensum est,
 docebit. Humida enim corpora, & rarioris, vt
 dicitur, textura, nec non tenerioris cutis, ci-
 tissimè ad corrosionem perveniunt, quemadmo-
 dum &

dum & huius & opposita rei exempla vidi. Non autem suadeo, vt noctem in moram lavandi assumant, ne natura ob vigiliis nimis debilitetur, & cruditates in ventriculo ob eandem causam colligantur, quæ res perniciosissima est in proposito casu subeunda corrosio. Cruditates enim illæ ad superficiem attraherentur. Omittenda igitur nox est, & dormiendum, vt virtus refici queat, & moram lavationis interdiu sustinere possit, necesse est enim, vt si corpus resolvi debet, vna die vel decem vel duodecim horas lavando consumat, adhibito tamen respectu circumstantiarum, ita, vt ante prandium sex, post prandium quatuor aut plures horas, si cito & parçè pransus fuerit, & ager robustus fuerit habitus, absolvere possit, tamq̃, diu lavandum donec cutis corrodat. Sed hoc observandum est, vt primo die à pauciorib. horis incipiat, exempli causa, si ante meridiem tres, post meridiem duas absolvat, & post semper ascendat, & duobus aut pluribus horis numerum augeat, donec corrosio veniat. Atq; etiam hoc notandum est, ne aqua nimis sit refrigerata. refrigerat enim corpus non solum actualiter, sed etiam potentialiter, quod si fieret, symptomata gravia sequerentur. Ita autem refrigerata esse debet, vt lavans non frigeat, nec horrore ob frigus stimuletur, sed teporem, non calorem, qui sudorem movere possit, persentiat. Novi enim
 hospiti-

hospites qui sine discrimine patientibus omnib.
 valde tepida, hoc est, frigidam, quæ horrorem
 inducit, suadeant magno cum detrimento pati-
 entum. Quod si quis ad exulcerationem festinet,
 curet ut balneum non quotidie expurgetur, sed
 tertio vel quarto quoque die, acrior enim fit stans
 aqua, et cutim citius quam alias corrodit. Quod
 si iam cutis corrosa sit, ager, quod quarto loco
 de modo proposuimus, non ut ante in balneo
 morari, sed inde egredi (nam temporis diutur-
 nitate virtus nimis debilitaretur) & se optime
 vestibus prae munire debet, ne corpus ab aere of-
 fendatur, & in hypocaustum calefactum ingre-
 di, atque ibi vel obambulare, vel sedere, vel si
 hoc non possit, cubare debet, ut materia noxia
 effluere possit. Post unam autem vel duas etiam
 horas balneum iterum ingredi, ibique per unam
 horam aut paulo plus, morari debet, post ite-
 rum ingredi, & eodem modo, ut ante indicatum
 est, ad duas vel plures horas extra balneum mo-
 rari debet, ut materia peccans effluere possit,
 post iterum se immergere secundum horas con-
 suetas lavando debet. Idque facere quantum pos-
 sibile quater aut quinque uno die, in eoque duo-
 bus aut pluribus diebus persistendum, donec
 ichor ille fluere desinat, & corpus sit resiccatum.
 Post veniendum ad calidam, quæ primo die ca-
 lorem magnum non habeat, sed temperatum,
 atque ita temperatum, ut paulo calidior tepida ea,
 qua

qua patiens in corrosione usus fuit, sentiatur, quod ideo æger notare debet, ne corpus apertum calore ledatur. postea semper & in calore & mora sequentibus diebus ascendat, donec consolidatio firma & cutis densior fiat. Dividenda autem sunt (ut antè quoq; de mora & in balneo & extra illud, cum corpus corrosione apertum factum esset, indicatum est) lavationes primis diebus in plurimas vices, ne corpus mora offendantur, ita ut prima die quater aut quinquies lavet, atq; vna vice quadrantem, aut quadrantem cum dimidio vnius horæ consumat, & extra balneum in calido hypocausto vna hora morentur, ut calor attrahi & natura operari possit. Post sequentibus diebus semper moram in lavando auget, & tempus quoq; extra balneum aliquanto producat, & vices in principio præscriptas diminuat. Quod ad observationem rerum sex non naturalium attinet. Aëre æger utatur puro, non fumoso & humido, ideoq; videat, ut in loco eo, vbi aër alterari queat, & fumi non sint conclusi, habitet. Fugiat aërem frigidum, præsertim quando balneum egreditur, caput bene muniat, ne diuturnitate lavationis offendantur. Cibus sit facilis digestionis, cui etiam ea, quæ virtutem & cor roborant, admista sunt. Vino interdum utatur ob eandem causam. Dum in balneo moratur non edat aut bibat, ut solet plerunq; in hoc casu fieri, dum æger lavationes continuare vult,

vult,

vult, aut dolorem; qui extra balneū, corrosio cor-
pori accidit, metuit, sed extra balneum prandiola
sua & cœnulas habeat. A somno abstineat, replet
enim caput, & virtutem animalem debilitat, &
humores à superficie ad centrum revocat. Inpri-
mis autem curet ne alvus obstruatur, est enim
in hoc casu perniciosum. Quapropter aut brodio
ex prunis, aut cassia alvum molliat & laxet.
Mæror, ira, in tanta lavationis diurnitate vt
res perniciosissima, præsertim mæror, abesse de-
bent, debilitant enim virtutem, resiccant cor-
pus, & ab exterioribus ad interiora humores
revellunt. Atque de corrosione tantum. Nunc
aliquid de ducia seu stillicidio est commemorandū.

DE STILLICIDIO.

MO s etiam hic non est laudandus, vs
multi sine respectu & consideratione ha-
bitus corporis, loci affecti, humorum, tempe-
rii, &c. caput aut alias partes stillicidio subij-
ciant, vnde etiam contingit, vt peius multo
quàm antè habeant. Quidam etiam statim in
principio, cum neq; ante bibissent aquam, aut in
ea lavassent, quidam sine purgatione, quidam
etiam in balneo stillicidio videntur. Hi igitur uni-
versi errant, & non rectè valetudini suæ prospici-
unt. Ut autem neque in hoc agris scriptio
nostro desimus, indicabo primò, quibus stillici-
diura

dium prodesse, quibus obesse possit. I. Quae
 facere agrum oporteat antequam stillicidio vi-
 tur. III. Quando ad stillicidium descendere de-
 beat. IIII. Quomodo se in stillicidio gerere de-
 beat. V. Quam diu. Quod ad primum attinet,
 stillicidium prodest omnibus refrigeratis & hu-
 midis partibus, ijs praesertim, quibus lavatio
 impressionem magnam non facit, aut ad quas il-
 la non pervenit, ut est caput & occiput inter-
 dum. Saepè enim accidit, ut cum lotio vincere
 humorem aut partem roborare non possit, stilli-
 cidium hoc praestet, ut cum malum pertinax ha-
 reat, aut in brachijs & cruribus aut spinali me-
 dulla per stillicidium solvatur & superetur. Par-
 tibus igitur nervosis atq; ipsi cerebro illud optime
 prodest, frigidis & humidis, ut antè quoq; in-
 dicatum, illis existentibus: ita catarrhis frigi-
 dis, dolori capitis & vertigini, atq; alijs affe-
 ctibus capitis humidis & frigidis, it: lapsa memo-
 ria, ob eandem causam, prodest. Obest stillicidium
 ijs quibus caput facile impletur, sive hoc fiat
 caliditatis illius ratione, sive imbecillitatis illi-
 us, nam utroq; modo caput repleti potest. Obest
 etiam stillicidium ijs, quibus caput est calidum
 & siccum, aut alias imbecille. Propter calidi-
 tatem enim illius plius calefieret, propter imbe-
 cillitatem stillicidium suslinere non posset. Obest
 etiam stillicidium ijs, quibus corpus nimis cali-
 dum, vaporosum aut plethoricum, aut etiam hu-
 midum

midum nimis fuerit: caput enim calefactum attraheret ab inferioribus vapores & materiam, quibus repletum in gravissima symptomata incidere posset. Atq; hic notandum est, si caput ex consensu ventriculi male afficiatur, non illud ad stillicidium revocemus, sed prius potione & lavatione ventriculum curemus. Hæc autem cura & consideratio non ad idiotas & hospites, ut ante quoque est ostensum, sed ad medicos pertinet, neque generalia præcepta ita possunt præscribi, ut ad omnia individua accommodari possint.

I I. Aeger, ut antè indicatum est, non in principio statim, antequam vel potione vel lavatione usus sit, ad stillicidium venire, sed in fine, postquam vel ambo illa vel alterutrum absolutum sit, illud aggredi debet, nisi neutro opus habuerit, tunc nullius respectum habere potest, nec etiam sedens aut iacens in balneo stillicidio partes subiciat, nam dum in balneo humores fundantur & colliquantur, fieri posset, ut à capite calefacto illi attraherentur. extra igitur balneum lecto bene corpore iacens, ut ego in Italia vidi, desuper cadentem aquam, raso capite, excipere debet. Ante omnia autem corpus prius bene purget, & postea etiam eam partem, quam stillicidio submittere vult, ne assit materia quæ ad eam partem, præcipue vero caput, attrahi, aut si ante fuerit in ea commoveri possit; novi enim & audiri ab hominibus fide dignis

exm

exempla eorum, qui cum vel sine purgatione totius & partis vel plethorici nimis & humidi stillicidio vti fuissent, in apoplexiam incidissent, quapropter ante stillicidium diligenter consideranda sunt circumstantia, an illud possit conferre, & si vtile futurum sit, diligenter corpus prius purgetur. Est etiam hoc notandum, ut eger non nisi albo prius manè evacuata ad stillicidium accedat, curetq; ut locus, vbi illud recipere vult, non sit paludosus, aut humidus, aut ventosus, vel etiam ibi aër spiret frigidior, vel etiam Sol eò radios suos mittat. Obsunt enim ista omnia stillicidio. Sic igitur se præparare debet eger antequam stillicidium subeat. Sequitur III. de tempore, quando ad illud accedendum sit. Est autem tempus duplex, vniuersale & particulare. Quod ad vniuersale attinet, ut ante de corrosione dictum est, tempus esse debet neq; valdè calidum, neq; frigidum, sed tepidum, quale est principium æstatis & finis veris, & in autumno quadam partes sunt, quæ neq; excessum caloris habent, nec sunt frigida, ijs igitur temporibus stillicidium est conueniens. Quod ad particulare attinet, matutinum tempus nec non vespertinum, quod incidit ad horam tertiam, est aptum, quo tempore etiam hoc notandum est, ne prandium excessum habeat, sed breue sit, nec ex ijs, quæ vel difficilis sint concoctionis, vel multos fumos ad caput mittant, ut sunt cæpe, allia, &

H

similia,

sit apparatus, aliàs enim stillicidium non fu-
 turum est salubre. Nunc IIII. consideran-
 dum venit, quomodo patiens se in ipso stillicidio
 gerere debeat. Evacuata igitur manè, vt rela-
 tum est, alvo, æger ad stillicidium descendere, &
 corpus benè munire & tegere, nec non vocis
 contentiones & cantiones vitare debet, absti-
 neat quoq; à somno, replent enim hæc omnia
 caput. Peracto stillicidio æger caput tegere
 & detergere debet, idq; facere non valdè calidis
 linteis, ne caput nimis incalescat, sed tepidis,
 postea mitra lintea tegere & munire illud de-
 bet, ne ab aëre externo offendatur. Atq; tectum
 caput ita servare toto tempore stillicidij. Post
 stillicidium non statim prandeat aut cænet, ne
 motus evaporationis impediatur, sed æger pau-
 latim caput refrigerari sinat, vt ad prandium
 aptus esse possit. Est etiam hoc observandum,
 ut si pars aliqua frigidior, aut densioris carnis,
 aut cutis fuerit, vt in senibus & alijs complexi-
 onibus accidit, aqua altiori loco cadat, vt
 major fiat impressio, si verò fuerit calidior &
 rarioris constitutionis ex humiliori. Praterea,
 vt de alijs quoque est ostensum, non à calidiori
 incipiat stillicidio, sed à tepido & mediocriter
 calido, & sequentibus diebus semper calorem
 augeat, quantum quidem sensus & virtus fer-
 re potest. Prandium, vt indicatum est, non sit
 longum, nec ex ijs, quæ sunt difficilis concoctionis,

NEC

ne multos fumos generet, sed ex temperatis instructum, ne stillicidio vespertino obsit. Post quatuor igitur horas prandio absoluto, rursus stillicidium subeat, & eodem modo sese gerat & in ipso stillicidio & post illud, ut est præscriptum in antemeridiano detergendo & siccando caput, & mitra lintea muniendo. Hac de quarto. Nunc de quinto aliquid. Quam diu in stillicidio subsistendum sit. Hic rursus & universale & particulare tempus considerandum venit. Et quia iterum magna est differentia partium, virtutis, & aliarum circumstantiarum, quarum consideratione tempus certum præscribi non potest, ideo non multum verborum faciemus. Hoc tamen medium quodammodo, quod nec propter excessum ledere possit, nec propter defectum nihil efficere, judicarem esse observandum, ut stillicidium, cum hac aqua sit calidissima & magnam faciat impressionem, ultra septem dies non produceretur. Sed ut commemoratum est, certum tempus ob circumstantiarum differentiam constitui nequit, potest enim pro individuorum respectu, & contrahi & extendi, quæ res ad Medicum & harum aquarum peritum pertinet. Tempus verò particulare eandem etiam ob causam certum & statum definiri non potest: sed tamen si medium iterum consideremus, existimarem ego, si ante meridiem una cum dimidia, post verò meridiem una sal-

tem hora, partem sub stillicidio retineret. Sed quantitatem horarum & atas & habitus illarum partium, quæ stillicidio sunt subjicienda, nec non virtus & temperatura docebit. Et quæcumq; de potione, lavatione & corrosione supra sunt præscripta, ea etiam hic considerata veniunt. Atq; tantum de stillicidio.

DE STUFFIS.

APUD nos hætenus non fuit usus stuffarum, quarum tamen si in usum venirent, præsertim in his nostris thermis, magnum esset præsidium, vapores enim aquarum nostrarum valdè fundunt, attrahunt & resolvunt per sudorem humores, nec non excalfaciunt & resiccant, vnde cachecticis & futuris hydropicis, arthriticis, scabiosis, & similibus, qui affectum & vitium in partibus corporis exterioribus patiuntur, prodesse. Quomodo autem stuffæ parari (nam sunt quedam loca, in quibus ob auram illam abominabilem foveæ fieri non possent) deberent, suo tempore popularibus meis, Deo volente, ostendam, benè enim stuffæ, licet non per foveas, vt ego ad balnea Aponitana, Senensia & Neapolitana in Italia vidi, construi & formari poterunt. Nulla autem nunc præcepta dari de his possunt, cum nullæ sint, quæ extent.

Atq;

A T Q V E hucusq; produxit autor tra-
 ctatum suum de usu calidæ in thermis Ca-
 rolinis, Quod si non illum nobis eripuisset,
 mors immatura, dedisset ipse & hæc & alia
 plura cultiora & magis elaborata. Hæc
 enim, quæ nunc edimus, fuerunt ab ipso pro
 ratione temporis & aliarum occupationum
 hoc modo concepta, quæ tamen ipsa nos
 nō perire, sed liberaliter omnibus eruditis,
 ijsq; inprimis, qui hac calida vsuri essent,
 communicare volumus, quæ vt grata ac-
 ceptaq; sint, petimus humaniter ab vni-
 versis.

F I N I S.

H 3

INDEX

INDEX IN HOC

OPUSCULO CONTENTORUM,

in quo numerus paginam, a primam,
b secundam, c tertiam ejus
partem notant.

A.

- Abstergendi vis in aquis unde oriatur 29 c.
31 c.
Acredo unde oriatur 25 a. 87 c.
Admonitio ad Senatum in thermis Caroli-
nis 20 b. ad Incolas 22 c. 62 a. ad infectos
homines 15 c. 78 c. ad Medicos 69 a. 89
a. ad Exteras regiones & Urbes 16 a.
Æstas iniens apta ad aquarum usum, adulta
& extrema minimè 53 a. 55 c.
Affectus vehementiores ante usum & in usu
thermarum vitandi 38 b. 51 b. 60 b. 77 b.
Aloysius Bellecarus Medicus celeberrimus
Paravij 53 b.
Alumen in fontibus Carolinis 25 b. 26 a.
fodinæ aluminosæ 26 a.
Aperiendi & adstringendi vis in aquis unde
sit 31 c.
Apoplectici quomodo uti debeant aquis
35 c. 51 b.

Aqua

I N D E X.

- Aqua calida bibenda non tepida 66 b. 67 a.
 75 c.
 Aqua testaceo vel lapideo vase, non stanneo
 vel plumbeo excipienda, benéq; tegenda
 66 c.
 Arthriticis qui fons utilis 19 a. 35 b.
 Attrahendi vis in aquis unde fit 29 c. 31 b.
 Autumnus ad thermas aptus; sed cum cau-
 tione 55 c. 56 a.

B.

- Balneum cōmune distinctum in duo Con-
 clavia 15 a. incolis advenisq; patet, nisi
 morbis fonticis fuerint infecti 15 b.
 Balnea communia ubi olim fuerint 20 c.
 Balnea civium 21 c. 22 a.
 Balnea pro tenuioris fortis hominibus 16 c.
 Balnea pro infectis tria, 1. pro scabiosis 2.
 pro leprosis. 3. pro iis qui magnis ulceri-
 bus laborant 15 c.
 Bolus alba 28 a. b.

C.

- Carolina thermæ denominatæ à Carolo
 IV. Imp. 3 c. ratio denominationis 2 a.
 à cane inventæ 2 a. occasio inventionis
 2 b. annus quo repertæ 4 a. à Carolo ha-
 bitabiles factæ 2 c. oppidum constructum
 & arx cæpta 3 b. c. ab eodem in proprio
 corpore usurpatæ 2 c. Locus ubi Imp. la-
 vit,

vit, Sella Imperatoris Caroli, dictus 3 a.
21 a.

Carolinæ thermæ ex nitro salis, saxo calca-
rio, alumine, sulphure, rubrica, chalcantio
& bolo alba contemperata 24 c. corpo-
ribus frigidis & humidis utiles 30 c. Item
obesis & crassis 32 a. 37 a. ficcis quoque
& calidis ex humiditate 32 a. b. profunt
dolori capitis, catarrhis, vertigini & ad
Epilepsiam dispositis 32 b. c. Item, oculo-
rum atq; aurium obstructionibus 33 a.
Item, tussi asthma 33 b. colicis & dysen-
tericis 33 c. lienis, epatis, vesicæ & renum
affectibus 33 c. 34 a. mulierum mensibus
34 a. scabie quoq; , leprâ & serpigine & c.
infectis 34 c.

Canales per quos aqua in ædes & balnea ci-
vium deducuntur 10 c. 12 c.

Chalcantii venæ in thermis 27 a. 28 a.

Cibus & potus patientum ante usum ther-
marum 60 a. 61 a. 68 a. in usu 76. 77.
Post usum 83. & seqq. in corrosione cutis
95 c. 96 a.

Colligandi & consolidandi vis in aquâ un-
de fit 29 c. 31 c. 92 a.

Corrosio cutis ab aqua 22 a. 25 a. 31 c. 87.
& seqq. quibus profit 90. quibus obsit 91
a. quando eâ utendum 91 b. c. 92 a. quam-
diu 92 b. 93. quomodo 94 & 95.
Creu-

I N D E X.

Creusina scaturigo obruta magno cū ægro-
 rantium detrimento 19 c. 20 b.
 Curia in thermis Carolinis locum occupa-
 vit, ubi primūm Carolus Imp. lavit 3 a.
 20 b.

D.

Depola fluuius nomen habet à depli quod
 Boiemis tepidum significat 5 a. labitur
 curvo fluxu per thermas 5 b. dividit oppi-
 dum &c. 23 a. labitur totus ferè super sa-
 xum calcarium arenâ tectum 23 a. In E-
 gram fluuium se exonerat 5 b.
 Dies Caniculares minus commodi ad a-
 quarum usum 53 a. 56 c.

E.

Exhalationes venenatæ in multis circa ther-
 mas Carol. locis 7 b. 8 a. 14 c. 16 b.

F.

Flos calcis 22 a. causa ejus Ibid. major mi-
 norve ejus copia pro aquæ adfluxu 22 b.
 Fodina calcis plena exhalationum venena-
 tarum 7 b. non abfimilis alla grotra ve-
 nenata à Pozolo in Campania 7 c.
 Fons acidus ad radicem montis Acidulæ
 4 b. Spiritus ejus sulphureus mistus cum
 alumine & chalcanto 6 a. Usus ejus in
 calidis morbis, nephriticis &c. 6 b.
 Fons omnium in thermis Carol. calidissi-
 mus

H 5

I N D E X.

- mus 10 a. incolis ad varia commodus 14
 c. 15 a. duæ ejus scaturigines à quibus per
 canales aquæ in ædes civium deducuntur
 10 c. vehementissimus ejus fluxus & ca-
 lor 11 b. 12 a.
Fons quo Carolus Imp. usus creditur 3 a.
 21 a.
Fonticulus tepidus 17 a.

H.

- Hieronymus de Capitibus Vaccæ Medicus**
 celeberrimus Paduæ 53 b.
Hydropicis thermæ inutiles 34 b.
Hyems ad thermarum usum inutilis 52 c.
 55 a. c.
Hypocausta & conclavia patientum qualia
 esse debeant 60 b. 61 c. 62 c. 75 a.
Hospitia ditiorum 19 b.

I.

- Ignes erratici indicia sulphurearum exhala-**
 tionum præbent 5 c.
Incolæ thermarum nostrarum mirum quã-
 tum ab agyrtis, mendicis & infectis infe-
 stantur 15 c. 16 a.

L.

- Lagrotta venenata à Bozolo in Campania**
 7 c.
Lapilli tophacei, rotundi, diversicolores 8 a.
 quomodo generentur 8 b.
Lepro-

I N D E X.

Leprosiſ quomodo thermæ utiles 34 c. 35 a,
cautio in eorum curatione Ibid.

M.

Medicatio ante aquarum uſum in quibus
conſiſtat & qualis eſſe debeat 57. & ſeqq.
medicatio poſt thermarum uſum 86 a.

Medicorum, vulgi, & hoſpitem, quibus a-
quarum natura & vires incognitæ, conſi-
lia non audienda 63 c. 64 b 78 a. 94 a.

Mineræ quæ in thermis Carolinis reperiu-
tur 12. & ſeqq. b. 22 c. 24. & ſeqq. quæ
prædominium in iis habent 27 b. 28 b.
29 b.

Montes qui thermas Carolinas cingunt 4 a.
& ſeqq. Fagorum mons 4 b. 5 c. Acidulæ
mons 4 b. 5 a. mons à ſtridore lapidum
Zſchirlberg dictus 4 b. 6 b. Cervorum ru-
pes 4 c. 6 b. Steinberg 5 a. 6 c. Klusſchberg
5 a.

Morbi quibus curandis fontes Carolini uti-
les 18 c. 32. & ſeqq. 35 c. 36 b. & ſeqq. 39.
& ſeqq.

Morbi quibus inutiles 34. & ſeqq. 39. & ſeqq.
Morbi acuti quibus thermæ mederi poſſunt,
& quibus non poſſunt 40 b. c. 41 a.

Morbi contumaces & *δυσκίνητοι* quomodo
thermis curandi 41 b. c.

Morbi qui celeriter nunc in principes cor-
poris

I N D E X.

poris partes, nunc in alias irruunt, quo-
modo curandi 41 c.
Motus corporis immodicus ante, in, & post
aquarum usum vitandus 60 c. 61 a. 75 a.

N.

Nephritici quomodo aquis calidis curandi
33 c.

Nervorum passionibus thermæ Carolinæ u-
tiles 34 b. 35 b.

Nitrum salis multis in locis thermarum
nostrarum nascitur 14 a. b. 17 b. 18 b. 19 a.
24 c. 25 a. 28 & 29 a.

P.

Pedum tumoribus thermæ utiles 34 b.

Phthifici quomodo aquis uti debeant 33 b.
38 b.

Pituitosis qui fons utilis 19 a. 32 a.

Platea crucis & scaturigines in ea 16 b. &
seqq. 21 b.

Podagricis thermæ utiles 34 b.

Potio aquæ calidæ humectat & refrigerat
42 c.

Potio & lavatio eodem die non est usurpan-
da 64 c. nec alternis diebus lavandum &
bibendum 65 c. nec inter lavandum nec
ante somnum bibendum 65 b. 67 b.

Pratum Johannis Sommeri p. m. in quo lo-
cus, qui nive tegi nequit 17 c.

Quo

Q.

- Quo tempore ad thermas nostras sit accedendum 52. & seqq.
- Quomodo præparare se debeant patientes ante thermarum usum 57. & seqq. in medicamentis utendis 58. 59. & rebus VI. non-naturalibus, ut vocant 60. & seqq. 63 a.
- Quæ observanda patientibus in usu ipso 63. & seqq.
- Quæ antè potionem aquæ 38 a. 44 b. 48 c. 63 b. 67 b. 68 a. 75 a.
- Quæ in aqua bibenda 66 b.
- Quantum aquæ bibendum 68 & seqq.
- Quamdiu bibendum 65. 66. 70 c.
- Quando bibendum 67 b.
- Quid Medico agendum si æger aquam potam revomat 73 c. Si eam retineat 74 b. si alvi suppressio adsit 85 a. Si præ siti lavare nequeat 84 c.
- Quæ post potionem observanda 78 b.
- Quibus aquæ potio tantum vel lavatio tantum, vel utrumq; conveniat 38 a. c. 42 & seqq. 84 a.
- Quæ facienda ante balnei ingressum 79 b.
- Quomodo lavandum 79 a. b.
- Quamdiu lavandum 81 b. c. 82. & 83 a.
- Quæ facienda egressis post balneum 83 b.
- Quæ diæta itidem servanda 83 c.
- Quæ

I N D E X.

Quæ faciendâ post usum thermarum 85 c.
& seqq.

Quomodo aqua in folia immittenda 22 c.
23 a.

Quercus quæ in saxum induruit 7 a.

Quibus obesse vel prodesse thermæ Caroli-
næ possunt 36. & seqq.

R.

Refrigerandi vis unde 29 c.

Reficcandi vis in aquis unde 29 b. 30 a. b.

Roborandi vis itidem unde sit 30 b.

Rubrica in thermis Carolinis 27 b. 30 b.

S.

Sal in fontibus Carolinis 25 a.

Saxum arenarium 23 a.

Saxum calcarium ubiq; in thermis Caroli-
nis reperitur 8 c. 17 a. 23 b. 26 b. 28 b. va-
rii coloris & formæ est 8 c. 9 a. Causæ ejus
varietatis 8 c. 9 b. 12 c. 13 a. 23 b. quomo-
do generetur 11 a. b. 13 b. c. 72 c. canalibus
accrescit 13 c. 25 b.

Scaturigines aquæ ferventissimæ 23 c.

Scaturigines aquæ tepidæ 18 a.

Silvæ olim fuerunt ubi nunc thermæ Caro-
linæ 2 a.

Situs thermarum Carolinarum juxta I V.
Cardinales ventos 4 b.

Somnus ante aquæ usum & in usu qualis es-
se de-

I N D E X.

- se debeat 60 b. 77 b.
 Stephanus Schlicco Comes Nosodochium
 in thermis Carolinis extrui curavit, quan-
 quam sint qui ad Albertum Schlicconem
 C. referant 19 b.
 Stillicidium quibus proffit vel obsit 97. quæ
 ante ejus usum observanda 98 b. quando
 ad stillicidium descendendum 99. quo-
 modo 100 a & quamdiu eo utendum 101.
 Stuffæ in thermis nostris non habentur, pa-
 rari tamen possunt 102
 Sulphuris spiritus, non vero substantia, in
 fontibus Carolinis est 26 c. 27 a.

T.

- Thermæ Aponenses in Italiâ 53 b.

V.

- Ubi aqua incalescat 24 b.
 Vernum tempus ad aquarum usum aptif-
 simum 53 c. & seqq.
 Ulceribus magnis thermæ utiles 34-
 Ulceribus ex morbo Gallico & adustis hu-
 moribus thermæ sunt inutiles 34 c. 35 a.
 Usus aquarum cur sæpè sit inutilis 36 c. &
 seqq.
 Uteri affectus quibus thermæ utiles 34 a.

F I N I S

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

420, -

